ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి. నె ౨ రు.

విస్మృతకళింగాంధ్రకవులు

ప్రథమ భాగము.

కృతికర్త.

శ్రీ అడిదము రామారావుపంతులుగారు,

(రిటైర్డుసీనియరు తెలుఁగుపండితులు, శ్రీమహారాజావారి కాలేజి, విజయనగరము

ఉపాధ్యక్షులు, ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి.)

ప్రకాశకులు:

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి,

విజయనగరము.

ప్రథమముద్రణము, జూన్ 1940.

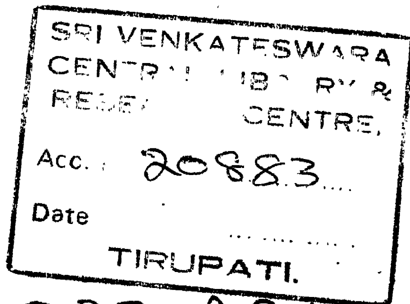
వెల రు ౧-౦-౦.

రావుసాహేబు, వేపకొమ్మ గురువేంకటసుబ్బయ్యగారు,

బి. ఇ. యం. ఐ. ఇ.

అధ్యక్షులు:-ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి,

విజయనగరము.

కాకినాడముద్రాక్షరశాల,
కాకినాడ.

విజ్ఞప్తి.

పరిమళములలోఁ గస్తురి, తరువులలోఁ జందనంబు దైవంబులలోఁ
బరమేశుఁడు విద్యలలో, నరయంగాఁ గవితయొక్కఁడగునని రాజ్యల్.

సమగ్రమును, సప్రమాణమును, శాస్త్రీయమును నగు వాఙ్మయచరిత్రమునకుఁ గవులచరిత్రము ముఖ్యాంగము. ఆంధ్ర వాఙ్మయమునఁ గవులచరిత్రములు సంపూర్ణముగ లేవు. ఆంధ్ర కవులజీవితచరిత్రములను నధునాతనపథకమునఁ దొలుత శ్రీ గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులువా రుద్యమించి, కతిపయ చరిత్రలను రచియించిరి. ఆవెనుక శ్రీ కందకూరి వీరేశలింగము పంతులువారు ఆమార్గమునఁ బెక్కుచరిత్రలను బ్రకటించిరి. వీరిరువురు వ్రాసినగ్రంథములలోఁ గవికులగోత్రభేదవిచారణ, కాలనిర్ణయచర్చ, గ్రంథకర్తృత్వవివాదము, మున్నగునవి హెచ్చుగానుండి, సాహిత్యపరిణామమును గాని, సారస్వతచరిత్రమును గాని, తెలుపుటకు నాగ్రంథములు సహాయకారులుగ నుండలేదు. అయినను, తమకాలమునఁ దమకు లభ్యమగుసాధనసంపత్తితోఁ గవిజీవితములను రచియించి, నేఁటివఱకుఁ దమ గ్రంథములే యాధారములైనట్లు వెలయించినవారిరువురకు మన మెంతయేని కృతజ్ఞత చూపవలసియున్నది. వారికాలమునకంటె

నిప్పు డపారముగ, కవులచరిత్రలనుఁ గూర్చి సాధనములు లభించుచున్నను, సంపూర్ణమును, సప్రమాణమును, చారిత్రక విమర్శశోభితమును నగు కవులచరిత్రము నేఁటికిని మనకుఁ గొఱంతయేకదా !

సంపూర్ణాంధ్రకవిచరిత్రమునకు నాయామండలముల యందలి కవులగూర్చినచరిత్రములు దొలుత బూర్తిగఁ బ్రకటింపబడవలయును. ఆయాప్రాంతములనున్న కవులఁగూర్చి, తత్ప్రాంతవాస్తవ్యు లెఱుంగునట్లు, పైవా రెంత పరిశ్రమముఁ గావించిన నెఱుఁగుట తటస్థింపదు. ఇంకను, దూరస్థులగుచో మనయజ్ఞానముచే వారిని గూర్చి లేనిపోని విషయములుకూడ వ్రాయుటయగును. ఇట్టిలోపములు పూర్వకవిచరిత్రలను జూచిన నెన్నియేని కానుపించును. మఱియు, జరిత్రకెక్కకుండ సంప్రదాయసిద్ధములై యాయాకవికుటుంబముల నిలిచియుండు చారిత్రకవిషయము లాస్థలజ్ఞులకుఁ దెలిసియున్నట్లితరు లెఱుంగుటయు వీలుపడదు. కావున, నేయేమండలమువా రాయామండలములఁగల కవులచరిత్రలను, గ్రంథములను, సేకరించి, కవిచరిత్రలు ప్రకటించినచో నాంధ్రవాఙ్మయచరిత్రమునకు వారు మేలొనగూర్చువారగుదురు. మఱియు, నాంధ్రతనుగోరు నిక్కాలమున నిది వారికర్తవ్యమని మాయభిప్రాయము.

ఇట్టియుద్దేశములతోఁ గళింగదేశమందలి సుప్రసిద్ధులగు కొంతమంది కవులఁగూర్చియీతొలిభాగము ప్రకటింపఁబడినది.

కాలక్రమమున తక్కినభాగములు వెలువడగలవని యుద్దేశించు చున్నారము. ఈభాగమున కేవలము, కాలనిర్ణయాదులేగాక, కవికృతకావ్యమునుగూర్చి విమర్శనదృష్టితోడను, నుదాహరణములతోడను పెక్కువిషయములు సంతరింపబడి, కవికిని, కావ్యమునకును సమానప్రాధాన్య మొసంగబడినది. ఆంధ్రసాహితీవేత్త లావిషయమును గమనింతురుగాక !

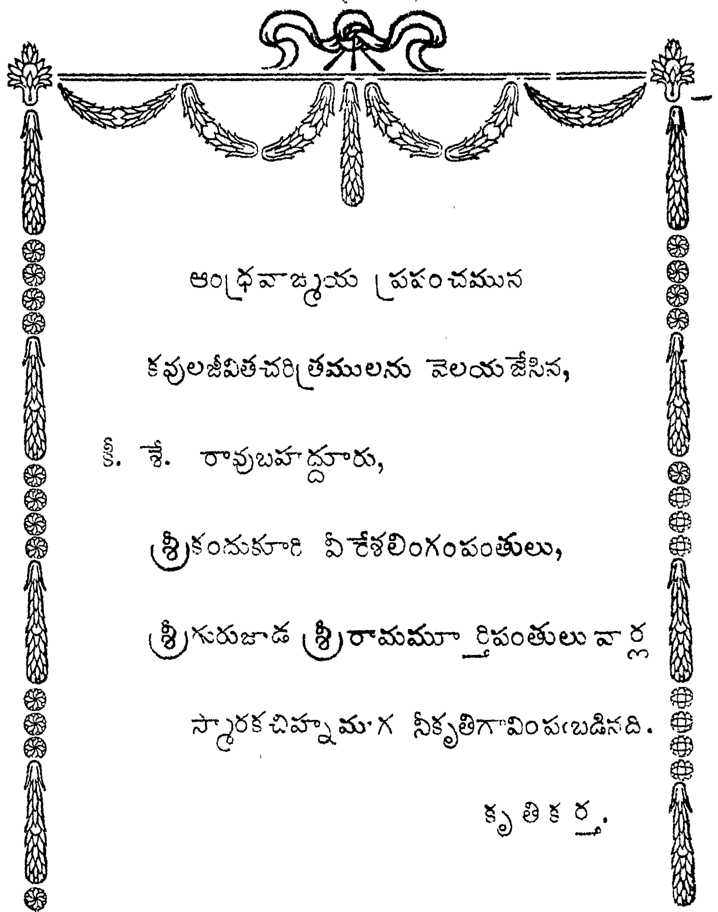
కృతికర్తలగు శ్రీ అడిదము రామారావుపంతులువారు సుప్రసిద్ధకళింగాంధ్రకవికుటుంబమునకుఁ జెందినవారగుటచే సంప్రదాయసిద్ధముగను, పట్టభద్రులకుఁ బాఠములుచెప్పినవారగుటచే, నద్యతన చారిత్రకవిమర్శనపద్ధతుల కనువగునట్లును, యీకృతిని రచియించి మాసమితి కొసంగినందు కెంతయు కృతజ్ఞులము.

ఇట్లే మనయాంధ్రదేశమున నాయామండలములవారు తమమండలకవులచరిత్రములను బ్రకటించి యాంధ్రభాషాభ్యుదయమునకుఁ దోడ్పడుదురేని మాయాంధ్రవిజ్ఞానసమితి పరిశ్రమము సార్థకమై, మాయాశయములు సఫలీకృతము లగునని విన్నవించుచున్నారము.

ఇట్లు,

విజయనగరము,
1-6-1940.

వేమకొమ్మ గురువేంకటసుబ్బయ్య,
అధ్యక్షులు.

ఆంధ్రవాఙ్మయ ప్రపంచమున

కవులజీవితచరిత్రములను వెలయజేసిన,

కీ. శే. రావుబహద్దూరు,

శ్రీకందుకూరి వీరేశలింగంపంతులు,

శ్రీగురుజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులు వార్ల

స్మారకచిహ్నముఁగ నీకృతిగావింపఁబడినది.

కృతికర్త.

పరిచయము.

ఈవ్యాసగుచ్ఛమునకు "ముందుమాట" వ్రాయుమని నియోగించి యీసమితికార్యకర్తలు నాకుచేసిన గౌరవమునకు నేను వారికెంతయు కృతజ్ఞుఁడను. ఈకృతివిశేషములు కొన్నిమనవి చేస్తాను చదువరులు గమనించతగినవి.

ఈవిశాఖపట్టణముమండలములో బ్రాహ్మణకుటుంబములలో నార్వేలనియోగులలో అడిదమువారు కవికులతిలకులై ప్రఖ్యాతిగన్నవారు. వారిలో మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీరామారావుపంతులుగారు, ఈగ్రంథరచయిత, శ్రీ శ్రీ శ్రీ విజయనగరం మహారాజావారి ఆంగ్లకళాశాలలో "డిగ్రీ" క్లాసులకు ప్రథానాంధ్రపండితులుగానుండి, పాండిత్యవిలసితమును, విమర్శావిశిష్టమును, నాగరకమును,అయినబోధనావిధానముచే చాలమంది విద్యార్థులను తరింపఁజేసి ,ఆంధ్రాయూనివర్సిటీ (వాల్తేరు)లో పాఠ్యనిర్ణాయకసభకును, పరీక్షాధికారిత్వమునకును ఎన్నికగని యాంధ్రోపాధ్యాయులలో మాననీయులైరి. ఇట్టి ప్రవృత్తియందుండియే కొన్నిసంవత్సరములక్రిందట "ఆంగ్లకవి జీవితముల" (English Men of Letters) మార్గమున "అడిదముసూరకవి" జీవితమును విపులముగా రచించిరి. అది యాంధ్రుల నుతికెక్కినది. శ్రీకందుకూరి వీరేశలింగంపంతులుగారును, శ్రీగురు

జాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారును మాకు మునుపటితరము వారు, ఆంధ్రకవులచరిత్రములు" జీవితములువ్రాసిరి. అవి పాఠ్య గ్రంథములుగాచెప్పిన శ్రీరామారావుపంతులవారాఫక్కీ నవ లంబించి, ఆగ్రంథములోని కెక్కియుండని యీప్రాంతపుకవుల జీవితములు వ్రాయుట కుత్సహించిరి. అందుకువలయు తాళప త్రప్రతులు మొదలైనవి వారికి సహచరులమగు మిత్రచ్ఛాత్రులము కొన్నిసంపాదించి యిచ్చితిమి. కాగా యీవ్యాసావళి ప్రచురణకు వచ్చినది. ఆయాపత్రికాధిపతులు వీటికి తావిచ్చి గౌరవించిరి. అవియన్నియు నిప్పు డీవిద్యాసమితివారి సమాదర ణమున నీకృతిరూపమున ప్రకటింపబడుచున్నవి.

ఈవ్యాసములు దిఙ్మాత్రవిషయ నిరూపణముగలవై, మార్గోపదేశమాత్రకములేయై, వర్ణితాంశముల విపులవిమర్శ లను సూచించునవైయున్నవి. తాడూబొంగరములేని, కేవల యూహామాత్రమై సాహిత్యవినోదమునకైనా తాడూబొంగర ము కల్పించుటయన్నదికూడా యెన్నికైన చాకచక్యమే. అగ మ్యగోచరమై అడివిబలిసిపోయి విస్మృతమైన ప్రాంతములో విజ్ఞానమతములజాడలలో బయలుదీయగలుగుట ప్రయత్న మాత్రమేఅయినా విజ్ఞానపరిషత్తులం దుగ్గడింపబడుచున్నది. ఈ వ్యాసావళియందలి ప్రయత్నమున్ను అట్టిదేకాగా దీనివల్ల శ్రీ భారతీతీర్థకుల పత్యధిరాజులగు శ్రీశ్రీశ్రీ విక్రమదేవవర్మ మహారాజాసాహిత్య సమ్రాట్టువారి ప్రశంసయు శ్రీవారివల్ల

"విమర్శావిశారద" బిరుదపట్టమును శ్రీ రామారావు పంతులు గారికి లభ్యమైనవి. లౌకికముగా చూచినయెడల "ఆంధ్రకవులు తుని కుత్తరముగాగల ఆంధ్రకుటుంబములలో నెన్నడు జేరనియు కళింగమను నీప్రాంతములో వాడుకలోనుండినభాష ఆంధ్రాపభ్రంశమనియు, కృష్ణాగోదావరీమధ్యగల ఆంధ్రవిమర్శకుల భ్రమప్రమాదజనితమగు అపవాదమున" కీకృతిజవాబు. ఆ విమర్శకులు నన్నయతో సమకాలికమగు కళింగమండలశాసనములలో "నన్నయసీసముల"వంటి సీసపద్యముల కనపడుట అనేక పత్రికలలో ప్రకటితమయ్యుండినను తమతమ వాసస్థలముల యందలి మమకారముచేత నీయంశమును మరచుచుందురు. శ్రీరామారావుగారు "అడిదము సూరకవి" అనుకృతిని ప్రకటించినతరువాతకూడా చెన్నపురిప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము గ్రంథసూచికలు (Catalogues) తద్రచయితలు సూరకవిగారిని "గోదావరిజిల్లా రామచంద్రపురం"వారినిగా బేర్కొనిరి. ఈకారణముచేతనైనా యీకృతి బహుళీకరింపతగినదే. ఆంధ్రసారస్వతములో నిలిచియుండతగినదే. గాంచవలసినదే.

కాని మరియొకమాట: పరమార్థవిషయము, పౌరుషజీవనులమగు మా బ్రాహ్మణనియోగిజాతములకు "జీర్ణోద్ధారకము" విధిగా మావంశీయులలో ప్రసిద్ధపురుషులకీర్తి విశేషమై, మాకు వంశపారంపర్యమగు నుపదేశమైయున్నది. అది సప్తసంతానములలో గణనీయమగు కృతిరూపమున నిందు నిర్వహించి, కళిం

గాంధ్రకవులసుకృతముల నుద్ధారణలోనికి తెచ్చు "పరిచయవ్యాసములు" వ్రాసి శ్రీ రామూరావుపంతులుగారు తమ అడిదము వారి బిరుదు సమర్థించి, జీవితపారమార్థికమును సాధించినారు. ధన్యులు. వందనీయులు.

భారతీతీర్థము
విజయనగరం,
24-5-1940.

ఇట్లు బుధవిధేయుడు,
బుర్రా శేషగిరిరావు,
ప్రధానిశేఖర; ఎం. ఏ; పి.ఎచ్.డి.డి.లిట్; ఎం.ఎస్.ఎ.

శ్రీ ర స్తు.

పీ ఠి క.

చాళుక్యనృపుఁడు రాజరాజు కాలమగు క్రీస్తువెనుక 11 వ శతాబ్దమునాఁటికే యీప్రాంతమగు కళింగదేశములో నన్నయ భట్టు సీసపద్యములవంటి పద్యములు శాసనములలోఁ గాన వచ్చుచున్నవనుటకు గంజాంమండలములోని నరసన్నపేటకు సమీపముననున్న "దీర్ఘాసి" గ్రామములోని శిలాశాసనము నిద ర్శనముగానున్నది. దీని కుపబలముగా 18 వ శతాబ్దమధ్యభాగ మున జీవించియున్న అడిదము సూరకవి చాటుపద్యమొకటి కళింగదేశాంధ్రవాఙ్మయాభివృద్ధిని సూచించునదిగా నున్నది—

ఉ. "ఇరువదిమూఁడుపూరుషము లిప్పటికయ్యెఁ గవిత్వవృత్తిచే
నరపతు లెల్లమెచ్చఁ బదునాల్గుతరంబులు మించు పిమ్మటన్
వెరవగు జీవనస్థితి లభించుట; తొమ్మిదియయ్యెఁ బూరుషాం
తరములు నిక్కళింగవసుధాధిపుచెంగట నాశ్రయించుటల్"

దీనినిబట్టి యాలోచింపఁగా నన్నయకాలమునుండియు నీప్రాంతమగు కళింగదేశములో నాంధ్రసారస్వతము వెలసి ప్ర చారములోనున్నట్టుగ నూహింప వీలగుచున్నది. సూరకవికి ముందుఁ దొమ్మిదితరములనుండి యతనివంశమువారు కవితా వృత్తిచేఁ గళింగరాజులయాశ్రయము గలిగియుండిరనియు, నంత కుఁబూర్వము పదునాలుగుపురుషాంతరములనుండి యతని వంశజులు కవితావృత్తిచేతనే జీవనోపాధి కల్పించికొని యుండి

రనియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. అంతియగాక యీకళింగరాజ్యములోని రాజులు-శ్రీవిజయనగరము పూసపాటివారు, బొబ్బిలి రావువారు ప్రాచీననందాపురాధీశులు (ఇప్పటి జయపురపరిపాలకులు) పర్లాకిమిడి ప్రభువులు, మున్నగుభూపాలులందఱును నాంధ్రకవిత్వము నాదరించి, కవులను పోషించుచువచ్చినట్టుగా నిదర్శనము లుండుటచే నాంధ్రదేశమందలి యితరసీమలవలె నీకళింగదేశముగూడ వాఙ్మయాభివృద్ధికిఁ దోడ్పడినదనియు, సారస్వతచరిత్రమున నగ్రస్థానము నాక్రమించు కవిపుంగవు లిచ్చట వెలసిరనియు నిరాక్షేపముగాఁ జెప్పవచ్చును. శ్రీకృష్ణదేవరాయలజనకుఁడగు వీరనరసింహరాయల యాస్థానకవియగు "మాదయ్య"యను నాతఁ డీకళింగసీమకు వచ్చినప్పుడు, నందాపురాధీశులును, పర్లాకిమిడిప్రభువులును నతనిని సమ్మానించినట్టుగా నీక్రిందిసీసపద్యపాదములవలన స్పష్టమగుచున్నది:-

"కాంచినాఁడవు కనత్కాంచనాభరణంబు
లేపారనందాపురీశుచేత
అందినాఁడవు నుత్తమాశ్వద్వయంబును
కిమిడిభూమండల రమణుచేత
గీ. ... ...
ప్రోడవన్నింట సర్వయమాదసుకవి"

ఇట్టినిదర్శనములున్నను ప్రాచీనతరములగు గ్రంథములు అనఁగా 12-15 శతాబ్దముల మధ్యకాలమున రచియింపఁబడ్డవి

దురదృష్టవశమునఁ గాలగర్భమునఁబడి ఖిలమైపోయి యుండ వచ్చును. లేదా క్రిమిదష్టములగుచు, శిథిలావస్థలో నేగ్రామమునందైనను గుప్తములై యుండవచ్చును.

యుగపురుషుఁడని "ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రము" నందుఁ బ్రసిద్ధిఁగాంచిన కీ. శే. రావుబహాదూరు కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులవారి కవులచరిత్రమును, ప్రప్రథమమునఁ గవిజీవితములు వ్రాసి యాంధ్రలోకమునకుఁ జవిఁజూపిన కీ. శే. గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులవారి గ్రంథమును చదివినపిమ్మట నీమహనీయు లిరువురకును కళింగదేశకవుల చారిత్రాదికములు లభ్యముకాలేదన్న సందియము కాలేజీలో విద్యార్థిగానున్న కాలముననే నాకుఁ గలిగినది. ఇటీవల 10-15 సంవత్సరముల నుండి యీ "విస్మృతకళింగాంధ్రకవుల" కృతులను సంపాదించుటయందును, వారిజీవితచరిత్రములను సేకరించుటయందును, కృషిచేసి కొంతవరకుఁ గృతార్థుఁడనైతిని. నేఁజేసినపరిశోధనాన్వేషణముల ఫలితమే యీవ్యాసావళి. ఈవ్యాసములలో కొన్ని "ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక" లోను శ్రీవిజయనగరం మహారాజావారి "కాలేజీమాగ్జిన్"లోను నప్పుడప్పుడు ప్రచురించుచు వచ్చితిని. వాటిపైని విద్యాధికులు కొందఱిడిన యమూల్యాభిప్రాయములే నాయుద్యమమున కధికప్రోత్సాహకరములైనవి.

ఇప్పుడు శ్రీరామచంద్రుని కరుణాకటాక్షముచేతను, నాయందు గౌరవాభిమానములుగల పెద్దల యాశీర్వాదముచేతను, "ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి"కి నధ్యక్షులును, నాకుఁ బరమపూజ్యులునునగు మ. రా. రా. శ్రీ రావుసాహేబు, వేపకొమ్మ జి. సుబ్బయ్యపంతులుగారి ఔదార్యముచేతను "విస్మృతకళింగాంధ్రకవులు" అను పేర నీగ్రంథమును నాంధ్రలోకమునకు సమర్పించుచున్నాఁడను.

విజయనగరము,
1-6-1940.

ఇట్లు,
అడిదము రామారావు.

విషయసూచిక.

	కవి	క్రీ. శకం.	పుట.
1	పూసపాటి తమ్మభూపాలుఁడు.	1620—1700	1—21
2	పెనుమళ్ల సోమనామాత్యుఁడు.	1660—1700	22—34
3	శ్రీ పూసపాటి వేంకటపతిమహీపాలుఁడు.	1660—1720	35—45
4	అడిదము బాలభాస్కరకవి.	1690—1750	46—52
5	గోకులపాటి కూర్మనాథకవి.	1720—1790	54—64
6	రేకపల్లి సోమప్పకవి.	1720—1790	65—76
7	కొట్రు బాలకవి.	1730—1790	78—78
8	చాట్రాతి లక్ష్మీనరసుకవి.	1740—1800	87—94
9	వద్దిపర్తి కోనరాట్కవి.	1754—1834	95—105

10 నడిమింటి రామజోగికవి. 106—117

1770—1840

11 పచ్చమెట్ట పాపయ్యకవి. 118—125

1765—1840

12 కాళ్లకూరి గౌరీకాంతకవి. 126—135

1780—1860

13 మండపాక కామకవి. 136—145

1810—1870

14 అడిదము బాలభాస్కరకవి. 146—149

1808—1874

15 కళ్లేపల్లి వేంకటనరసింహమూర్తి. 150—156

1864—1911

విస్మృతకళింగాంధ్రకవులు.

శ్రీ పూసపాటి తమ్మభూపాలుఁడు.

(క్రీ. శ. 1620—1700 సం॥)

"శ్రీపూసపాటి తమ్మభూపాలుఁడు (ఉరఫు తమ్మిరాజు) దుర్గాసాక్షాత్కారమునుబొంది, తన తపఃప్రభావముచేఁ దా నేలు రాజ్యమున నేడుగడియలకాలము సువర్ణవృష్టిఁగురిపించె"నని ప్రసిద్ధిగన్న మాధవవర్మసంతతివాఁడు. ఈమాధవవర్మసంతతిలోనివాఁడును, 15వ శతాబ్దికడపటిభాగమున దక్షిణహిందూస్థానములో రాజ్యము చేసిన ప్రౌఢదేవరాయలకు సమకాలికుఁడును నగు శ్రీ పూసపాటి రాచిరాజునకు నైదవపురుషుఁడగు గోపాలకృష్ణమరాజీతమ్మభూపాలునిజనకుఁడు. తల్లి జగ్గమాంబ. వీరిరువురినిఁగూర్చియు నీకవి తన కృష్ణవిజయములోఁ గృత్యాదిని నిట్లు ప్రశంసించియున్నాఁడు.

గీ. సుకవినుతులైన యారాజసుతులలోన
నీతికుశలుండు గోపాలనృపునిసుతుఁడు
కీర్తివహియించె గోపాలకృష్ణరాయ
విభుఁడు మజ్జనకుండు దోర్విజయశాలి.

సీ. నిత్యపాతివ్రత్య నియమంబునకు ఠావు
సత్యవాక్యమునకు జన్మభూమి
దీనరక్షణదయావృష్టి కాధారంబు
భాగ్యలక్షణముల పట్టుకొమ్మ
వినయవర్తనముల విహరణస్థాన మ
త్యౌదార్యమునకు నేకాశ్రయంబు
నిరుపమానక్షమానియతికి శరణంబు
దాక్షిణ్యమునకు నాస్థానజగతి
యనుచు సుజనులు వర్ణింప సలరుఁగీర్తి
కృతివినుతుఁడైన గోపాలకృష్ణరాయ
వసుమతీనాథుసతి భాగ్యవతి మదంబ
సకలసుగుణకదంబ శ్రీజగ్గమాంబ.

ఈకవి తన రాజ్యమునుగూర్చిగాని రాజధానినిగూర్చిగాని తన గ్రంథమం దెచ్చటను స్పష్టముగ వివరించియుండలేదు; కాని గ్రంథమునందు వేసికొనిన గద్యములోని "మాధవవర్మ వంశాలంకార, శ్రీమన్మహామండలేశ్వర మహీమండలరాయ, మన్నె సులతాను" మున్నగు విశేషణములంబట్టి యితఁ డొక గొప్ప మండలాధిపతిగఁ గన్పింపవచ్చును, గాని యవి వంశపారంపర్యముగా వచ్చుచున్న బిరుదములై యుండవచ్చునని తోఁచెడిని. ఇంతియగాక కృత్యాదియం దీతఁడు తన్నుఁగూర్చి సభ్యులన్న పలుకులుగఁ జెప్పిన—

సీ. అనిమేషవృత్తిఁ గైకొనువారి నిరసించి
యనిమేషవృత్తిఁ గైకొనెడివారు
కౌశికసఖ్యంబు గాదని సిరసించి
కౌశికసఖ్యంబుఁ గాంచువారు
సద్యోవిమానులై చనుట హైన్యంబని
సద్యోవిమానులై చనెడివారు
జీమూతమార్గంబుఁ జెందుట తగదని
జీమూతమార్గంబుఁ జెందువారు
నగుదురు రణాగ్రభూమి నీయహితనృపులు
గదిసి భేరీమహారవాకర్ణనమునఁ
జిత్తమును మెత్తనై భ్రాంతిఁజెందిరేమొ ?
ప్రకట భుజశౌర్య తమ్మభూపాలవర్య.

మున్నగు పద్యము లాతని విక్రమప్రాభవాతిశయము లను స్థిరపఱచుచున్నను జరిత్రములం దీతఁ డొక సామాన్యరాజుగా నెన్నఁబడియున్నాఁడు. విశాఖపట్టణపు "డిస్ట్రిక్టుమాన్యూల్" నందు సంగ్రహింపఁబడిన సమాచారమునుబట్టి చూడఁగా 1652 సంవత్సరప్రాంతమున నీతమ్మభూపాలుఁ డుత్తరసర్కారులకు వచ్చినట్టును, నాకాలమున శ్రీకాకుళములో "ఫౌజుదారుగా నుండిన షేరుమహమ్మదుఖాను నొద్దనుండి కుమిలి, భోగాపురము లను నిజారాకుఁ బుచ్చుకొని మహమ్మదీయప్రభుత్వమునకు లోఁబడి యొక చిన్నరాజై యుండినట్లును గనఁబడుచున్నది.

ఈతనిఁగూర్చి "డిస్ట్రిక్టుమాన్యూయలులో" నిట్లున్నది:—"పూసపాటి వారివంశములో మాధవవర్మగారు [?] అప్పుడు శ్రీకాకుళం సర్కారులో నొకభాగముగా నుండు విశాఖపట్టణముజిల్లాలోనికి వచ్చిరి. 1652 సంవత్సరములో ననఁగా రారాజగు నౌరంగజీబు వారివలన గోలకొండ రాజవంశము నశింపుచేయఁబడకపూర్వము 35 సంవత్సరములకింద టవారు వచ్చుట జరిగినది. అప్పటిలో షేరుమహమ్మదుఖాను శ్రీకాకుళములో ఫౌజుదారుగానుండెను. ఆయనవద్ద మాధవవర్మగారు కుమిలె, భోగాపురములను విజారా చేసిరి. (కార్మికల్ దొరవారి యింగ్లీషుగ్రంథమునకు విజాపురపు వేంకటకోదండరావు పంతులుగారి తెనుఁగుతర్జుమా 501 వ పుట)

కార్మికల్ దొరవారిచే నీయఁబడిన మీఁదిసమాచారమునకుఁ బ్రమాణమేమియో వారు చూపరైరి. క్రీ. శ. 1652 సంవత్సర ప్రాంతమున శ్రీకాకుళం సర్కారునకు షేరుమహమ్మదు ఖానుఁడు ఫౌజుదారుగానుండినట్లు *"డిస్ట్రిక్టుగెజటీయరు"నందుఁ గూడఁ గనఁబడుచున్నది. కుమిలె భోగాపురముల రెండింటిని షేరుమహమ్మదు తమ్మభూపాలున కిచ్చినట్లు "మ్యాన్యూయల్"

*Two of these chiefs were the ancestors of the present Maharaja of Bobbili and Raja of Vizianagaram, who entered the district in the train of Sher Mahammad Khan (name; father of Sher Mahammad Puram near Chicacole) who was Fouj-dar in 1652 (Gazetteer of the Vizagpatam District—Page 30).

చెప్పుచున్నది, గాని యంతకును స్నికుమిలె స్థానీకులగు పూసపాటివారియధీనములో (The Local Pusapaties) నున్నట్లుగఁ గొన్నియాధారములు గానఁబడుచున్నవి. విజయనగరమునకు సమీపముననున్న వేంకటరాజపుర మను నామాంతరముగల కొత్తాంఅగ్రహారమును బ్రాహ్మణులకు దానముగానిచ్చిన ఉపాభ్యుదయకర్తలగు శ్రీ పూసపాటి వేంకటపతిరాజు మహారాజులుంగారు వారిగ్రంథమునం దీతమ్మభూపాలునిఁ గూర్చి ప్రశంసించియున్నారు, గాని యాతనిరాజ్యమునుగూర్చిగాని, నివసించియుండిన పట్టణమునుగూర్చిగాని యేమియు వివరించియుండలేదు. ఈమొదలగు కారణములచేత "డిస్ట్రిక్టు మ్యాన్యూల్"లో నీయఁబడిన వృత్తాంత మెంతవఱకు విశ్వాసార్హమో బాగుగఁబరిశీలింపవలసియున్నది. అట్టిపరిశోధనగావించి యందలి యథార్థమును గనుఁగొనువఱకును దమ్మభూపాలునికాలము పదునేడవశతాబ్దోత్తరభాగమనుటయేసమంజసమని తలఁచెదను.

ప్రౌఢదేవరాయలకు సమకాలికుఁడగు పూసపాటి రాచిరాజీతమ్మభూపాలునకు నారుతరములు క్రిందటివాఁడు తరమునకు 30 సంవత్సరములు చొప్పున లెక్కించిచూచినయెడల నీకవికాలము 17 వ శతాబ్దముయొక్క యుత్తరభాగమునకు సరిపోవుచున్నది.

ఇంతియేగాక, కొత్తాంఅగ్రహారపు దానశాసనముయొక్క కాలము క్రీ. శ. 1715. ఇదియే మొదటిమానందరాజుగారి

రాజ్యకాలము. కొత్తాంలగ్రహారమును దానముచేసిన వేంకటపతిరాజుగారును, నీయానందరాజుగారును సోదరులు. వీరికి నడుమఁ దమ్మిరాజుగారి (Alias తమ్మ భూపాలుఁడు) తమ్ముని కుమారుఁడు సీతారామరాజుగారు పదునేను సంవత్సరములు మాత్రము రాజ్యము చేసిరి. దీనినిబట్టి చూచినను దమ్మభూపాలునికాలము 17 వ శతాబ్దిచివరభాగముగనే కనఁబడుచున్నది.

కృష్ణవిజయము కృత్యాదిపద్యములయందు నీయఁబడిన కృష్ణానదీవర్ణనము, విజయవాటికాపురవర్ణనము మున్నగు వాటిని బట్టిచూడఁ గవి యీకృతిని 1652 వ సంవత్సరమునకుఁ బూర్వమే వ్రాసియుండవలయునని తోఁచెడిని.

గ్రంథకర్తృత్వమునుగూర్చి చర్చ.

ఈకృష్ణవిజయ కర్తృత్వమునుగూర్చి వివాదముకూడఁగలదు. అచలాత్మజాపరిణయము, బృహన్నాయకీయము మొదలగు గ్రంథములను రచించిన క్రొత్తలంక మృత్యుంజయుకవి ధనాశకులోనై దీనిని దమ్మభూపాలునిపేర రచించెనని కొందరియభిప్రాయము. అట్టి యభిప్రాయమును స్థిరపఱుపవలెననియో మఱి యేకారణముననో *"అచలాత్మజాపరిణయము"నకుఁ బీఠిక వ్రాసినవా రెవరో శ్రీకృష్ణవిజయమును విజయనగరమహారాజుగారికిని, ధరాత్మజాపరిణయమును అల్లూరి అప్పలరాజునకును, షట్చక్రవర్తి

* కాకినాడ సుజనరంజనీముద్రాక్షరశాలలో ముద్రితము.

చరిత్రమును మల్లారెడ్డికిని ఈమృత్యుంజయకవిరచియించియిచ్చి నట్లుగా వ్రాయుచు రేకాని, యట్టి తమవ్రాఁతకుఁ బ్రమాణమే మో యందుఁజూపరైరి. ఇట్టిసమాచారము రాజకవులకృతులతో సంబంధించియుండుట మనకు వింతకాదు. ఆముక్తమాల్యదను రచించిన కృష్ణదేవరాయలంత మహనీయునకుఁగూడ నిట్టివాదుక కలిగియున్నదిగదా ! రాయలు విద్యాధికుఁడని ప్రసిద్ధియుండి నను, మనుచరిత్రాముక్తమాల్యదలకు శైలి మొదలగువాని యందు భేదము కనఁబడుచున్నను, "ఆముక్తమాల్యద" కర్తృత్వము పెద్దనార్యునకే యారోపించుచు, లక్షణగ్రంథములు వ్రాసిన మనపూర్వకవులు కొందఱు లక్ష్యములఁజూపుపట్లను "పెద్దన్నగారి యాముక్తమాల్యద"యని వ్రాసియుండలేదా ! కాని గ్రంథము బాగుగఁబరిశీలించి చూచినప్పుడును, యుద్ధాది వర్ణనలఁబట్టిచూచినను గవి, క్షత్రియుఁడై యుండవలయునని తోఁ పకమానదు. అంతియగాక (శ్రీ) వీరేశలింగంపంతులుగారు తమ యాంధ్రకవుల చరిత్రమందు మూఁడవభాగమున నాధునిక కవులలో నీమృత్యుంజయకవినిఁ జేర్చియున్నారు. ఇతఁడు నూరు సంవత్సరములక్రిందటికాలమున నున్నవాఁడనియు గోదావరి మండలములోని "గోష్ఠి"యను గ్రామమున నితని మునిమనమ లిప్పటికి జీవించియున్నారనియు వ్రాసియున్నారు. అందుచే 18 వ శతాబ్దములో జీవించియున్న మృత్యుంజయకవి 17 శతాబ్దమధ్యభాగమున రచింపఁబడిన కృష్ణవిజయముతో సంబంధము

కలిగియుండుట యసంభవము. ఇంకను ఈ పూసపాటివంశమునందలిరాజులు కొందఱు కవులై యుండుట యనుశ్రుతముగా వచ్చుచున్నది. తమ్మభూపాలునకుఁ బూర్వ మొకఁడిద్దఱుకవులున్నట్లుగ వినియెదము. తరువాతివారిలో వేంకటపతి మహారాజులుంగారు "ఉషాభ్యుదయమును," శేఁగులవలసపూసపాటికుటుంబములోని విజయరామరాజుగారు "విష్ణుభక్తిసుధాకరమును" "వ్యాహారాలక్షణము"ను, రచించియున్నారు. అంతేకాక వంశమందలిరాజులందఱును విద్యాధికులు కవిపోషకులు. పద్మనాభయుద్ధమునందువీరస్వర్గమునుగాంచిన శ్రీచినవిజయరామమహారాజులుంగారు సంస్కృతాంధ్రములయందుఁ గవిత్వముచెప్పసామర్థ్యముకలవారని మనకు లభ్యములైయున్న శ్లోకములవలనను బద్యములవలననుదెలియుచున్నది. ఆప్రభువరునిదని వాడుకలోనున్న యొకసంస్కృతశ్లోకమిందుఁబొందుపరుపఁబడుచున్నది.

శ్లో. అంభోజంకలయన్ సదృక్షమవనే సాహిత్యరీత్యాంద్భశోః
మాంధాతార మపారసంపది మహాభావే యశోరాశిషు
శత్రూణాం పురభంజనే ధృతిగుణే కించోరగేంద్రంమతిః
ప్రాగల్భ్యైఃప్రతిభాతి తిమ్మనృపతిః పాకాహితప్రాభవః.

ఆకారణముచేత నీకృష్ణవిజయకర్తృత్వము తగినన్ని ప్రబలనిదర్శనములఁజూపక మార్చివేయుట న్యాయ్యముకాదు. ప్రాభవమున్నచోట విద్య యుండఁగూడదా? రెండును నొకచోట నిలిచియుండుట యరుదైనను గావచ్చును.

గ్రంథప్రశంస.

ఈ కృష్ణవిజయ మైదాశ్వాసముల ప్రబంధము. దీనిని వ్రాయుటకుఁ దన సామాజికుల ప్రోత్సాహమే కారణమని కవి యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

ఉ. సంశయమేల యిచ్చటను సర్వగుణాధికులై సయుక్తి సి
వంశము భూవరుల్ సుకృతవంతులు గావున నందు నిప్పు డే
నాంశము సంజనించి చరితార్థులఁ జేసెను వారి నెల్లఁ ది
గ్మాంశుకులావతంస! సమరార్జున! యుద్ధకిరీటభూషణా!.

చ. హరి విశిధావతారములయందును ప్రశస్తము కృష్ణమూర్తి యం
దరివరసంఘశోకములఁ గావను రేఁ ప్రాఁడు విన్నవింపఁగా
నరకునిసంహరించి లలనామణులం బదియారువేల మున్
బరిణయమైనయక్కథఁ ప్రబంధముగా నొనరింపఁగాఁదగున్.

కం. అను సభ్యుల వాక్యంబులు
విని నామదిలోనితలఁపు విబుధులవచనం
బును నొక్కటయ్యె నగునని
యనుమోదాపూరణాంతరాత్ముండ నగుదున్.

ఇందుఁ బ్రథమాశ్వాసమునఁ గృత్యాదిపద్యములును. కృతికర్తవంశావళియును శ్రీకృష్ణునిపురమును ద్వారకాపురము వర్ణనమును శ్రీకృష్ణునివర్ణనమును గలవు.

పురవర్ణనము.

చ. బలరిపుపన్నగాధిపుల పట్టణముల్ దమలోన హెచ్చుగుం
దులకయి పోరఁగా నది గనుంగొని మాన్పఁదదంతరంబునన్
నిలిపె విరించి యప్పురము నిశ్చయమిట్టిదె కాకయున్నచో
సలలితహర్మ్యఖేయజలసంతతి రెంటిని నంటనేఁటికిన్.

ద్వితీయాశ్వాసమున వినోదముగానున్న నాయకుల యొక్క సమరక్రియానుకూలమగు శరత్కాలవర్ణనము, నాయకునియందుఁ గాలోచితమైన భావపరిణామము, దేవలోకమందు నరకుని దుర్నయములును, వానిబారినుండిఁ దమ్ము రక్షింపఁ గృష్ణుని వేడుటకు దేవేంద్రుఁడు వచ్చుటయు, శ్రీకృష్ణదేవేంద్రుల పరస్పరమర్యాదలును, నింద్రుఁడు నరకుని యుద్రేకముల నుగ్గడించి చెప్పి యతని సంహారమునకై శ్రీకృష్ణుని సిద్ధపరచుట శ్రీకృష్ణుని నిశ్చయమును, వైనతేయునిరాకయును, సత్యభామ కృష్ణునితో వచ్చుటకు నాతని వేఁడుకొనుటయు, వందులకు శ్రీకృష్ణుని యంగీకారమును, సత్యభామాశ్రీకృష్ణుల ప్రయాణమును, మార్గమునందలి విచిత్రములను శ్రీకృష్ణుఁడు సత్యకు నిరూపించిచెప్పుటయు, నట, నరకునిపట్టణమున దుర్నిమిత్తములు పుట్టుట, రాజనీతి ప్రసంగము మున్నగునవి యభివర్ణింపఁబడినవి.

శరద్వర్ణనము.

ఉ. ఏరులు గ్రుంగఁ, గేకి రుతహేల లణంగ, నవీనకాంతిఁ బం
కేరుహముల్ చెలంగ, రణకేళికి శూరులుఁ బొంగ, మేఘ సం
చారముబ్రుంగఁ, గోపనలు శాంతి యెరుంగ, వియోగిచిత్తముల్
సారెఁగరంగ, రంగలరు శారదవేళ గడంగె నత్తఱిన్.

నరకుని దుర్ణయములు.

సీ. కల్పితాభీష్ట సంకల్ప సంతతులట్లు
కల్పసంతతులు వైకల్యమొందె
సుందరీసందోహనందన శ్రీయట్లు
నందన శ్రీ నిరానందమయ్యె
సమదనిర్జరచమూ శతకోటి గతియట్లు
శతకోటిగతి పరాహతిఁ దలంకె
అభిరామరత్న హర్మ్యభోగములయట్లు
భోగంబులన్నియుఁ బోడవుదరిగె
గీ. పంకరుహనాభ ! నాభాగ్యపాటవంబు
లెన్ని యవియన్ని వర్ణింపనెట్లునేర్తు;
శరణమిఁక శరణాగతస్వాంతతోష
కరణమగు నీదు కరుణయొక్కటియె మాకు.

ఈసందర్భముననే నాచనసోముని యుత్తరహరివంశమున నిట్లున్నది.

చ. చోరనిబిలంబులున్ వెడలఁ జూడని క్రంతలు గాలురాపడం
దిరుఁగని త్రోవలున్ విడియ దీర్పనిగొందులు నాలుబిడ్డలే
కరయని రేలఁ జీమచిటుకన్నను విప్పని మూకలుం బయిన్
జిరుఁగని చీరలున్ గలవె చేరిన యీసురకోటి కచ్యుతా!
క. ఇటమీఁద నాకు నరకుఁడు
కుటిలమతిం గీడు సేయఁ గోరెడు నతనిన్

జటులతరచక్రధారా
త్రుటితశిరఃకములఁ జేయు తోయజనాభా !

ఈసందర్భమున నుత్తరహరివంశమునందుఁగాని, శ్రీమద్భాగవతమునఁగాని సత్యభామా శ్రీకృష్ణుల సంభాషణలు పెంచి వ్రాయఁబడియుండలేదు. ఈగ్రంథమున మాత్రము పదునైదు పద్యములకుఁ దక్కువగాకుండగ నీసంభాషణము విపులముగను జమత్కారముగను రసోచితముగను వ్రాయఁబడి యున్నది. ఉదాహరణమునకుఁగా నొకటి రెండు పద్యము లిచ్చటఁజూపఁబడినవి.

మ. చపలాలోకములుంబయోధరవిలాసంబున్ రసోత్కర్షమున్
విపులానందము మీఱఁగా నెరపి ప్రావృట్కాలపున్ లీల వే
రుపడం జేసి మదీయయాత్రకును సంరోధంబు గావించెదో
యిపుడీరాకకు నేమికారణము తన్వీ? వేగ భాషింపుమా !

సీ. చిలుకపల్కులుగావు చెలిమితోవిననీకు
సమదభటాట్టహాసములుగాని
చెలులభూములుగావు చేరికన్గొననీకు
నమరారివికృతవేషములుగాని
గృహదీర్ఘికలుగావు క్రీడసేయఁగనీకుఁ
బ్రకటరక్తస్రవంతికలుగాని
విరులవేటులుగావు వేగడాయఁగనీకుఁ
గఠినబాణప్రయోగములుగాని

చారుసరభసలీల సంచారవన వి
హారములుగావు వేడ్కసేయంగనీకు
భయజనక సాహసాహవక్రియలుగాని
బేలతనమేల నీకింత నీలవేణి ?

— ఈసందర్భముననే భాగవతమున నిట్లున్నది. —

సీ. సమదపుష్పంధయ ఝంకారములుగావు
భీషణకుంభీంద్ర బృంహితములు
వాయు నిర్గతపద్మవన రేణువులుగావు
తురగరింఖాముఖోద్ధూతరజము
లాకీర్ణ జలతరంగా సారములుగావు
శత్రుధనుర్ముక్త సాయకములు
కలహంససారసకాసారములుగావు
దనుజేంద్ర సైన్యకదంబకములు
కమలకల్హారకుసుమసంఘములుగావు
చటుల రిపుశూల ఖడ్గాది సాధనములు
కన్య నీవేడ, రణరంగ గమనమేడ,
వత్తువేగమ నిలువుము వలదు వలదు.

తృతీయాశ్వాసమున శ్రీకృష్ణునిపాంచజన్యముచేఁ బుర
మునందలి యోధులు యుద్ధసన్నద్ధులగుట, మురాసురుని యుద్ధ
ము, నరకుఁడు శ్రీకృష్ణుని నెదిరించుట, సత్యభామ యుద్ధము
నకు సిద్ధమగుట, నరకునియదలింపు, శ్రీకృష్ణుని ప్రత్యుత్తరము

శ్రీకృష్ణుని విజయము, భూదేవి ప్రత్యక్షమై పౌత్రునిచే ప్రమో క్షించి శ్రీకృష్ణునభయము వేడుకొనుట, శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు ప్రసన్నుఁడగుట, భూదేవి వర్ణనము మొదలగునవి యభివర్ణింపఁ బడినవి.

సత్యభామయుద్ధము.

సీ. సకలసాధ్వీమణి సహజసౌశీల్య ధ
ర్మముఁబూని నట్లు ధర్మంబుఁబూనెఁ
దారకాభస్థూలతర మౌక్తికములందు
గుణముఁగూర్చిన యట్లు గుణముఁగూర్చెఁ
దరిఁజేరుచున్న రత్నములందు కొనఁగేల
శరధిఁజూచిన యట్లు శరధిఁజూచె
జలకేళిఁజాల మత్సరముతోఁ జెలిమీఁద
శరము లేసిన యట్లు శరము లేసె
వింతపనియన్న చింత యొకింత లేక
తనకు నభ్యస్తమైన చైదంబుగతినె
సముదితాశ్చర్య సంభ్రమదమరమైన
సమరమొనరింపఁజొచ్చె నాచంద్రవదన. ఆ. 3-88

సీ. నవమందహాస కందళలీల హరిచోట
నరిచోట నట్టహాసాంకురంబు
అమృతంబుఁ జిల్కు నెయ్యంపుఁబల్కు హరిచాయ
నరిచాయఁ గోపనిష్ఠురతరోక్తి

విరితూపు ఘూపు బిత్తరిచూపు హరిచెంత
నరిచెంత శిఖిశిఖాభరనిరీక్ష
చటుల విస్ఫూల్లతా సమవృత్తి హరిపజ్జ
నరిపజ్జ ననలకీలానువృత్తి
నెలయశృంగారరసమును వీరరసము
నిరుదెసలయందు వెదఁజల్లు నిగురుఁబోఁడి
పోణిమి తెఱంగుఁ గాంచు గీర్వాణలీల
వేణులాశ్చర్య రసధుర్య వాణులైరి. ఆ. 3-92

ఈసందర్భమున నాచనసోముని యుత్తరహరివంశమున నిట్లున్నది.

మ. అరిఁజూచున్ హరిఁజూచుఁజూచుకములందందందమందారకే
సరమాలామకరందఘర్మసలిల స్యందంబు లందంబులై
తొరఁగన్ బన్మ్యోదకోంగోకింతదోలఁగన్ దోస్తోశరాసారమున్
దరహాసామృతపూరముం గురియుచున్ దన్వంగి కేళీగతిన్.

ఉ. ఏఁచినకజ్జవంచని పయోరుహలోచన మింటమంటలన్
బూఁచిన బాణజాలమునఁ బూర్వసుపర్వపురాణగర్వమున్
వేఁచిన చందమున్ విపుల వీరరసంబున నాత్మచిత్తముం
దోఁచినచందముం దెలియఁదోఁచిన నచ్చెర లిచ్చ మెచ్చరే.

ఈసందర్భమున శ్రీమద్భాగవతమున:—

మ. పరుఁజూచున్ వరుఁజూచునొంపనలరింపన్ రోషరాగోదయా
విరతభ్రూకుటి మందహాసములతో వీరంబుశృంగారముల్

జరుగంగన్నులఁ గెంపుసొంపుపరఁగం జండాస్త్రసందోహమున్
సరనాలోకసమూహమున్ నెరపుచున్ జంద్రాస్యహేలాగతిన్.

మ. అళినీలాలకమూడ నొప్పెసఁగఁ బ్రత్యాలీఢపాదంబుతో
నలఘుస్వేద వికీర్ణ జాలకలతో నాకర్ణికానీత స
ల్లలితజ్యాఖపుంఖ దీధితులతో లక్ష్యావలోకంబుతో
వలయాకార ధనుర్విముక్తవిశిఖవ్రాతాహతారాతియై.

ఈ "కృష్ణవిజయమును" భాగవతముతోను నుత్తరహరి వంశముతోనుసరిపోల్చి చూచినప్పుడు, కవి భాగవతమునే చాల వఱకు ననుసరించినట్లుగను, నందలికథనే తన ప్రబంధమునకు ముఖ్యాధారముగాఁ జేసికొనినట్లును మనకుఁ దెలియఁగలదు. ఇంతవఱకు జరిగిన కథతోనే గ్రంథము పూర్తి కావలసి యుండును గాని, కవి యీసందర్భము ననుసరించి వేఱొండు విజయమునుగూడ నిందుఁ జేర్చియున్నాఁడు. అయ్యది పారిజాతాపహరణకథ. భగవంతుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడు దేవతలు తన యందుఁ జూపిన కృతఘ్నతను సహింపక వారి నుచితరీతి శిక్షించెనని యిందు స్పష్టపఱుపఁబడియున్నది. పారిజాతాపహరణము నందలి నారదప్రవేశమును, సవతులకయ్యమును శ్రీకృష్ణుని సత్యభామ తన్నుటయు మొదలగునవి పూర్తిగ విసర్జింపఁ బడినవి.

ఇందలి చతుర్థాశ్వాసమున శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు నరకుని కుమారుఁడు చేయు నాతిథ్యమును బొందుటకై పురిలోనికిఁ జని

యందలి వైభవములనుజూచుట, చెఱియందున్న దేవకన్యలు శ్రీకృష్ణుని మోహించుటయు, శ్రీకృష్ణునకు వారియందలి యనురాగమును, దేవకన్యలచిత్తము శ్రీకృష్ణునియందు లగ్న మగుటయుఁ గవి దీనిని సాయూజ్యమోక్షముగా వర్ణించియున్నాఁడు. పిదప సాయంకాలము, చీఁకటి, చంద్రుఁడు, రాజనీతి మొదలగువాని వర్ణనమును, ద్వారకకు సురకన్యల ప్రయాణమును, దేవేంద్రునిఁ జూడఁ గృష్ణుఁడమరావతికిఁ బోవుట, అమరావతీపురవర్ణనము, దేవనదీఃలాసాతిశయము నగరునందు జరిగినమర్యాదలు మొదలగునవి గలవు.

స్వర్నదీవర్ణనము.

సీ. అంగీకృతాభంగ సంగీతభంగిక
భృంగీకులానోన్య సంగమంబు
కేళీపదాళీ మరాళీవరాళీచి
రాలింగితరథాంగ బాలికంబు
భూమామరక్రాంత రామాకరగ్రాహ్య
హేమారవిందాభిరామతమము
ధీరానిలాధూత తీరాధికస్ఫీత
సారాగసారభోద్గారయుతముఁ

గీ. త్రిజగదకలంకవిదళ నోదీర్ణపూర్ణ
వారియనివారితోగ్ర భూవారియచల

దారినగరేందిరామ హారోదారహీర
కాంచి యిదికాంచితే యభ్రగంగయబల !.

చ. అల జలజోద్భవుండ నిలజాదులఁ గెల్వఁగలేని చిత్తజుం
దెలియఁగ గాంచి తజ్జయము దిగ్గనవానికి నీఁ దలంచి యీ
నలినశరంబులన్నియుఁ గనత్కనకంబునఁ జేసెఁ జూచితే
వలయుఁ గదాజగంబుల సువర్ణులగెల్వ సువర్ణకాండముల్.

శచీసత్యభామల యన్యోన్యమర్యాదలు.

ఉ. అంతటఁసత్యభామ వినయంబమరంగ సుపర్వదూతికా
సంతతివచ్చి తోకొనుచుఁ జయ్యననేగఁ దదీయమైన శు
ద్ధాంతగృహంబుఁజొచ్చి యమరాధిపునమ్మకు నర్మిలిన్ శచీ
కాంతకుమ్రొక్కి వారుఁదనుఁగౌగిటఁజేర్చిబహూకరించుచున్.

పంచమాశ్వాసమున వసంతాగమము, శృంగారరసోద్రే కము, పారిజాతాపహరణము, దేవేంద్రునిపై శ్రీకృష్ణునివిజయము, ద్వారకాపురాభిగమనము, దేవకన్యకలవిరహము, పెద్దల యనుమతిని శ్రీకృష్ణుఁడు వారినందఱను వివాహమాడుట, కల్యాణమహోత్సవము, వనవిహారము, పుష్పాపచయము మొదలగు నవి వర్ణింపఁబడినవి. పారిజాతమును బెకలించుట శ్రీకృష్ణుని విలాసముగనే యిందుఁ గవి వర్ణించెనుగాని సత్యభామకు దాని తోఁ బ్రసక్తియున్నట్లు వ్రాయలేదు.

గీ. అమితనిజదాన మహిమతో సమతఁగాంతు
నంచు గర్వించు నిదియన్నయలుకఁ బోలెఁ
గృష్ణుఁడవ్వేళఁ దనవలకేలలీలఁ
బట్టిపెకలించె నాదివ్యపాదపంబు. 5 ఆశ్వా.

చ. వనితయొకర్తు కృష్ణుఁ గనువాంఛమదిం బెనఁగంగనేగి త
త్కనకగవాక్షపంక్తినెడఁ గానకనొక్కలతాంగి మూపుపై
ననువుగ నెక్కి చూచె నది యాభరమేమియుఁ గానదయ్యె నా
ఘను నెడలగ్నమై మనసు గ్రమ్మరవచ్చుట లేకయుండగన్.

సీ. వకులాగమాశోకముకులాగ్రగానేక
సకులాంగనానీక చంచరీక
మమితానవాసార సుమితాగ్ర్యసహకార
దమితార్యమునివార ధైర్యసార
మసమాన విటపాంతలసమాన సుమసంత
తిసమానతానంతతిలకవంత
మటనానలసమీరనట నాయితవిహార
ఘటనాదికోదారకర్ణికార

గీ. మదయహృదయజ శిఖిసముదాయనిరత
దళితవిచలితనిజమతి కలితవిరహి
కటులలితమృదునవరవచటుల శుకపి
కాననముఁగాంచి రొకకేళికాననంబు.

సీ. శ్రుతిపారగత పురోహితముఖోదితమంత్ర
మధురారవములన్ని మందిరముల
సరసచిరంటికాసందోహకల్యాణ
గీతంబులన్ని నికేతనముల
పణవడిండిమశంఖపటహాదివాద్యని
నాదంబులన్ని గృహాంతరముల
గాఢసమ్మదయుతప్రౌఢవందిస్తోత్ర
కోలాహలములన్ని యాలయముల
గీ. హెచ్చువేడుకఁ గానకల్ దెచ్చు ధరణి
విభులసందడు లన్నినివేశములను
గలుగ నక్కన్యకలనెల్లఁ గౌతుకమున
నన్నిమూర్తుల హరి పెండ్లియాడెనపుడు.

ఈతీరున నీకథల రెంటిని మిగులమనోహరముగా సమ్మే శనము చేసి యీతమ్మభూపాలుఁడు తనకల్పనాకౌశలమును జూపి యున్నాఁడు. ఇంతవఱకు నీయఁబడినపద్యములనుబట్టి కవికిఁగల నిరుపమానసాహితీపటిమయుఁ గల్పనాకౌశలమును దేటఁబడఁ గలవు. కవికి సంస్కృతాంధ్రములయందుఁ జక్కనిపాండిత్యము కలదు. ప్రథమాశ్వాసమునందు దండకమునఁ జేయఁబడిన దుర్గాస్తవము కవికిఁగల సంస్కృతసాహిత్యమును వెల్లడిచేయు చున్నది. కాళిదాసమహాకవి శ్యామలాదండకము ననుకరించు నుద్దేశముతో దానిచాయనే యీదండకము నీతఁడు జెప్పియు

న్నాఁడు. తృతీయాశ్వాసమున వివిధవృత్తములనువాడి, బంధ కవిత్వమునఁ దనకుఁగల సామర్థ్యముచు వెల్లడించుచు నొకసీస పద్యమున నిష్టదేవతానామగోపనముచు జేసియున్నాఁడు. వసు చరిత్రఫక్కిని గవిత్వముఁ జెప్పవలయుననెడి యభిలాష కవికిఁ గలదని యిందుఁ బెక్కుచోట్లఁ గానవచ్చు శ్లేషయే సాక్ష్యమీయఁగలదు. మొత్తముమీఁదఁ దమ్మభూపాలుని కవిత్వము కద ళీపాకమై, సంస్కృతపదభూయిష్ఠమై, యర్థశ్లేషధారకలదై విరాజిల్లుచున్నయది. ఆధునికప్రాబంధికకవులలో నీతం డుత్తమస్థాన మలంకరింపఁదగిన కవిరాజని నాయభిప్రాయము.

వెనుమళ్ల సోమనామాత్యుఁడు.

(క్రీ. శ. 1620—1700 సం॥)

ఈతఁ డాఱువేల నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు. భారద్వాజ గోత్రుఁడు. సోమమంత్రి పౌత్రుఁడు. సుప్రసిద్ధాంధ్రకవిశేఖరుఁ డగు పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రునికి మునిమనుమఁడు. (7 వ తరము వాఁడు) వీరభద్రుని రెండవకుమారుఁడగు మల్లేశ్వరుఁడు కటక పురాధీశ్వరులగు గజపతులవలన "పెనుమళ్ల" యను నగ్రహార మును బడసినపిదప పిల్లలమఱ్ఱివారు పెనుమళ్లవారయిరి. ఈ విషయము సోమకవి తన కృతియగు "సీమంతినీ కళ్యాణము" కృత్యాది నిట్లు దెలిపియున్నాఁడు.

సీ. ... ...

మహనీయతేజుఁడౌ మల్లేశ్వరుండంతఁ
దనకార్యదక్షతా ఘనతఁజూచి
మెచ్చి యాకటకేంద్రుఁ డిచ్చిన పెనుమాళ్ళ
యన్నగ్రామమునందు నధివసించె
నాటినుండి తదీయ నామంబుచేత న
న్వయము ప్రకాశంబు నందుచుండె.

... ...

మల్లేశ్వరుని నాఁటినుండియుఁ బిల్లలమఱ్ఱివారగు నీపెను మళ్లవారు కళింగదేశమునందే నివసించుచు వచ్చిరి. ఈవంశము

నందు మంత్రిపుంగవులు వెలసి వంశవిఖ్యాతిని నిలుపఁగలిగిరి. ఈవ్యాసమునకు విషయమగు సోమనమంత్రి శ్రీవిజయనగర ప్రభువులగు శ్రీపూసపాటివారియొద్దను నీతని పెదతండ్రి బసవ మంత్రి నందాపురాధీశులకడను (ఇప్పటి జయపురాధీశులే ప్రాచీనకాలపు నందాపురాధీశులు) మంత్రులుగా నుండిరి. సోమమంత్రి శ్రీపూసపాటి తమ్మభూపాలమహారాజునకు మంత్రిగానున్న విషయము గ్రంథమునం దిట్లు దెలుపఁబడినది.

సీ. జయవాటికా పురాశ్రయమైన దుర్గాంబఁ
గృపఁగాంచె నే నృపాగ్రేసరుండు
మాధవవర్మ క్ష్మామాధవోత్తమ వంశ భూ
షణుం డయ్యె నే భూభుజుండు
కఠినారిహృదయ భీకరమన్నె సులతాను
బిరుదంబు పూనె నే నరవరుండు
సకల యాచకుల యాశాపూర్తియొనరించు
నభిదాన శూరుఁ డే యవనినేత

గీ. భువనవర్ణితుఁడైన యాపూసపాటి
తమ్మభూపాలకుని సముఖమ్మునందు
మంత్రివై తద్దయా సుధామయకటాక్ష
మహిమగాంచితివయ్య! సోమప్రధాని.

పేరుమహమ్మదుఖానుఁడు (క్రీ. వె. 1652-84) శ్రీకాకుళము సర్కారునకు "ఫౌజుదారు"గా నున్నయపుడే మాధవ

వర్మబిరుదాంచితుఁడు శ్రీపూసపాటి తమ్మభూపాలుఁడు కుమిలి భోగాపురములను "ఇజారా"కుఁదీసికొని విజయనగరరాజ్యమునకు శంకుస్థాపన జేసినట్లుగా "విశాఖపట్టణపు "డిస్ట్రిక్టుమాన్యూల్" మొదలగు చరిత్రలవలనఁ దెలియవచ్చెడివి. దీని కుపబలముగ కీ. శే. గురజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులవారు తమ్మభూపాలకృతమగు కృష్ణవిజయము నుపోద్ఘాతములోఁ గవికాలము 1650 సం॥ర ప్రాంతమని దెలిపియున్నారు. కాఁబట్టి యీ రాజపుంగవుని మంత్రియగు సోమనామాత్యుఁడుఁ గూడఁబదునేడవశతాబ్దోత్తరభాగము వాఁడని చెప్పుట కభ్యంతరము లేదు.

కళాకోవిదుఁడైన యీ సోమమంత్రి, కవితయందమితామోదముఁ జూపెనేగాని జీవయాత్రకు దీనిని సాధనముగాఁ జేకొన్నవాఁడుగాఁడు. రాజ్యకార్యనిర్వహణముతోఁ బాటుకవితాకళాలాలసత్వముచూపిన ఈతఁడు కవిబ్రహ్మయగు తిక్కనుఁ బోలియున్నాఁడు. సోమమంత్రి నాదరించిన తమ్మభూపాలుఁడు రాజగుటయేగాక కవిరాజుఁగూడ నై "కృష్ణవిజయమను" నొక శృంగారరసప్రబంధమును రచించి మించెను. సోమమంత్రి కృత "సీమంతినీకల్యాణము"నకును "కృష్ణవిజయము"నకునుఁ గృత్యాది నిర్మాణమునందుఁ గొంత సాదృశ్యము చూపట్టుచున్నది. బహుశః మంత్రియగు నీకవి తన యేలికకృతి ననుసరించి యుండవచ్చునని నాయూహ. ఈ క్రింది పద్యముల రీతులఁ బరిశీలించి చూచెదముగాక.

సీ. జయవాటికాపురీ సంశ్రయ మద్గ్రామ
హోదేవి కరుణ నీయంద కలదు
సుజనులెన్నఁగఁ గీర్తి సుకృతంబులార్జించు
నభిలాష యెపుడు నీయందకలదు
వంశ్యులనెల్లఁ బావనులఁ జేయుదువన్న
యధికయత్నంబు నీయందకలదు
కావ్య సారాసారగౌరవ నిర్ణయో
దంచిత ప్రజ్ఞ నీయందకలదు
గీ. సత్యవచన సదాచార సౌమనస్య
సాధుసాంగత్య సౌశీల్య సదయభావ
సరసతాసత్త్వ బాహుళ్య సాహసక్రి
యాది సుగుణంబులెల్ల నీయంద కలవు.
ఉ. కావునఁ బూర్వపుణ్యకథ కావ్యముగా నొనరించి యిష్టమౌ
దేవతపేర సంకితము ధీనిధివై యొనరించి తేనియున్
దావకకీర్తి చంద్రికల ధౌతములౌ దిశలెల్ల వంశ్యులున్
బావనులౌను రందఱునుఁ బార్థివశేఖర ! తమ్మభూవరా !
(కృష్ణవిజయకృత్యాది).
సీ. పార్వతీహృదయేశ పదభావనాపావ
నాంతరంగుఁడవు నీవగుటఁజేసి
సప్తసంతాన సంస్థాపనాసంకల్ప
మాత్మఁ బూనిన వాఁడవగుటఁజేసి

ఘనునిఁ బిల్లలమఱ్ఱి పినవీరవిభు నన్వ
యమునఁ గల్గినవాఁడవగుటఁజేసి
ధన మనిత్యమటంచుఁ దగఁ గీర్తిధనమునం
దాసక్తిగలవాఁడ వగుటఁజేసి

గీ. కావ్యమొనరించి భ్రమరాంబికా సహాయుఁ
డైన మల్లేశ్వరునిపేర నంకితం బొ
నర్చి దిక్కులయందు ననంతకీర్తి
రుచులు పచరింపఁజేయ నర్హుఁడవు నీవ.

గీ. అట్టులఁ గావున నీవు నో యార్యవర్య !
పార్వతీశకథాసుధాభరితమైన
యొక్క కావ్యంబుచేసి మాయుభయవంశ
జనులనందఱ మిగులఁ బావనులఁ జేయు.

ఉ. పౌరుషవంతులున్ విపుల భాగ్యసమేతులు ధార్మికోత్తముల్
ధీరులు దానశూరులు సుధీనిపుణుల్ భవదీయవంశ్యులా
పారలు వారికీర్తి విభవంబు జగంబున నిల్పి తేనియున్
సారెకు నీగుణోన్నతిఁ బ్రశస్తి యొనర్చెద రెల్ల సజ్జనుల్.
(సీమంతినీ కల్యాణము కృత్యాదిని)

ఇట్లుభయగ్రంథములందును సభాస్తారులగు సామాజి
కులే కృతికర్తలను గావ్యరచనకుఁ బ్రోత్సహించినట్లు కనఁబడు
టయేగాక పద్యరీతులయందుఁగూడ సాదృశ్యము గాననగును.
రసికావతంసుఁడును విద్వత్ప్రభువును నగు రాజోత్తముని చెంత

నుండుటచేతనే సోమమంత్రి కవితాప్రాగల్భ్యము కడుంగడుఁ బ్రకాశించెను.

ఈకవిప్రవరుఁడు రచించినది సీమంతినీకల్యాణము. ఇది యొక వ్రతప్రభావమునుఁ దెలుపు గ్రంథము. స్థలపురాణము వంటిది. ఇందు సోమవార వ్రతప్రభావము నిరూపణచేయఁబడి నది. ఈపుణ్యకథ పురాణప్రసిద్ధము. "స్కాందపురాణంబున బ్రహ్మోత్తరఖండంబునందు విఖ్యాతమైన సీమంతినీనామ సీమంతినీమణిచారిత్ర మాంధ్రభాషను రచించి" అని గ్రంథాదినిఁ దెలుపఁబడి యున్నది.

శృంగారరసప్రబంధమునకు లక్ష్యముగాఁ గూర్పఁబడిన యీకృతి యైదాశ్వాసములు కలది. అందుఁ బ్రథమాశ్వాసము సీమంతినీజననము,యౌవనాదికము మొదలగు విషయవర్ణనలతో ముగియును. ద్వితీయాశ్వాసమున సీమంతినియొద్దకు యాజ్ఞవల్క్యునిపత్ని విచ్చేయుట, యామె గావించిన ధర్మోపదేశము సీమంతినీ యౌవనప్రాదుర్భావ వర్ణనము, విరహము, చంద్రమలయానిలాద్యుపాలంభన మున్నగునవి చెప్పఁబడినవి. మూఁడవయాశ్వాసమునఁ గల్యాణయాత్ర, సీమంతినీ చంద్రాంగదులవివాహమహోత్సవము, లోనుగాఁగలవిషయములు మిగుల విపులముగ సాంకేతికలక్షణములను బాటించి వర్ణనముఁ గావింపఁబడినవి. వనవిహారము, జలక్రీడ మున్నగునవి చతుర్థాశ్వాసమున వర్ణితములు. ఇఁక నైదవయాశ్వాసమున నత్యద్భుత సంఘ

టన మొకటి కూర్పఁబడి, యమునలో విలాసార్థముగ నోడ 'షికారు' జేయుచుఁ జంద్రాంగదుఁడు నదిలో మునిఁగిపోవ నాగకన్యకల సహాయమున నాతఁడు పాతాళలోకమున కేగుట సర్పరాజతనిని సమ్మానించుట, నాగరాజు, వరప్రసాదముచే రాకొమరుఁడు మగుడ భూలోకమునకే తెంచుట, తిరుగ సీమంతిని చంద్రాంగదుల సంయోగరూపమగు పరిణయోత్సవము మొదలగునవి మిగులఁ జమత్కారముగ వర్ణింపఁబడినవి.

సోమనామాత్యుఁడు కవితాకళయందుఁ గడు నేర్పరి. నిరూప్యవిషయమగు శైవభక్తిని బహు సమర్థతోఁ బ్రకటనఁ గావించి, "శబ్దార్థసంగతచమత్కారంబును ప్రకటిత శివభక్తి పారంబును నగు నూతనకావ్యంబు" రచించుటయును. దాను గావించిన ప్రతిజ్ఞను గడు శ్లాఘ్యముగ నిర్వహించెను. కవి పరమశైవుఁడని గ్రంథమునందలి ప్రతిఘట్టమును, స్పష్టముగఁ జెప్పుచున్నది. యాజ్ఞవల్క్యుని పత్ని గావించిన ధర్మోపదేశసందర్భమున వ్యక్తపఱచిన రుద్రాక్షవిభూతి, పంచాక్షరీ మంత్రప్రభావవర్ణనమును ప్రబలసాక్ష్యము నిచ్చుచున్నవి. వేయేల! యీప్రబంధరత్నము శైవమతావలంబులకుఁ బెన్నిధియని చెప్పుటలో నతిశయోక్తి లేదు. వసంతఋతు వర్ణనాసందర్భమునఁ గూడఁ గవి శైవమతావేశమునే చూపి తనభక్తి గరిమను వ్యక్తీకరించినాఁడు.

ఇట్టిసందర్భముల ననుసరించి కవియొక్క మతావేశపరిమాణమును లెస్సగా గ్రహింపవచ్చును. సీమంతినీకల్యాణము ప్రబంధకవితారీతులఁగూడఁ జాలునట్టి పద్యములకు గనివంటిది. ఆకారణముచే మాదిరిపద్యముల నెంచి యుదాహరించుపని బహుకష్టము.

అయినను గొన్నిపద్యముల నిందుఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను.

మ. సుమనోధర్మముపూని లోకవిజిగీషుండైన పంచేషునిన్
సుమనోధర్మముపూని యప్పురమహానుగ్గెల్వఁగానోడి యెం
తమహాశూరుఁడొ యాతఁడప్పగయులంతన్ దీర్చుకోఁజాలె ని
త్యము దచ్చిత్తములందు ముక్తివనితావ్యాసక్తిగల్గింపుచున్.

శా. ఆర్యాజన్మనివాస వింధ్యగిరి మధ్యక్షోణిభాగంబునం
దార్యశ్రేణికి నాటపట్టగుటచే సన్వర్థనామంబుతో
నార్యావర్త మనంగ దేశమలరున్ హర్మ్యాది దిక్పాలకై
శ్వర్యశ్రీపరిహాసభాసురగృహస్థవ్రాత సంకీర్ణమై.

ఉ. కోపము వానిసొమ్ము, ఘనుఁ గొంచెము సేయుటవానివిద్య,
చూపోపమి వానివృత్తి పరుషోక్తియె వానిగుణంబు, సాధు
సంతాపము వాని సంతసము,దంభము వానికిఁ గన్నతల్లి యా
పాపపు దుర్జనుం దలఁచుపాపము వాయు నుపాయమున్నదే?

గీ. దుర్జనుని కల్మి దురితంపు త్రోవకగును
సజ్జనునికల్మి పుణ్యంపు సరణికగును

పాము బలసిన గరళంబు ప్రబలమగును
గోవు బలసిన దుగ్ధంబు గురియుచుండు.

సీ. చపలతాపత్రయీ సలిలోగ్రసంసార
ఘోరపారావార తారణంబు
సకలజన్మవ్రాత జాతపాతకమహో
ద్ధతకుంభికుంభ విదారణంబు
నంతకానంతకోపారంభ జృంభణ
క్రూరరూప వికారకారణంబు
బహుతరాయాస సంపాద్యమానానేక
ఘనపుణ్యపరిపాక కారణంబు

గీ. మృత్యుజరరాంతరాధ పరిభూతభేద
జాతవిద్యోతమానజీమూతపటల
విఘటనాపటుచాతుర్యవిస్ఫురత్స
మీరణంబగు రుద్రాక్షధారణంబు.

సీ. విస్ఫుమరసమరేణు విసరకైతవముచేఁ
బసమీఱుభసితలేపన మొసంగి
రసలాలసాయత్త భసలకైతవముచేఁ
బ్రికటరుద్రాక్ష మాలికలొసంగి
కలకంఠకుల కుహూకార కైతవముచే
రమణీయ శైవమంత్రములొసంగి

యాతతకిసలయ వ్రాతకైతవముచే
లలితకాషాయ చేలములొసంగి
గీ. చైత్రనాయకదేశిక చక్రవర్తి
వృద్ధతరులకు నతికృపావృద్ధివెలయ
జిగిదగినయట్టి యొకవింత చెలువమెన్నఁ
బాశుపతదీక్షయొసఁగె విభ్రాజితముగ.

(సీమంతినీకల్యాణము)

ఇంకనొక్కవిశేషము- ఏలకో 18 వ శతాబ్దమధ్యభాగముననున్న అడిదము సూరకవికృతమగు "కవిజనరంజనములోని" పద్యములుకొన్ని, సీమంతినీకల్యాణములోనున్న పద్యములకుఁ బుత్రికలుగానున్నవి. పూర్వకవులను తరువాతివారగు కవులు అనుకరించుట సంప్రదాయసిద్ధమగు నాచారమైయున్నను, వీరిందిరెండుగ్రంథముల యందలిపద్యములలోఁ జూపట్టుసాదృశ్యముమాత్రము కొంతవింతగానున్నది. ఈషద్భేదముతో సూరకవి పద్యములుకొన్ని సోమమంత్రిపద్యములకు ఛాయాపటములవలెనున్నవి. ఇందులకుఁ గారణమిట్లుగా నుండవచ్చునని నాయూహ. సూరకవి జనకుఁడు "శుద్ధాంధ్రరామాయణఘటనావైదుషీధురంధరుఁడు" భాస్కరకవియు, సీమంతినీకల్యాణకృతికర్త, సోమమంత్రియు, సమకాలీనులు, ఏకశాఖీయులు, దగ్గఱచుట్టఱికముగాని దూరపుబాంధవ్యముగాని వీరిరువురకు నుండవచ్చును. భాస్కరకవిగూడఁ దమ్మభూపాలుని పోష్యవర్గములోఁ జేరినవాఁడే.

ఆకారణముచేఁ గవిపండితజనాదరముగల సోమమంత్రి భాస్కరునకు తనకృతిని వినిపించుటయేగాక అర్ధాని ప్రతినొక్కటినిచ్చియుండును. ఆగ్రంథమును సూరకవి బాలుఁడుగాఁ దన విద్యాభ్యాసకాలమునఁ బఠించియుండవచ్చును. ఆకవియందలి గౌరవముచేఁ దనగ్రంథమునందు నీక్రిందనుదాహరించిన పద్యములనువ్రాసి యుండవచ్చును.

గీ. దినదినంబునకొక వింతదిద్దుఁదనము
దినదినంబునకొక వింత తెఱఁగుచెయువు
దినదినంబునకొకవింత తీవుటగలిఁగి
జరిగెనాదంపతుల మిథస్సంగమంబు.

(అడిదము సూరకవి.)

గీ. దినమునొకవింత నెయ్యంపుఁదియ్యఁదనము
దినమునొకక్రొత్తరతి కళావినిమయంబు
దినమునొకవన్నె యుత్సాహమునుజనింపఁ
జనియె నాదంపతుల మిథ స్సంగమంబు (సోమమంత్రి.)

కం. ఎక్కడఁజూచినఁ గాల్బల
మెక్కడఁజూచినరథంబు లిభతురగచయం
బెక్కడఁజూచినఁదామై
కిక్కిరిసెంబైట నాల్గుకెలఁకులసేనల్. (సూరకవి.)

ఉ. ఎక్కడఁ జూచినన్ గజము లెక్కడఁ జూచిన ఘోటకవ్రజం
బెక్కడఁ జూచినన్ రథము లెక్కడఁ జూచినఁ గామినీజనం
బెక్కడఁ జూచిన న్గొడుఁగు లెక్కడఁ జూచినఁ గేతనంబులున్
గ్రిక్కిఱిసెన్ బురంబు నువుగింజకు నొండెడ సేయకుండఁగన్.

(సోమమంత్రి.)

సీ. రాజన్యకోటీరరత్నమరీచులఁ
గరదీపికాప్రభల్గలసి మెలఁగ
నాభీలపటుభేరికాభూరిభాంకృతుల్
మత్తేభఘీంకృతు ల్మైత్రిసలుప
నుర్వీసుర ప్రజాశీర్వాదనాదముల్
విమలవందిస్తుతు ల్వియ్యమంద
వారాంగనాదత్త నీరాంజనాంశువుల్
హైమవేత్రద్యుతులల్లుకొనఁగ
గీ. భద్రకరినెక్కి రూపవైభవసమృద్ధి
దర్శనవ్యగ్రపౌరసంతతికి నేత్ర
పర్వమొనరించుచును సార్వభౌముఁ డపుడు
భూతలాధిపుశుద్ధాంతమునకు వచ్చె. (సూరకవి.)

సీ. పుణ్యాంగనాదత్త భూరినీరాజన
ప్రభలఁ గుండలమణిప్రభలఁ గలియ
సౌధాంగనాజనాంజలి కీర్ణసుమరాజి
హారమౌక్తికరాజి నలముకొనఁగ

గాయనజనగీతి కాయతనాదంబు
చక్రినాదంబును సంఘటింప
నుర్వీసురోదితాశీర్వాదనాదంబు
హేషితారావంబు నెనయుచుండఁ
గీ. బుష్పితోద్యానవనవీథిఁ బోవునవ్వ
సంతుఁడునుఁ బోలె ధారుణీకాంతతనయుఁ
డపుడు పురరాజవీధి యందఱిగియరిగి
జనవరేణ్యుని మొగసాలచక్కి నిలిచె.

(సోమమంత్రి.)

మీఁదిపోలికలఁబట్టి సూరకవికి సోమమంత్రి కవితయం దధికగౌరవముగలదని మన మూహింపవచ్చును. ఇంక 17,18 శతాబ్దములలో వెలసిన ప్రబంధరత్నములలో సీమంతినీకల్యాణ మొకమేలిమిరత్నమని నిస్సందేహముగఁ జెప్పవచ్చును.

4. శ్రీ పూసపాటి వేంకటపతిమహీపాలుఁడు.

(క్రీ. శ. 1660—1720 సం॥)

ఈ రాజకవి శ్రీ పూసపాటిమహారాజవంశమునకుఁ జెందినవాఁడు. క్రీ. శ. ౧౭౧౨ సంవత్సరమున నిప్పటి విజయనగర పట్టణము నిర్మింపఁబడకమున్ను శ్రీ పూసపాటి మహారాజులు కుంభిళాపురరాజ్యమునకుఁ బరిపాలకులుగా నుండెడివారు. ఇప్పుడు విజయనగరమునకుఁ దూర్పుగా సుమారు ౮ మైళ్ళ దూరములోనున్న 'కుమిలి' యనుగ్రామమే నాఁటికాలమునఁ గుంభిళాపురనామముతో రాజధానీనగరమై యుండెనని పూసపాటిరాజులకుఁగల పూర్వబిరుదములలోని "స్థలదుర్గకుంభిళాపురనికేతుండును" అను దానివలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

క్రీ శ. ౧౭౫౭ సంవత్సరమున బొబ్బిలియుద్ధములో వీరస్వర్గముగాంచిన విజయరామగజపతిమహారాజునకు నీ వేంకటపతిమహీరాజు పెదతండ్రి. ఈయన తమ్ముఁడును, విజయరామరాజు తండ్రియునగు ఆనందగజపతిమహారాజు* బాలుఁడై యున్న కాలమున నీ వేంకటనృపాలుఁడే రాజ్యభారమును వహించి తమ్మునికిగాఁ బరిపాలనమొనర్చుచుండెను. విజయనగరమునకుఁ బడమరగా గోస్తనీతీరముననున్న "కొత్తాము" అనుగ్రామము శా. శ. ౧౬౩౭ సంవత్సరమునఁ గ్రీ॥ శ॥ ౧౭౧౫ గొన్ని బ్రాహ్మణకుటుంబములకు వేంకటపతిరాజపురమను పేరుతో నీయనచే

న్నగ్రహారముగా నీయఁబడియెను. ఆదానశాసన మిచట నుదాహరింపఁబడినది.

శ్రీరస్తు "శాకేబ్దే ఋషిరామశాస్త్రశశభృత్సంఖ్యాయుతే మన్మథవర్షే మాధవమాసి భానుజయుతే రాకాదినాబ్జగ్రహే। సింహాద్రే స్నవిధేరఘూత్తమముదే కొత్తాముసంజ్ఞం పురమ్। విప్రేభ్యః ప్రదదౌ సవేంకటవిభుశ్శ్రీపూసపాట్యన్వయః॥

శ్రీమాన్ వేంకటభూపతిః శ్రితనిధిః శ్రీపూసపాట్యన్వయః।
స్మార్తేభ్యోనిఖిలార్థవిద్భ్య ఉరుధీః శ్రీవైష్ణవేభ్యోదదౌ ।
చత్వారింశతమంశమూర్జితతమం కొత్తాముసంజ్ఞంపురం।
కృత్వా వేంకటరాజపట్టణ మితిప్రఖ్యాతముర్వ్యాంసదా ॥

స్వస్తిశ్రీ శాలివాహనశకవర్షంబులు ౧౬౩౭ అగు నేటి శ్రీ మన్మథనామసంవత్సర వైశాఖ శు॥ ౧౫ స్థిరవారమునందు ౧ శ్రీ వొడ్డె జగ్గుభట్లుగారు, ౨ సోమయాజుల వేంకటావధానులు, ౩ కర్రి రామభట్లు, ౪ కర్రా విశ్వేశ్వరభట్లు మొదలయిన బ్రాహ్మణులకు శ్రీ మన్మహామండలేశ్వర మహీమండలరాయ మన్యసుల్తాన్ శ్రీ పూసపాటి వేంకటపతిరాజు మహారాజులుంగారు వ్రాయించియిచ్చిన అగ్రహారపుధర్మశాసనపట్టా:-మా మొఖాసాసమతు పోట్నూరుసీమ తాలూకు కొత్తాం అనే గ్రామములోను యిరవైవక్కవృత్తి నిర్ణయంచేసి యిస్తిమి గనుక యిందుక ౧ వొడ్డెజగ్గుభట్లు, ౨ సోమయాజుల వేంక

టావధానులు, 3 కఱ్ఱిరామాభట్లు, ర కఱ్ఱావిశ్వేశ్వరభట్లు, ౫ బులుసు జగ్గువఝులు,౬ యనమంద్ర విజ్జంభట్లు, ౭ పూరికంటి వేంకటభట్లు ౮ వేదుల యజ్ఞంభట్లు, ౯ ఆతీ నరసంభట్లు, ౧౦ నిట్టల రామాభట్లు, ౧౧ కాశీసోల్ల బుఱ్ఱిభట్లు, శ్రీరంగం నారాయణభట్లు జ్న ౨ కి ౧౨ దేవరకొండ నారాయణభట్లు, ౧3 యఱ్ఱగుంట్ల సూరుభట్లు, ౧ర నిట్టల చినరామభట్లు, ౧౫ అయిస్సోలల చేనులు ౧౬ గంటి సోమయాజులుగారు, ౧౭ వేదుల సీతారాముడు, ౧౮ అవధానుల కామాభట్లు, ౧౯ ఇంద్రకంటి లింగంభట్లు, ౨౦ భాస్కరభట్ల అప్పలిభట్లు, ౨౧ వేదుల విస్సంభట్లు,యీచొప్పున మర్యాదచేసి వేంకటపతిరాజపురం పేరుపెట్టి శ్రీసీతారామార్పణముగాను వాపీకూపతటాకారామనిధి నిక్షేప ప్రజాసహితంగా యిస్తిమిగనుక ఆగ్రామం విరివిగా ఫలపరుచుకొని అందుల ఫలసాయం మీ పుత్ర పౌత్ర పారంపర్యాయం అనుభవిస్తూ సుఖానవుండేది.

ఏకైవభగినీలోకే సర్వేషామపిభూభుజాం।
నభోజ్యానకరగ్రాహ్యా విప్రదత్తావసుంధరా।
స్వదత్తా దుహితాచైవ పితృదత్తాచసోదరీ।
అన్యదత్తాచ మాతాస్యాద్విప్ర దత్తావసుంధరా॥

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్రీ. వేం.

వేల్పూరి పాపయ్యశాస్త్రి పోట్నూరుపరాబు కొమ్మోజు గురవన్న మండ శివ్వన్న చెక్కినదానపట్టా.

N. B. ఈప్రకారముగానే వేఱొక దానశాసనము ౧౯ వృత్తు లేర్పఱచి శ్రీ అళఘురుతిరుమల గొడవర్తి శ్రీ వేంకటపతి అయ్యవార్లుంగారు మొదలగు వైష్ణవులకుఁగూడ నిదే కాలమున నిచ్చియున్నారు.

దానశాసనము కాలమునుబట్టి చూడఁగా నీ వేంకటపతి రాజకవికాలము క్రీ. శ. ౧౬౬౦-౧౭౨౦ మధ్యకాలముగాఁ గనఁబడుచున్నది. ఈయన అన్నమన్నృపాలుని పౌత్రుఁడు. కృష్ణమరాజుపుత్రుఁడు. తల్లి కేసమాంబ. వీరినిఁగూర్చి యితఁడు తనప్రబంధమగు "ఉషాభ్యుదయములోఁ గృత్యాదిని నిట్లు ప్రశంసించియున్నాఁడు.

సీ. లయకాలకీలికీలాభీలమాలిక
మించి శాత్రవులభంజించువేళ
స్థిరసాంద్రచంద్రికా పరిపూర్ణచంద్రుఁడై
లీలభూజనులఁ బాలించువేళ
దశశతవదనప్రధానభోగీంద్రుఁడై
లలితకళాప్రౌఢి దెలుపువేళ
బహుదళసుమఫలభరితమందారమై
యొనరనరులకోర్కె లొసఁగువేళ

గీ. నీతఁడని సర్వజనులు సంప్రీతిఁగొల్వ
నలరుచుండెనుబూసపాట్యన్వయాబ్ధి
చంద్రుఁడగు కృష్ణరాజేంద్రచక్రవర్తి
నందనుండన్న భూపపురందరుండు.

గీ. అమ్మహీపతి పరిణయంబయ్యె వేడ్క
దనరనీపూరి వేంగళేంద్రునిసుపుత్రి
నమితకళ్యాణకలిత విఖ్యాతమహిత
విమలసద్గుణనికురంబ వేంక ళాంబ.

గీ. ఆ వధూమణియందు నెయ్యంబుతోడ
నన్నభూపతిగాంచె విఖ్యాతులైన
సుతుల నిరువుర నత్యంతశుభగమతులఁ
గృష్ణభూపాలు గోపాలకృష్ణవిభుని.

సీ. శ్రుతిపదరహితుఁడై యతి భుక్షనుబుజగ
త్ప్రాణిభక్షించినవానిఁదెగడి
శిరములఁ గుంభముల్ ధరియించు చాశలఁ
దరలకనిల్చు దిక్కరులఁగెడచి
సానుల శిఖరసంచయముల నెవ్వేళ
మమతఁగైకొను గోత్రసమితిరోసి
ఒకయచలాధిపుండు కణఁకఁదనునంట
వెన్నుజూపిన కూర్మవిభుని మాని.

గీ. చారువిజ్ఞాను నాశ్రితజన నిధాను
నన్యకాంతాస్య విముఖుసౌజన్య సుముఖు
వీరకృష్ణమహీపాలుఁజేరె నార !
ధీరగంభీరమతిని ధాత్రీపురంధ్రి.

గోట్టెముక్కలవంశాబ్ధి కువలయాప్తుఁ
డనఁగఁ జెన్నొందు బంగారు జనవరేణ్యు
తనయయైనట్టి కేసమాంబనువరించె
మజ్జనకుఁడైన కృష్ణక్ష్మావిభుండు.

సీ. తనతండ్రి యెపుడప్పులను భంగమును జెందఁ
గనులక్ష్మి యేపాటి కలిమిపొలఁతి
తనపుత్రకుం డపుత్రకునిగాఁ గనునట్టి
గంగ యేపుణ్యసంకల్పవతియొ
తనపతి బహుళార్తి నెనయఁ గనుంగొను
రోహిణి యేయనిరుద్ధచరిత
తనసుతు పెండ్లిసేయను నేరకమెలంగు
పర్వతాత్మజ యే శుభప్రదాత్రి

గీ. యనఁగవిలసిల్లెఁ బతిహితాయత్తయగుచు
పూసపాట్యన్న మేదినీభుజుని కృష్ణ
రాయవిభురాణి మాధుర్య రమ్యవాణి
కీర్తిసద్గుణ నికురంబ కేసమాంబ.

రాజ్యభారమును వహించుటకుఁ దగినవయస్సు తనతమ్ముఁడగు నానందరాజునకు వచ్చినంతనే యీవేంకట నృపాలుఁడు రాజ్యపాలనాదికము నాతనికిచ్చివేసి తానుగావించిన యగ్రహారమునఁ బ్రత్యహము విప్రులయింటనే భోజనముఁ జేయుచుఁ బారమార్థిక చింతకలవాఁడై పండితగోష్ఠిచేఁ దనజీవితశేషమును నొకరాజఋషివలెఁ గడపెనని వినుచున్నాము.

ఈమహారాజు రాజకీయవ్యవహారములయం దెంతదక్షుఁడో కవిత్వము మొదలగు లలితకళలయం దంతసమర్థుఁడు. తన పూర్వులగు రాచిరాజు (నవభారతకృతికర్త) తమ్మిరాజు (శ్రీకృష్ణవిజయగ్రంథకర్త)లవలెఁ గవితావిషయమునఁ దానుఁగూడ విఖ్యాతినొందవలెనను కోర్కెతో "ఉషాభ్యుదయ"మను నొక శృంగారరసప్రబంధమును రచియించి తమ రాజధానీ నగరమునకు ననతిదూరములో శ్రీరామ తీర్థక్షేత్రమున వేంచేసియున్న శ్రీరామచంద్రునకు నద్దానిని గృతియొసంగెను.

ఈ ఉషాభ్యుదయము ౫ ఆశ్వాసముల ప్రబంధము. ఇందులకథ హరివంశమునందును, భాగవతమునందును,వర్ణింపఁబడిన ఉషానిరుద్ధుల వివాహోత్సవమునే యాధారముగాఁ జేసికొని యీప్రబంధమును రచించినాఁడు. ఇందు మొదటి యాశ్వాసమున—

కృత్యాదిపద్యములును, కృతికర్తవంశావళి, పురవర్ణనాదికము, కైలాసమున బాణునితపము, మహేశ్వరసాక్షాత్కారము, వరప్రదానము మున్నగునవి వర్ణింపఁబడినవి.

ద్వితీయాశ్వాసమున—వసంతాగమము, ఉషాసౌంద ర్యాభివర్ణనము, కేళికావనవిహారము, అచ్చట నుష మొదలగు యువతీజనమునకుఁ బార్వతీపరమేశ్వరుల సాక్షాత్కారము, ఉషాగిరిజలసంభాషణము, నుషాభావిస్వప్నవృత్తాంతమును, సాయంకాలము చంద్రాద్యుపాలంభనము మొదలగునవి చెప్పఁ బడినవి.

తృతీయాశ్వాసము—ఉషాస్వప్నము, విరహము, చిత్ర రేఖయొక్క చిత్రలేఖనాకౌశలము, అనిరుద్ధుని ద్వారకనుండి తెచ్చుట, ఉషానిరుద్ధుల గాంధర్వవివాహము, మున్నగునవి యభివర్ణింపఁబడెను.

చతుర్థాశ్వాసమున—అనిరుద్ధునివృత్తాంతము బాణు నకుఁదెలియుట, వానిఁ గారాగృహబద్ధునిగాఁజేయుట, నారదుని వలన నీసమాచారము ద్వారకలోనున్న శ్రీకృష్ణాదులకుఁ దెలి యుట, కృష్ణుని దండయాత్ర మున్నగునవి వివరింపఁబడెను.

పంచమాశ్వాసము—సంపూర్తిగా దొరకలేదు.

ఈవెంకటరాజకవి చక్కని కవిత్వముఁ జెప్పఁగలవాఁడే యైనను,శ్లేషయందు మిక్కిలి మక్కువకలవాఁడగుటచే సరళమగు కవితాప్రవాహము హృదయావర్జకముగాఁ బ్రవహింపక, తద్ర చనకుఁగొంత లోపము కలిగించుచున్నదని చెప్పవలసివచ్చినది. పండిత కవిసమాజముచేఁ బ్రబంధరాజముగా నాదరింపఁబడు వసు చరిత్రయొక్కకవితావిధానమునే తనకు నాదర్శముగాఁజేసికొనిన

వాఁడగుటచే నిందులోని పద్యములు పెక్కులు వసుచరిత్రలోని పద్యముల ననుకరించుచున్నవి. మొత్తముమీఁద సీతనికవిత్వము సంస్కృతపదభూయిష్ఠమై, యలంకారశోభితమై నిరర్గళ ధార కలదియై కర్ణరసాయనముగ నున్నది. కవికి సంస్కృతాంధ్రముల యందుఁ జక్కనివైదుష్యముకలదని యీప్రబంధమునందలి పద్యములే మనకుఁ బ్రబల నిదర్శనములు. కవితాధోరణి తెలి యుటకుఁగాఁ గొన్ని పద్యములిచటఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను.

కం. కాంతారసహితపల్లవ
సంతతభావనము లలరుసమధికలీలన్
గాంతార సహితపల్లవ
సంతతభావనములందు సమధికమగుచున్.

చ. అచటియనంతరత్నమయహర్మ్యములొప్పనిశాంతమెంతయున్
ప్రచురతఁదానసంత సుఖపద్ధతిచూడఁ బురాంగనల్ సదా
రుచిఁగని మిత్రుఁడంచు నవరోధముసేయరుగాక జాలక
ప్రచురుఁ డదెందుఁబోఁగలఁడుపట్టెదమందురు సౌధసీమలన్.

మ. అలినాథుండు రసాలమంజరుల నొయ్యారంబు దెల్పంగ నా
కులవృత్తిన్ నిజయౌవనోదయ రసక్షోభంబుగాఁ జేయు చా
పలబుద్ధిన్ గినియంగఁబోలునుసుమీ పద్మాక్షి ! యేలాలతా
వలిచాంపేయము నేలఁజుట్టుకొనుఁ దద్వాటిన్ విలోకించితే.

చ. అరఘురథాంగ విభ్రమము నాఁగబిరుందులు గబ్బిచన్గవల్
కరువలివారువంబులును గన్నులు సార్థములై సహాయతన్
బరఁగుటనేమొ గాక లలనామణు లేక్రియ నెక్కఁనోపువా
రరుణ తురంగ ఘర్మసలిలాదృత సాలము కేలిశైలముల్.

సీ. లీలావలిత భంగమాలాధికృత తుంగ
డోలాంచిత పతంగ బాలరంగ
మారాజిత పరాగ సారాభ్యవితభోగ
నీరాటన సవేగ తీరభాగ
మాలంబిత తమాల నీలచ్ఛదవిశాల
బాలక్ష్యతతకూల సాలజాల
మలిచుంబన వికారపుల కోపమితసార
సలతాంత గతసారవళిక నార

గీ. మనత ఘనతరవినుత వరనట దచ్ఛ
మత్స్యపుచ్ఛాంబు బిందుచామరవినోద
కోకకలహంస జలహంసకుల విలాస
భావరుచిరంబు కేళి సరోవరంబు.

కం. అథవాకాకు నినాదము
సథవాగీతస్వనంబు సముదిత పరదే
శథవావిలాపమామ
న్మథవీణకుఁ ద్రివిధతానమానము లెసఁగన్.

సీ. సౌందర్య గగనవిస్ఫార మాధారమై
నవవయః పవనసంతతిని దాల్చె
నవవయః పవనసంతతి పెల్లుగొనిపొంగి
విరహానలార్చుల వెలయఁబూనె
విరహానలార్చు లబ్బురముగా వెలుగొంది
కనుకొలంకుల నీరు కలుగఁజేసెఁ
గనుకొలంకుల నీరుగబ్బియై పొడగట్టి
కుచధరాభ్యుదయ సంగోష్ఠిఁ గనియెఁ

గీ. కుచధరాతస్థలంబునఁ గోమలికిని
వికల చింతాలతల్ సంభవించెఁ బెలుచఁ
బంచశర పరబ్రహ్మ ప్రపంచమునను
తద్విగుణవృత్తితో నవస్థలు చెలంగె.

గీ. జన్మ మమృతాబ్ధి నమృతంబు చక్కదనము
పదవి శంకరమౌళియా బాల్యవసతి
యిన్నిగల్గి యనాథల నేచెదేల
కులము రూపంబు కొలదిఁ సద్గుణమువలదె.

5. అడిదము బాలభాస్కరకవి.

(క్రీ. శ. 1690—1750 సం.)

ఎవ్వాగు తమయఖండసాహితీపటిమచేతను, నిరర్గళకవితాప్రభావముచేతను, ఆంధ్రవాఙ్మయనిర్మాతలయ్యిరో, యెవ్వారి జీవితచరిత్రము నామమాత్రావశిష్టమై తమతరువాతివారికి విషాదకారణమయ్యెనో యట్టికవి తల్లజులలోఁ జేర్పఁదగినవాఁడగు నీబాలభాస్కరకవి సుప్రసిద్ధాంధ్రకవిశేఖరుఁడగు నడిదము సూరకవీంద్రుని జనకుఁడు. ఆరువేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రవశిష్ఠగోత్రజుఁడు నారపామాత్యుని పౌత్రుఁడు. చినలచ్చనమంత్రి పుత్రుఁడు. కాపురము విజయనగరమునకు సమీపముననున్న భూపాలరాజు రేఁగ (పూసపాటి రేఁగ.)

18 వ శతాబ్దోత్తరభాగమున శ్రీవిజయనగరసంస్థానమున నాస్థానకవిగానుండిన యీతని కుమారుఁడగు సూరకవి, క్రీ. శ. 1720 సం॥ర ప్రాంతమున జననమొందియుంటచే నాతని తండ్రియగు నీబాలభాస్కరుఁ డప్పటికి 25 సంవత్సరముల ప్రాయముగలవాఁడై యుండవచ్చునని మన మూహించినచో నీతఁడు 1690 ప్రాంతమునఁ బుట్టియుండవలెను. అట్లనికొనినచో నీతనికాలము 1690—1750 మధ్యకాలమై యుండనగును. ఈ ప్రకార మూహించిచూడ నీబాలభాస్కరకవి ఉషాభ్యుదయగ్రంథకర్తయగు శ్రీ పూసపాటి వేంకటపతిమహీపాలునకు సమకాలికుఁడుగా నుండనోపును.

సూరకవి తన "కవిసంశయ విచ్ఛేదము"నఁ గృత్యాది యం దీభాస్కరకవిని నిట్లు స్తుతించియున్నాఁడు.

క. చిరలచ్చమంత్రి తనయుని
నసఘుని మజ్జనకు భాస్కరామాత్యమణిన్
గొనియాడెద శ్లాఘాలం
ఘనజాంఘిక కవనధాటి గలిగినమేటిన్.

ఈస్తుతినిఁబట్టి చూడఁగా బాలభాస్కరకవి కవితావిష యమున గొప్పసామర్థ్యముకలవాఁడుగాఁ గనఁబడుచున్నాఁడు. ఇతని కవనధాటిని నిదర్శనపూర్వకముగాఁ జూపుటకుఁ దగిన సాధనసామగ్రి లేకుండుట యెంతయుఁ జింతాకరము. ఇతఁడు శుద్ధాంధ్రరామాయణఘటనావైదుషీధురంధరుఁడని సూరకవి తన గ్రంథములో వేసికొనిన గద్య యి ట్లుద్ఘోషించుచున్నది. "ఇది శ్రీమదేశేషమనీషిహృదయంగమమృదుపదనీరంధ్రశుద్ధాంధ్రరామాయణఘటనావైదుషీధురంధరాడిదము బాలభాస్కర కవి తనూభవ" అనియున్నది.

దీని కుపబలముగా సూరకవి తన కవి సంశయవిచ్ఛేదములో "ఇడఁగవచ్చునుల్యప్పుపై సిత్వసంధి మాత్ర మొక్కొక్కచోటను మట్టుమీఱు" అను లక్షణమునకు లక్ష్యముఁజూపు సందర్భమునఁ బ్రామాణికగ్రంథములనుండిచూపిన యుదాహరణములతోఁబాటు "బాలభాస్కరకవికృత శుద్ధాంధ్రరామాయణమునుండి" యనివ్రాయుచు.

"నిగిడిరువై పుల్గ వెడలు నేటయి, నీటగు వీటికోట" అను చంపకమాలికాపాదము నుదాహరించియున్నాఁడు. మీఁది యంశములను బట్టిచూడఁగాఁ గూచిమంచి తిమ్మకవి అచ్చ తెనుఁగు రామాయణమునకుఁబూర్వమే యీకవిగ్రామణి తన శుద్ధాంధ్రరామాయణమును రచించినట్టుగఁదెలియుచున్నది. కాని యీగ్రంథము నామమాత్రావశిష్టమైనదగుటచేతఁ బ్రకృతోపయోగము కాఁజాలదు.

ఇంక నీమధ్యననఁగా రెండుమూఁడు సంవత్సరములక్రిందట శ్రీ శ్రీ శ్రీ విజయనగరం మహారాజావారి కాలేజిలో నాంగ్లసాహిత్యోపాధ్యాయులగు శ్రీయుత బుఱ్ఱా శేషగిరిరావు పంతులవారి యౌదార్యమున "లక్షణసారము" అనునొక ఛందోగ్రంథముయొక్క రెండుప్రతులు నాకు లభించినవి. వీనిలో నొకటి శ్రీ బొబ్బిలి సంస్థానాస్థానకవి పదవి నలంకరించిన వారును, కీర్తిశేషులగు బ్ర॥ శ్రీ॥ మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రిల వారి పుస్తకభాండాగారములోనిది. దీనిముఖపత్రముమీఁద "అక్షరోత్పత్తిఫలాలు గణములకు అష్టాదశలక్షణములు, అడిదము బాలభాస్కరకవి" అనియున్నది. అంతియెగాని గ్రంథమున నారంభమునఁగాని యంతమందుఁగాని రచయితపేరు గానరాదు. రెండుమూఁడుచోట్లను "అడిదము బాలభాస్కరకవి రచన" యని ప్రకరణ ప్రారంభమందు వ్రాయఁబడియున్నది.

ఈవ్రాఁత రమారమి 120 సం॥రములక్రిందటి కాలమున బని తల్లేఖకుఁడు పుస్తకము చివరనిచ్చిన సమాచారమునుబట్టి తెలియవచ్చుచున్నది "పింగళసంవత్సర భాద్రపద బ 3౦ బుధ వారంసరికి మండపాక లచ్చన్నకుమారుఁడు కామన్న ఆలవెల్లి వారిప్రతిచూచి ప్రతిక్రియమంగా ఛందాలు సంపూర్ణంగా వ్రాసు కొనెను" అనియున్నది.

ఈపుస్తమును వ్రాసికొనిన మండపాక కామన్నగారు 120 సంవత్సరములక్రిందటి కాలముననున్నట్లు తద్వంశజులును త్రిలింగభాషాభివర్ధనీ గ్రంథమాలా సంపాదకులును నగు శ్రీ మండపాక రామశాస్త్రిలవారు చెప్పుచున్నారు. కాఁబట్టి మీఁద నుదాహరింపఁబడిన పింగళసంవత్సరమిప్పటికి నఱువదియాఱు సంవత్సరములక్రిందటి పింగళసంవత్సరముగాక 126 సంవత్సర ములక్రిందటి సంవత్సరమని తోఁచుచున్నది. కాన రమారమి 130 సంవత్సరములక్రిందట వ్రాయఁబడిన మండపాకవారి ప్రతికి మాతృకయగు నాలివెల్లివారిప్రతి ప్రాచీనతరమని వేఱుగఁ జెప్ప నక్కర లేదు.

ఇంక నీలక్షణసారముయొక్క రెండవప్రతి బాలభాస్కర కవి నివాసస్థలమగు "భూపాలరాజురేఁగ" యే కాపురముగాఁ గల ఓరుగంటి రామన్నగారువ్రాసినది. ఈరామన్నగారు ఇప్పటి వారి మునిమనుమఁడగు బ్ర॥ శ్రీ॥ ఓరుగంటి సన్యాసయ్యగారికి నాల్గవపురుషుఁడు తరమునకు 30 సం॥చొ॥ లెక్కించి చూచి

వచో లేఖకుఁడగు రామన్నగారికాలము 120 సం॥రములక్రిందటి కాలమని తెలుచున్నది. కాఁబట్టి మీఁదియంశములనుబట్టి విచారింపఁగా రమారమి 150 సంవత్సరముల ముందటికాలమునఁ గవితాలోకమున నీ "లక్షణసారము" అడిదము బాలభాస్కరకవి ప్రణీతమని ప్రచారములోనున్నట్లు మనము నిశ్చయింపవచ్చును.

ఇంక నీగ్రంథము విజయనగరసంస్థానమునకుఁ జెందియున్న శ్రీ రామతీర్థక్షేత్రమున వెలసియున్న శ్రీరామచంద్రునకుఁ గృతి యీయఁబడినది. ఈదిగువపద్యములను దిలకింపుఁడు.

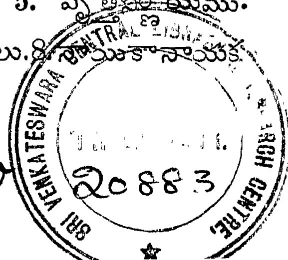
కం. శ్రీమనుకులాబ్ధిసోమా
 సామజవరవరద నీలజలదశ్యామా
 కామారివినుతనామా
 శ్రీమందిర రామతీర్థ సీతారామా.

గీ. రఘువరాయన'నగ' మెప్పు నఘవిదూర
 రఘువరయనంగ'నలము' పురాణపురుష
 'నలము రఘువీరయనఁగ రాజన్యతిలక
 రాక్షసవిరామ రామతీర్థగిరిధామ.

దీనినిబట్టి కవి విజయనగరప్రాంతమువాఁడని చెప్పుటకు వీలగుచున్నది. ఆనాఁడు శ్రీ పూసపాటి మహారాజులేమి, వారి పోష్యజనములోఁ జేరిన కవులేమి తమ కృతులను రామతీర్థ శ్రీరామచంద్రునికే యర్పించుచు వచ్చినటులఁ గనఁబడుచున్నది.

శ్రీ పూసపాటి వేంకటమహీపతి యుపాభ్యుదయమునకుఁ గృతి పతి రామతీర్థస్వామియే. ఈబాలభాస్కరుని శుద్ధాంధ్రరామాయణము శ్రీరామునకుఁ గృతియనియే మా వంశమందు నిలిచి యున్న వాడుక. ఇదిగాక "చెఱువుమీఁద పద్యములు" చెప్పిన "అడిదము రామకవి" "సరోజనేత్ర రామతీర్థ జానకీమనోహరా" యనుమకుటముతో "పంచచామర వృత్తములను" రచించి యానేల్పునకే కృతి యొసంగెనని ప్రబలమగు వాడుక గలదు. కాఁబట్టి శ్రీరామతీర్థశ్రీరామచంద్రునకు సమర్పింపఁ బడిన యీలక్షణసారమును రచించినది యీప్రాంతమువాఁడగు బాలభాస్కరకవియే యని మనము ప్రస్తుతము నిశ్చయింప వచ్చునని నా యభిప్రాయము. గ్రంథస్థ నిదర్శనములు (Internal evidence) లేకపోయినను జనశ్రుతి మున్నగు బాహ్యనిదర్శనములు (External evidence) వల్లఁ గలుగు చున్న కర్తృత్వ మీకవికి నారోపించియే తద్గ్రంథమునుగూర్చి కొంత ముచ్చటించుచున్నాను.

ఈలక్షణసారములో నీక్రింది విషయములు తొమ్మిది ప్రకరణములుగా వివరింపఁబడినవి. 1. అక్షరోత్పత్తిఫలములు. 2. అక్షరముల యష్టాదశలక్షణప్రకారము. 3. గురులఘువులు గణప్రస్తారము. 4. ఛందస్సారము. 5. వృత్తనిర్ణయము. 6. కవితాదూష్యములు. 7. ప్రయోగాదులు. 8. నాయికానాయక విభాగము. 9. గ్రహమైత్రిప్రకారము.

కవి యీగ్రంథమును జేయుటలో దిగువనీయఁబడిన లక్ష్యలక్షణగ్రంథసహాయమును గైకొనినట్టుగఁ గనఁబడు చున్నది.

1. కవితాలక్షణసారము. 2. కవిగజాంకుశము. 3. సులక్షణసారము. 4. కవిజనాశ్రయము. 5. అధర్వణఛందము. 6. శ్రీధరఛందము. 7. ఉభయభాషా కవి మనోహరము. 8. గోకర్ణఛందము. 9. నరసింహభాగవతఛందము. 10. కవిజన చింతామణి. 11. కవికంఠపాశము. 12. ఉత్తమగండఛందము. 13. కవికుముదసుధాకరము.

1 భారతము. 2. భాగవతము. 3. రామాయణము మున్నగునవి.

ఈ "లక్షణసారము" వంటి లక్షణగ్రంథములు ప్రాయికముగఁ గవులకవితాధోరణినిజూప నవకాశమియ్యనట్టివి. అయినను గ్రంథాంతరము లేమిచే నీగ్రంథమునుండియే రెండు మూఁడు మాదిరిపద్యములఁజూపి యింతటితో నీవ్యాసమును ముగించుచున్నాఁడను.

శా. పద్మప్రోద్భవసన్నిభు ల్మసజస క్రవ్యక్త తాంగంబులన్
పద్మాప్తాంచితవిశ్రమంబుగ సముత్పాదింతు రుద్యన్మతిన్
పద్మాక్షాయ నిజాంఘ్రిసంశ్రితమహాపద్మాయయోగీంద్రహృ
త్పద్మస్థాయ నమోస్తు తే యనుచు నీశార్దూల విక్రీడితల్.

ఉ. శ్రీరమణీముఖాంబురుహ ఽ సేవనషట్పదనాథయంచు శృం
గారరసేశయంచు ధృత ఽ కౌస్తుభయంచు భ రేఫనంబులన్
బారలగంబులంగదియఁ ఽ బల్కుచు నుత్పలమాలికాకృతుల్
గారవమొప్పఁ జెప్పుదురు ఽ కావ్యవిదుల్ యతితొమ్మిదింటరాన్.

గీ. కరుణతోడ మమ్ము ఽ గాచిరక్షింపుము
ఝషముఖావతార ఽ జలజనేత్ర !
తరణికులలలామ ఽ ధారాధరశ్యామ
దేవదేవరామ ఽ తీర్ధధామ.

---

5. గోకులపాటి కూర్మనాథకవి.

(క్రీ. శ. 1720—1790.)

ఇతఁడాఱువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఆపస్తంబసూత్ర ముద్గలగోత్రజుఁడు. గౌరమాంబకు బుచ్చనకుఁ బుత్త్రుఁడు. సూరనార్యుని పౌత్త్రుఁడు. వెంకన్న కామన్నలను తమ్ములు గలవాఁడు. శ్రీ తిరుమలపెద్దింటి సంపత్కుమారవేంకటాచార్యుని శిష్యుఁడు. ఇతఁడు తన్నుఁగూర్చి, తా రచించిన "మృత్యుంజయవిలాసమునం దిట్లు చెప్పుకొనియున్నాఁడు.

ద్విపద:—శ్రీ సింహభూధర శ్రీరామతీర్థ
భాసురస్థలముఖ్య బహుదేశములకు
నాచార్యు లుభయవేదాంతరహస్య
ధీచతురాత్ములు తిరుమలవంశ
కలశాంబురాశి రాకాచంద్రమూర్తి
సలలితపెద్దింటి సంపత్కుమార
శ్రీ వేంకటార్యదేశికుల శిష్యుఁడను
పావనగౌరమాంబా బుచ్చిమంత్రి
వరపుత్త్రుఁడను సూర్యవరునిపౌత్త్రుఁడను
ఇరవొందు కాశి రామేశ్వరముఖ్య
సరసదివ్యక్షేత్ర సంచారభవ్య
కరులైనవెంకన్న కామన్నయనెడు
ననుజన్ములనుగూడి యలరినవాఁడ
శ్రీ కూర్మదాసాఖ్యఁ జెందినవాఁడ.

ఇంక నితని నివాసస్థలమునుగూర్చి స్పష్టముగాఁ దెలిసి కొను నాధారములంతగాఁ గానరావు. ఇతఁడు చిన్నతనములో ననఁగా విద్యాభ్యాసము చేయుకాలమున శ్రీరామతీర్థములో నున్నట్టుగఁ దెలియవచ్చెడిని. ఏలయన, ఇతని గురువులగు వేంక టాచార్యులవారు శ్రీ రామతీర్థవాసులు. కూర్మనాథుఁడు చదువు ముగించినవెనుక శ్రీ విజయనగరసంస్థానమున దేవస్థానపు శాఖలో నుద్యోగిగానుండి, శ్రీరామతీర్థము, పద్మనాభము, సింహాచలము మొదలగుస్థలములయందు నుండుచు వచ్చెనని చెప్పుదురు. తన జీవితకాలములోఁ జరమభాగమున గజపతినగర మునకు సమీపముగానున్న దేవుపల్లిగ్రామములో నుండెను. అచ్చటనున్నకాలముననే యీకవి "మృత్యుంజయవిలాసము" ను రచించినట్లు తెలియుచున్నది. ఎట్లనః-

గీ. పరమభక్తిని గోకులపాటికూర్మ
మంత్రి మృత్యుంజయవిలాస మధురకావ్య
మొనరరచియింప సన్నిధినుండి వ్రాసె
ధరణినామర్తి హరిహరదాసఘనుఁడు.

పై పద్యమందుఁ జెప్పబడిన ఆమర్తి హరిహరదాసుని వంశజు లిప్పటికిని దేవుపల్లిలో నివసించుచున్నారని తెలియ వచ్చెడిని. అంతియగాక దేవుపల్లిగ్రామమున నిపుడు దేవాలయ మున్నస్థలము పూర్వము గోకులపాటివారియింటి నివేశనమని

కూడఁ జెప్పుచున్నారు. ఈహేతువులఁ బట్టిచూడఁగాఁ గూర్మ నాథుఁడు కొంతకాలము దేవుపలిలోనున్నాఁడను వాడుక సరి యైనదని తోఁచుచున్నది. ఇతఁ డద్వైతశాఖలోఁజేరిన బ్రా హ్మణుఁడయ్యు వైష్ణవప్రపత్తిగలవాఁడై వైష్ణవగురువుల యొద్ద శుశ్రూషచేసి విద్యాభ్యాస మొనర్చినవాఁడుగాఁ గనఁ బడుచున్నాఁడు. ఆధ్యాత్మికవిద్యాగురువులగు వెంకటాచార్యులు వారే యీతని సాహిత్యవిద్యాసంపాదనకుఁగూడ గురువులై యుండనోపుదురు. ఇత నిప్పటికి రమారమి 200 సంవత్సరముల క్రిందటికాలమున నుండినవాఁడు. విశాఖపట్టణము "డిస్ట్రిక్టు మ్యాన్యుఅల్" నందీతనిఁగూర్చి యిట్లు చెప్పఁబడియున్నది. "గోకులపాటి కూర్మన్న:—ఈయన ఇప్పటికి 150 సంవత్సరముల క్రిందట నుండెడివాడు. విజయనగరసంస్థానీకులైన మొదటి యానందరాజుగా రీయనకు పోషకులు. మృత్యుంజయవిలాస మనే గ్రంథమును నీయన రచించినాడు." పుట (132, 133)

* * * *

కూర్మనాథకవిరచించిన గ్రంథములు:—1. మృత్యుం జయవిలాసము. 2. సింహాద్రినారసింహశతకము. 3. లక్ష్మీనా రాయణసంవాదము(ప్రబంధము).4. సుందరీమణిశతకము మొద లగునవి. పై వానిలో మొదటిరెండును ముద్రితములై ప్రచార ములోనున్నవి.

మృత్యుంజయవిలాసము.

ఇది యక్షగానము. మూఁడాశ్వాసముల గ్రంథము. కవి దీనిని శృంగారనాటకగేయ ప్రబంధంబని పేర్కొనియు న్నాఁడు. ఇందలికథయందఱకుఁ దెలిసినదియే. ఇందు మొదటి యాశ్వాసమునఁ బార్వతిజననము మొదలింద్రునియాదేశమున నతనికడకు మన్మథుఁడువచ్చుట మొదలగునవి వర్ణింపఁబడినవి. రెండవయాశ్వసమున మన్మథుఁడు శివుని యాశ్రమమునకుఁ జనుట, శివునికళ్యాణయాత్ర, పార్వతీపరమేశ్వరుల పరిణ యోత్సవము, కుమారోదయము, తారకాసురవధ, మొదలగు నవి వర్ణితములు. ఇది యక్షగానమైనను, నాంధ్రవాఙ్మయమం దుఁగల ప్రసిద్ధ ప్రబంధములతో నెల్లవిధములఁ దులతూఁగుచు హృద్యములగు వర్ణనాంశములతోఁగూడి చదువరులకానందము గలిగించుచున్నది. కవికిఁ గలనిరుపమానసాహితీపటిమయు, సంగీ తకళావైదుష్యము నీ గ్రంథము వెల్లడిచేయుచున్నది. కవి యుభయభాషలయందుఁ జక్కని పాండిత్యముగలవాఁడనియు, నతనికల్పనాకౌశల మతిమనోహరమై కవిత్వము ప్రబంధరీతుల ననుకరించుచున్నదనియు నీక్రిందిపద్యముల వలనఁదెలియనగును.

ఉ. నాయనుకూలభాగ్య సదనాయను నన్విడనాడ నాయమా
నాయను; నిన్నుఁ బాయఁగలనాయను నీవెతకోర్చుదాననే
నాయను; వేఱుసేయఁ దగునాయను నోమదసామజంపుగు
న్నాయను; 'బల్కవేమి పదనాయను నేఁబగదాననాయనున్.

సీ. స్తనితారవార్భటీజనితాప భయవధూ
జనతాస్వయం గ్రాహవినుతజనము
కరకాంతధారా నికరకాంతమౌక్తికా
కరకాయమాన భాకారఘనము
అవనీధర స్ఖలన్నవనీరబహు ఝురీ,
జవనాపతద్దరీభవనవనము
విపులావియన్మధ్య విపులాభిపరిపూర్ణ చప
లాభ్రభీతాహిచపల మనము

తే. అఖిలసస్యావనము మయూరౌఘజీవ
ధనము పాంథమనోవిభేదనము జలప
తనము భూదేవతకుఁ జల్లఁదనమునగుచుఁ
బ్రకటగతిమించె నంతవార్షికపుదినము.

సీ. ఉదయాద్రికరిమీఁద హురుమంజిచౌడోలు
వెడవింటిపాదుషావెల్లగొడుగు
తమిఁజకోరములు పాల్ద్రావు వజ్రపుగిన్నె
నిశిమీఁదఁజల్లు పన్నీటికుప్పె
గగనమన్ పందిరిఁ గట్టు మల్లెలగుత్తి
విష్ణుపదంబు పెన్వ్రేలినఖము
తెఱగంటి గమిఁబువ్వదిను వెండిపళ్లెంబు
గగనసౌధాగ్రాబ్జకాంత కలశి

గీ. కాలసురభూరుహము పండుగగనలక్ష్మి
చేతిపూఁజెండు పాంథగర్వాతిశయము
క్రుంగఁ గంతుఁడు వేయు'ఫిరంగి'గుండు
సుందరాకృతిఁ దగె నిండుచందురుండు.

సీ. మొగముఁజూడక యిట్లు వెగటుగావించుట
యందమా ? యిదినీకుచందమామ
మనసులో మెలఁగుచు మర్యాదదొలఁగించి
మనసునొప్పింతు రామనసిజాత
ప్రాణబంధుత్వంబుఁబాపి గాలిపిశాచి
మనసార్తి యేతు రామలయపవన
మాట మంచితనంబుమాని యింతయెఱింగి
పడుదురా శుకపికపాళులార

గీ. తుమ్మెదనటంచు నేపనితోఁపకుండ
దఱిమి ఝుంకారముఃసేయఁ దగునెభృంగి
నీలకంఠాఖ్యఁ బుకివిచ్చియేల కేక
లొనరవేసెదు సిగ్గుమాలినశిఖండి.

సింహాద్రినారసింహశతకము.

కవి ఈశతకముంజెప్పుట కీక్రింది కారణముంజెప్పుదురు. 18 శతాబ్దోత్తరభాగమున మరాటీలు పిండారీలు, తురుష్కులు మొదలగు కొల్లగాండ్రు శ్రీసింహాచలమువచ్చి గుడిప్రవేశించి, సర్వవిధముల నాదేవాలయము మొదలగు పవిత్రస్థలములను

బాడుచేయు సమయమునఁ గూర్మనాథకవి శత్రుసంహార మపేక్షించి, దీనిని వ్రాసెనఁట. ఆసమయమునందుఁ గలిగిన యలజడి యిట్లు వర్ణింపఁబడినది.

సీ. నీకొండపై నెక్కి నియతులౌఁభక్తుల
గొట్టి నానావస్థ బెట్టకుండ
గాంగధారాతీర కలితమండపముల
మద్యపానముచేసి మలయకుండ
నీవంటశాలలో నిశ్శంకతోమాంస
ఖండముల్మెండుగా వండకుండ
నీగుడిఁజొచ్చి దుర్నీతిఁగా మాంధులై
పరవధూటుల భంగపఱుపకుండ
పౌరుషంబునఁ దుఱకలఁ బారఁదఱుము
వేఁటకాఁడిల మెత్తనా వేళ లేఁడి
మూఁడుకాళ్లనడుచు నిర్మూలితాంహ
వైరిహారరంహ సింహాద్రి నారసింహ.

సీ. యవనేశుధాటికి నడలి సర్వస్వమ్ము
విడిచి మందిరములు వెడలువారు
వెడలియుఁ దలదాఁప వెరవేమిగానక
యడవుల నిడుమలఁబడెడివారు
పడియు నెచ్చటఁ గూడు గుడువఁగానక
తమశిశువులతో వెతఁజెందువారు

చెంది డెందముగుందఁ గాందిశీకతనభి
మానార్థమైదుఃఖమూనువారు
గీ. వైరి యొక్కొక్క భార్యతో నవనిప్రజలు
అష్టమహిషులపైఁబదియాఱువేల
సతులతో నీవు వలసయెచ్చటికరిగెదు
వైరిహారరంహ సింహాద్రి నారసింహ.
సీ. "నీరు పలుక్కా పకడో రెగడ్డా" యని
యాహితాగ్నుల నెత్తులణఁపకుండ
"పాముధో నేకుతుంపానిలా రే" యని
తివిరిశ్రోత్రియులమర్దింపకుండ
"ఘూసులా రే అరేగాండూ" యనుచు శిష్ట
తతులపైఁబడి వడిఁ దన్నకుండ
"కులితీపకావు రేజలిదీ యటంచుమాఁ
రుఁడు మెడ వడిఁబట్టి త్రోయకుండ
గీ. బహులహాలా మదావిలపరుషయవన
రాజినిర్జింపు నీవంటిప్రభువుగల్గ
బ్రాహ్మణుల కిన్నిపాట్లు రారాదుగాదె
వైరి హారరంహసింహాద్రి నారసింహ.

ఇ ట్లేఁబదియరువదిపద్యములు సెప్పుసరికి భగవంతునిచేఁ బంపఁబడినవోయన వేనవేలుగఁ దుమ్మెదలు చెలరేఁగి కొల్ల గాంద్రనుబొడిచి రక్తముఁద్రావి చంపెనఁట కొందఱువిశాఖ

పట్టణమువఱకుఁ దఱిమి యచ్చటనున్న మెట్టలోఁ జొచ్చి యదృశ్యమాయెనఁట. ఆమెట్టకు నిప్పటికిని "తుమ్మెదలమెట్ట" యనియేపేరు. ఈసంగతులను దేటపఱుచు పద్యములను రెంటి నీక్రిందఁ బొందుపఱుచుచున్నాను.

సీ. కారుణ్యదృష్టిచేఁగని మమ్మురక్షించి
నీరజేక్షణ నీవు నేఁడుపంపఁ
బారసీకులదండుపైఁ గొండలోనుండి
గండుతుమ్మెదలు నుద్దండలీలఁ
గల్పాంతమున మిన్నుగప్పి భీకరమైన
కారుమేఘంబులు గవిసినట్లు
దాఁకిబోరున రక్తధారలు దోఁగఁగాఁ
గఱచి నెత్తురుఁబొల్చి కండలెల్ల
గీ, నూడి పడ నుక్కుమూతుల వాడిమెరసి
చించి చెండాడి వధియించెఁ జిత్రముగను
నొక్కొకనిఁ జుట్టుముట్టి బల్మిక్కుటముగఁ
వైరి హరరంహసింహాద్రి నారసింహ.

గీ. అరులఁ బరిమార్చి వైశాఖపురసమీప
గిరిబిలంబునఁడాఁగె బంభరములెల్ల
నదిమొదల్ "తుమ్మెదలమెట్ట" యంద్రుదాని
వైరిహరరంహసింహాద్రి నారసింహ.

ఆంధ్రవాఙ్మయమునకు నలంకారములై వెలయుచున్న ప్రసిద్ధశతకములలోని "వరాహలక్ష్మీనృశింహశతక మగ్రస్థాన మాక్రమింపఁదగిదని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఇఁక రెండ వదియగు "సుందరీమణిశతకము నేటివఱకు నచ్చుపడలేదు. మదరాసులోఁ బ్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాలయములో నసమగ్రమగు నొకప్రతి 80 పద్యములుగలది యున్నదని వినవచ్చెడిని. మా మిత్రులు శ్రీయుత నిడుదవోలు వేంకట్రావుపంతులు బి.ఎ.గారు ఈశతకములోని కొన్ని పద్యములను సంగ్రహించి "కళింగదేశపు శతకవాఙ్మయము" అనుపేరితో తాము వ్రాసిన వ్యాసమందుపయోగించియున్నారు. ఆపద్యములనే మాదిరిపద్యములుగా నిందుఁ బొందుపఱచుచున్నాను.

ఉ. శ్రీలలరంగఁ జంద్రకళ చెల్వగు వేడుక నవ్వువెన్నెలల్
గీలుకొనంగ నంగజశిలీముఖరీతిఁ జెలంగుచున్న నీ
లీలకనుంగొనంగ నవలీలనఖండ సమస్తభూతలం
బేలినకన్న సౌఖ్యమని యెంతుఁజుమీ మది సుందరీమణీ.

ఉ. సరసములాడు నేర్పు కనుసైగలుచేసెడు నేర్పు నామనం
బెఱిగెడు నేర్పు నెమ్మదినొకించుక కోపముసేయు నేర్పు క్ర
మ్మఱముఱిపంబుతోడ బ్రతిమాలెడు నేర్పు మనోజకేళిలోఁ
గరగెడు నేర్పు నీకె దగుఁ గాదె తలంపఁగ సుందరీమణీ.

ఉ. తేవదనస్య చంద్రరుచి ధిక్కరణ ప్రతిభాస్తుతే దృశో
ర్భావభవోత్పలాంబు రుహ బాణకదంబజయోస్తు సంతతం

తేవచనస్య కోకిలతతిః ప్రవరాయస కృద్వివిధో స్తటం
చేవినుతింతు నీకు శుభమీాయఁగ దేవుని సుందరీమణీ.

డిస్ట్రిక్టు "మాన్యూయల్"నందుఁ జూపఁబడిన సమాచారమునుబట్టియీాతఁడు 18 వశాబ్దోత్తర భాగమునకుఁ జెందినవాఁడై, అడిదము సూరకవి, చాట్రాతి లక్ష్మీనరసింహాకవి మొదలగువారికి సమకాలీనుఁడుగానున్నట్లు గనఁబడుచున్నాఁడు. ఈకవి ప్రవరుఁడు 1790 సం॥ర ప్రాంతమునఁగీర్తిశేషుఁడై యుండవచ్చును.

6 రేకపల్లి సోమప్పకవి.

(క్రీ. శ. 1720—1790 సం.)

ఈతని వాడుకపేరు సోమప్పశాస్త్రి. ఈతఁడు వైదిక బ్రాహ్మణుఁడు. సూర్యనారాయణసోమయాజి పుత్రుఁడు. జన్మము గోదావరీమండలములోని తాళ్ళపూడి. ఈయనకు ముప్పదిసంవత్సరముల యీడున నీయనతండ్రిగారు స్వగ్రామ మగు తాళ్ళపూడిలోఁ దిన్నగాఁ గడవనందున సకుటుంబముగా సత్యవరమునకుఁ గాపురము వెళ్ళిపోవచ్చిరి. సత్యవరము విశాఖపట్టణమండలములోఁ 'దాండవనది' తీరమునఁ 'దునికి' రెండు మైళ్ళదూరములోనున్నది. ప్రస్తుతమున నయ్యది చిన్నపల్లెగా నున్నను సోమప్పశాస్త్రికాలమున శ్రీ కాకర్లపూడివారికి రాజధానియై యుండెను. ఆదినములలోఁ గాకర్లపూడివారిలో నొక కుటుంబము సత్యవరములోను, మఱియొకకుటుంబము "మేళుపాక" లోను వేరొక కుటుంబమువారు "అనకాపల్లిలోను" రాజ్యము చేయుచుండినట్లుగఁ గనఁబడుచున్నది.

సోమప్పకవి కాలనిర్ణయమును సులభముగాఁ జేయవచ్చును. ఈతఁడు సుప్రసిద్ధుఁడగు నడిదము సూరకవికి సమకాలీనుఁడును ప్రబలప్రతిస్పర్ధియునై యుండెను. అడిదము సూరకవి 18 వ శతాబ్దోత్తరభాగమున శ్రీ విజయనగరసంస్థానము నాస్థానకవిగానుండినట్టుగనిదర్శనములు పెక్కులుగలవు. కావున నీ సోమప్పకవిగూడ నది యేకాలముననున్నవాఁడని మనము

నిశ్చయింపవచ్చును. ఈయిరువురకవీశ్వరుల స్పర్థవిషయికసమాచారమును గూర్చి యిఁకముందు వ్రాయుచున్నాఁడను; గాన నిచట ముచ్చటింపమానితిని.

అనాఁడు సత్యవరములో రాజ్యము చేయుచున్న శ్రీ కాకర్లపూడి గోపాలరాయపాయకరావు* (పాయకరావనఁగా యుద్ధమునందుండువాఁ డనియర్థము)గారు సోమప్పకవి కాశ్రయమిచ్చి, యాయనను దమ యాస్థానపండితునిగాఁ జేసి, మాన్యములొసఁగి యాకుటుంబము నాదరించి సత్యవరమునందే నిలిపిరి. అప్పటికి సోమప్పశాస్త్రి తర్కవ్యాకరణములయందును, వేదమునందును గొప్ప పాండిత్యముగలవాఁడై యుండెను, గాని యాదినములలో రాజులు ముఖ్యముగ నాదరించుచువచ్చిన తెలుఁగుకవిత్వమునందుఁ బ్రవేశ మేమియు లేకుండనుండెను. అందుచే నాతఁడు వెలివెల గౌతమరాజను నాంధ్రపండితకవియొద్ద లక్షణగ్రంథములు మొదలగునవి చదివి కవిత్వముచెప్పు నభ్యాసము నచిరకాలములోనే యలవరచుకొనెను. ఇతఁ డాస్థానపండితుఁడుగా నున్నకాలమున శానంపూడి తిమ్మకవి యనునాతఁ డాస్థానకవిగా నుండెను. గోపాలరాయణింగారికవికి దోసలపా డనునగ్రహారము

* "Tradition has it that the man from whom the place is named was one Kakarlapudi Appalaraju of Chandanadu in this taluk, who was granted for service at Hyderbad the title of Payakarao "Fore most in battle" and the estates of Anakapalli and Satyavaram in this taluk" (Vizagapatam Gazetter P. P. 312 Chapter XV.)

నిచ్చి చాల గౌరవించుచు వచ్చిరి. సోమప్పకవి పండితుఁడుగాఁ బ్రవేశించిన కొలఁదికాలముననే తిమ్మకవిగారు స్వర్గస్థులైరి. ఆయనకుటుంబములో నాస్థానకవిపదవి నధిష్టింప నర్హులెవ్వరును లేకయుండిరి. ఆకారణముచేత రాజుగారు సోమప్పకవినిఁ దమ యాస్థానకవిగాఁ జేసి యొకయగ్రహారమునుగూడ దయచేసిరి.

సోమప్పశాస్త్రినిగుఱించి కొన్నిచిత్రమైనకథలు చెప్పుదురు. వానిలోఁ గొన్నింటిని నిచట వ్రాయుచున్నాఁడను:—

సోమప్పకవి తొంబదిసంవత్సరములకుఁ బైగా జీవించెనని వాడుక. ఆయనకు మూడు వివాహములైనవి. అందులోఁ గడపటిపెండ్లి యఱువదియేండ్లవయసున జరిగెను. వివాహముచేసికొని పెండ్లికుమార్తెను వెంటఁబెట్టుకొని రాజదర్శనార్థము కోటలోనికి వెళ్లగా రాణీగారు "తాతగారూ! పెండ్లికూతురుపేరేమిటి" అని అడుగఁగాఁ బెండ్లికూతురిపేరు పాపమ్మయగుటచే యుక్తిపరుఁడగు సోమప్పశాస్త్రి "చెప్పితే పాపమూ" అని శ్రీరాణీగారి ప్రశ్నమును గడుస్తనముగాఁ దప్పించుకొనెను. పిదప వక్కాగపుచెక్కలు పెట్టి తాంబూలమిప్పించి పెండ్లికుమార్తెచేతఁదమలపాకులు చుట్టించి యాముసలిపెండ్లికొడుకును దాంబూలము వేసికొనమని కోరఁగఁ బండ్లన్నియుఁబోయి బోసివాఁడై యున్న యీ వృద్ధవరుఁడు వక్కాగపుచెక్క నమలలేక దిక్కులు చూడమొదలుపెట్టెను. అప్పుడు రాణీగారు:—"తాతగారూ! నూరిప్పింతుమా" యని నవ్వుచు నడుగఁగా, "అమ్మా తమరు నూరిప్పిం

చితే మిగతా పదహా రెవఁప్పిస్తారు" అని చమత్కారముగాఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చెను. యుక్తియుక్తమగు నతనివాక్యములు రాణి గారు మొదలగు నచ్చటి స్త్రీజనము నెంతయు నలరించెనని వేఱుగఁ జెప్పవలెనా?

ఒకప్పు డేదో కారణముచేత సోమప్పకవిమీఁద జమీం దారువారికి నను గ్రహము తప్పినది. అంత నాతఁడు శ్రీవిజయ నగరము వెళ్లి మహారాజావారి యగ్రజుఁడును, దివానునగు శ్రీ సీతారామరాజుగారిని, తనకు వారితోఁగల పూర్వపరిచయ బలమునునాశ్రయించి మహారాజావారి దర్శనలాభముగాంచెను. ఆదినము శ్రావణశుద్ధపౌర్ణమి. రాజసభ పండితులతోను, కవులతోను నిండియుండెను. వేదశాస్త్రవేత్తలగు పండితులు మహారాజునకుఁ గుడివైపునను, కవు లెడమవైపునను గూర్చుండి యుండిరి. సోమప్పకవి సత్యవరములో నాస్థానకవిగానుండివచ్చిన వాఁడగుటచేఁ గవులతోఁ గలసియుండెను. ఆశీర్వచనసమయ మందుఁ బండితులందఱు వేదమంత్రములచేతను, కవులు పద్య ములచేతను మహారాజు నాశీర్వదించిరి. సోమప్పశాస్త్రి తానుఁ గవులతోఁ గలిసి కూర్చుండియున్నను వేదమంత్రమూలముగా నాశీర్వదించెను. మహారాజుగా రెంతయు నాశ్చర్యమును సంతో షమును బొంది, సోమప్పకవినిఁ గుడిప్రక్కను గూర్చుండఁజేసి యాతనికి శాలుజోడాల నొసఁగి సత్కరించిరఁట. నాఁటిసభ ముగిసినపిదప మనశాస్త్రిగా రింటికివెళ్లిపోవుచుండగాఁ గోట గుమ్మమునొద్ద నొకభట్రా జాతనిఁ జూచి:—

కం. అప్పా! రేకపలీ సో
మప్పా! విబుధాళిపాళి యమృతపులప్పా!
ఒప్పులు నీకవితలు వె
న్నప్పాలకు సాటివచ్చునా భళిరుచులన్.

అని చదువఁగా సోమప్పకవి తా నప్పుడే బహుమాన ముగఁ బొందిన శాలుజోడా నాభట్రాజున కిచ్చివేసెను. ఆసమాచార మెట్లో మహారాజావారికి విశదముకాఁగా మరునాఁటి రాజసభలో వారు "సోమప్పశాస్త్రి మేము చేసిన బహుమానము కోటదేవిడీ దాటలేదఁట" అన "మహాప్రభూ! యేలినవారి యీవి యీదేవిడీయేకాదు సప్తసముద్రములు దాటినది" అని శాస్త్రి ప్రత్యుత్తరమీయ సరసుఁడగు నావిజయరామగజపతిమహారాజావాక్యచమత్కృతి కెంతయుసంతసించి వేఱొక శాలుజోడాను సోమప్పశాస్త్రి కిప్పించి యనేకరీతుల నాతని గౌరవించెను. ఇట్లాతఁ డాఱునెలలకాలము విజయనగరాస్థానముననుండి మగుడఁ దనయేలికలకు ననుగ్రహముగాఁగా సత్యవరమునకు వెళ్లిపోయి తన జీవితశేషము నచ్చటనే గడపెను.

అడిదము సూరకవియు నీ సోమప్పశాస్త్రియు సమకాలీనులనియుఁ బ్రతిస్పర్ధులనియు వ్రాసియున్నాఁడను. "యాచకో యాచితశ్శత్రుః" అనువాక్యము వీరిపట్ల సార్థకమైనది. ఈర్ష్యచే వీరొకరి నొకరెత్తిపొడుచుకొనుచుఁ జెప్పినపద్యములఁగొన్నింటి నిచటఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను.

సూరకవి:—

కం. తెలుఁగుకవిత్వపుమర్మము
కలనెఱుఁగని శుష్కతర్కకర్కశమతికిం
దెలిసె నొకయించుకించుక
వెలివెలగాతన్నకృపఁ గవిత్వపుజాడల్.

సోమప్పకవి:—

తే. గీ. తర్కకర్కశబుద్ధులై తగినవారి
కేమసాధ్యమటంచు నూహింపరాదె ?
తెలుగుముక్కలు నాల్గైను తెలిసి తాము
కవుల మనుకొన్న వెఱ్ఱిపాడఁగట్లు మదిని.

సూరకవి:—

కం. ఏమేమో శాస్త్రంబులు
తామిక్కిలి సతికినఁట సతకనీ కవితా
సామర్థ్యమునకు నెన్నఁగ
సోముని జృంభణముగలదె? సూరునియెడుటన్.

సోమప్పకవి:—

తే. గీ. సోమశబ్దార్థమెఱుఁగని శుంఠవగుట
వదరితివిగాని సూరుని రదనపాళి
రాలఁదన్నిన సోముని లీలఁదెలియ
వైతి నీగుట్టు బయలగుననుచుఁగుకవి!

సూరకవి:—సీసమాలిక.

తట్టెడంతవిభూతి పెట్టి తాతలనాఁటి
కుండలాల్ వీనులఁగునిసియాడ
మైలఁగక్కడుశాలు మడతలునెరసిన
బోడిబుఱ్ఱలమీఁదఁ బొసఁగఁజుట్టి
ప్రాతనీరుంగావి పంచెలు * * * *
గనుపింపఁగాఁడొల్లు కచ్చగట్టి
యంగవస్త్రంబుల నతికికుట్టినయట్టి
దుప్పట్లు పైఁ గప్పి తుదలుచినిఁగి
నట్టి పుస్తకములకట్టలు చంకలోఁ
బెట్టి విషంబులు విదులుకొనుచుఁ
బలుగాకిముండబిడ్డలు శిష్యులని కొంద
ఱుపచారముల్ సేయుచుండగా స్వ
యంపాకనిష్ఠులమని వంటగావించి
పదిదినంబుల కొక్క పట్టుఁబట్టి
సంగీతసాహిత్య సరసవిద్యలవారి
పాలిఁటిభూతాల పగిదిఁదనరి
యెంతచక్కని శ్లోకమేని పద్యంబేని
రసమెఱుంగక ముష్కరతవహించి
యితఁడు పండితుఁగాఁడితఁడు తార్కికుఁడుగాఁ
డితఁడు శాబ్దికుఁడుగాఁ డితఁడుసత్కి

యారసజ్ఞుండుగాఁ దనిచుల్కనాడుచు
ఘనవిత్తహరణదుష్కర్మలగుచుఁ
బరఁగు దుష్పండితబ్రహ్మరాక్షసులచేఁ
గవితారసజ్ఞతకట్టువడియె

గీ. కాన నేరీతిఁజూచెదో కరుణ మాదృ
శులకవిత్వ మేరీతిని సూటిఁజేసి
రక్షజేసెదొ ? నీవు మారక్షకుఁడవు
జానకీరామ ! దేవతాసార్వభౌమ !

అంత సోమకవి గడుసరియు లోకజ్ఞుండునగు సూరకవి వలనఁ దనకుఁగలిగిన యోటమికి దుఃఖితుఁడై భారతీదేవి నుద్దేశించి యిట్లు చెప్పెను.

కం. జిలిబిలిపలుకులవెలఁదీ !
పలుగాకి నకారగుళ్ళ పాలైతిగదే
ఇలలో వైదికవిద్వ
త్తిలకంబులకేమి దిక్కు తెల్పితివమ్మా !

ఇట్టి వింకను గొన్నిపద్యములు గలవుగాని గ్రంథ విస్తర భీతిచే వ్రాయమానితిని. ఈవాద ప్రతివాదము లెట్లున్నను దనకంటె సుకుమారముగను, మనోహరముగను సూరకవి, కవిత్వము చెప్పుసామర్థ్యముకలవాఁడని సోమప్పశాస్త్రి గుర్తించి యుండినట్టుగఁ గనఁబడు చున్నది. ఈక్రిందిపద్యమును దిలకింపుఁడు.

మ. కనవృత్తుల్ గుణముల్ గణింపకయలంకారంబులున్ రీతులుꣳ
ఘనవాక్యార్థపదార్థ సంగతు లెఱుంగన్నేరకే యూరకిం
పునఁబాౘ్బంధికులై రి. కొందఱుకవుల్ "పుణ్యైర్యశోలభ్యతే"
యనువాక్యంబు ప్రమాణమయ్యెనిపుడాహా! చిత్రమిద్ధారుణిꣳ.
(రుక్మవతీపరిణయము 1. ఆశ్వా. కృత్యాది).

సోమప్పశాస్త్రి ౯౦ సంవత్సరములకుఁ బైఁగా జీవించి యుండెనని మీఁదఁ జెప్పియుంటిని. ఈయనకు వృద్ధాప్యము వచ్చుసరికి నీయన పోషకులగు శ్రీ కాకర్లపూడి గోపాలరాయణింగారును, వారి సోదరులగు రామభద్రపాయకరాయణింగారును, దరువాత రాజ్యమునకు వచ్చిన అప్పలపాయకరాయణింగారును గతించిరి. రాణులు మాత్రము కోటలోనే నివసించుచు రాజ్యము చూచుకొనుచుండిరి. పిదపఁ గొంతకాలమునకే యీసత్యవర మానాఁడు ప్రబలులై విశాలమగు రాజ్యము గలిగి చిన్న జమీందారులను దమకు సామంతులుగఁజేసికొని మహావైభవముతోఁ బరిపాలింపుచుండిన శ్రీ విజయనగర పురాధీశులగు శ్రీ పూసపాటి మహారాజులకు స్వాధీనమైనట్లు* తెలియవచ్చుచున్నది.

---

* "The Rajah agreed at the time to disband his troops except certain Rajaputs who belonged to his own clan, and in 1788 he was formally ordered to remove his forces and was granted a new lease at the enhanced peshkush of nine lakhs recommended by the committee, his Zamindari being, however, increased by the addition of the Estates of Anakapalli, Uratla and Satyavaram" (Chapter 11., P. P. 50., Vizagapatam Gazetter.)

ఇఁక సోమప్పశాస్త్రి గ్రంథరచన, కవిత్వము మొదలగు వానిఁగూర్చి కొంచెము ముచ్చటింపవలసియున్నది. ఈ కవీశ్వరునిఁగూర్చి విశాఖపట్టణము "డిస్ట్రిక్టుమ్యాన్యూయల్" అను గ్రంథమిట్లు నుడువుచున్నది.

రేకపల్లిసోమప్ప:— "యీజిల్లాలోనున్న అనకాపల్లి సత్యవరముతాలూకాల పూర్వపురాజుగారి సభలో ౧౨౦ సంవత్సరములక్రిందట యీయన యుండేవారు. ఈయన ప్రద్యుమ్నాభ్యుదయమనే గ్రంథము చెప్పినాఁడు శ్రీకృష్ణమూర్తివారికి రుక్మిణీదేవికి కుమారుడైన ప్రద్యుమ్నుని జన్మవృత్తాంతమందులో జెప్పబడినది. ప్రద్యుమ్నుఁడు మన్మథుడు వకరేయని యందురు. రుక్మవతీయపరిణయమనెడి నొకగ్రంథముకూడ నాయన చెప్పినాఁడు. పయినచెప్పిన ప్రద్యుమ్నుడికి రుక్మవతికి జరిగిన వివాహము కథ యందులో వర్ణింపబడియున్నది" కార్మికల్ దొరవారి యింగ్లీషుగ్రంథమునకు "విజాపురపు కోదండరావుపంతులువారి తర్జుమాపుట 133" ఇతఁడు రచించిన రుక్మవతీపరిణయమను నాంధ్రప్రబంధము నాకు సంపూర్ణముగా లభింపలేదు. లభించినభాగమునుండి కవితాధోరణి తెలియుటకుఁగాఁ గొన్నిపద్యము లిందుఁ బొందు పఱుపఁ బడినవి. రుక్మవతీపరిణయమందలివస్తువు రుక్మిణిసోదరుఁడగు రుక్మియొక్క పుత్రికారత్నమగు రుక్మవతిని రుక్మిణీ శ్రీకృష్ణులనందనుఁడగు ప్రద్యుమ్నునకిచ్చి, చేసినవివాహమహోత్సవకథ. సోమప్ప

శాస్త్రి గొప్ప పండితుఁడేగాని కవిత్వమునం దెక్కుడు ప్రజ్ఞ కలవాఁడుగాఁ గన్పట్టఁడు. విశేషించి యాధునికప్రబంధకవులలో నగ్రస్థానము నధిష్ఠించిన తనప్రతిస్పర్ధి అడిదము సూరకవికి గవితావిషయమున సాటి కాజాలఁడు పాఠకమహాశయులకుఁ దారతమ్యపరిశీలనార్థ ముపయోగించు నను తలంపుతో రుక్మవతీపరిణయములోని పద్యములతోఁబాటు సూరకవికృతకవిజనరంజనమునుండిగూడ నొకేసందర్భముగల పద్యముల నిచట నుదాహరించుచున్నాను. ఇంక నీరుక్మవతీపరిణయమందలి కృత్యాదిలో నొకవిశేషము గాననగును. సాధారణముగాఁ దెనుఁగు కావ్యముల యవతారికలోఁ గృతికర్తలు సంస్కృతాంధ్రకవులనుమాత్రము స్తుతించుటగలదు. ఈగ్రంథమునందట్టి కవిస్తుతితోఁబాటు శాస్త్రప్రవర్తకమహర్షి సంస్మరణముఁగూడ నున్నది. ఇయ్యది యఖండసాహితీపరుఁడగు నీతనిశాస్త్ర పాండిత్యాభిమానమును వెల్లడించుచున్నది. ఈ క్రిందిపద్యములను దిలకింపుఁడు.

ఉ. ఆదరమొప్ప పాణినికి నానతిచేసి తదీయశాస్త్ర మి
మ్మేదిని భాతిచెంద నెలమిన్ (బకటాత్మసహస్రవక్త్రి) సం
వాదము చేసి వాణికనవద్యవిలాసముగల్గఁజేయు వ్యా
త్త్వాదితశబ్దమంజరి పతంజలి నంజలిచేసి మ్రొక్కెదన్.

1. ఆశ్వా. కృత్యాది.

సోమప్పకవి కవిత్వము. మూఁడుపాళ్లు సంస్కృతము; ఒకపాలు తెలుఁగు. రుక్మవతీపరిణయములోని యీ క్రిందిపద్యము లాతని కవితాధోరణినిఁ దేటపఱుపఁగలవు.

పురవర్ణనాదికము.

చ. జలదము తత్పురీకనకసౌధ సతీతను విచ్చఁజూచి చం
చలులని యేగవారలకచంబులతోఁ గలహించునంచు మే
డలఁ బడవైవ కేకు లకటా! యనిత్రెక్కలఁ గాలిగూర్పఁగా
దోలఁగెనునాఁగనయ్యగరుధూపము వెల్వడు జాలకంబులన్.
(సోమప్పకవి)

మ. అతులోత్సాహములుప్పతిల్ల నికటోద్యానంబులంబొల్చు కే
కితతుల్వేటను జిత్రనర్తనకళా కేళిన్విజృంభించు భ
వ్యతరాభ్రంకషరత్నసౌధపటలీవాతాయనవ్రాత ని
ర్గతకాలాగరుధూపధూమ్యలు మొయిల్ గానెంచియెల్లప్పుడున్.
సూరకవి:—(కవిజనరంజనము. 1. ఆశ్వా.)

ఉ. అప్పురిలీలసౌధములయందు నృపాత్మజులొక్కరొక్కరున్
దప్పుమటంచు నొడ్డుచునుదాఁటఁగ నొక్కనిచే కటారియా
యుప్పురివీధినున్న శశి నుక్కునఁ దాకెనొ గాకయున్నఁ జె
ల్వొప్పెడిమేన మచ్చయొకటొందఁగ నేటికిఁ గల్వ రేనికిన్.
(సోమప్పకవి).

మ. అమరద్వీపవతీపయోవిహరణప్రాంచత్సురస్త్రీల వ
జ్రమయాభ్రంకషమంటపాగ్రముల నిచ్చల్ క్రీడఁగావించు త
ద్రమణీవారము వేర నేరుపఱుప న్నాదంచుఁగా దివ్యరా
జముఖీపాళికిఁ దమ్మిచూలి యనిమేషత్వంబు గావించుటల్.
(సూరకవి).

శా. ఉద్యద్బాలదివాకరప్రతిముఁ బ్రద్యుమ్నాఖ్యుని బ్బాలునిన్
సద్యోజాతశివేక్షణానలశిఖా సంత్యక్తపూర్వాంగుఁడే
తద్యోగాంతనవీనవిగ్రహుఁడు కందర్పుండు వీఁడంచు దు
ష్టోద్యోగంబునశంబరాఖ్యదనుజుం డూహించిమాయాగతిన్
(రుక్మ 2. ఆశ్వా.)

స్థాలీపులాకన్యాయముగఁ గవితాశైలి పరీక్షించుట కుదాహృతపద్యములు చాలునని తలఁచి యింతటితో విరమించుచున్నాఁడను.

ఇఁకమీఁదఁ జెప్పియున్నరీతిగ సత్యవరరాజ్య మంతరింపఁగా మఱి రెండుసంవత్సరములకుఁబిమ్మట ననఁగా ౧౭౯౦ సంవత్సరప్రాంతమున సోమప్పకవి సన్యసించి సిద్ధిపొందెనని తెలియుచున్నది.

---

7. కొట్ర బాలకవి.

(క్రీ. శ. 1730—1790.)

ఇతని నిజనామము వెంకటేశ్వరులు. ఇతఁడు తెలుగాణ్య శాఖకుఁజెందిన వైదికబ్రాహ్మణుఁడు. కౌశికగోత్రజుఁడు. సోమనార్య పుత్రుఁడు. నివాసస్థలము విశాఖపట్టనమండలములో రాజామునకుదగ్గఱగానున్న యిల్లింనాయుడువలస. ఈగ్రామము కొట్రవారికి శ్రీ బొబ్బిలిపురాధీశులు అగ్రహారముగ దయచేసినందున, బాలకవికిఁ బూర్వమును దరువాతనుఁగూడ నీవంశజులచ్చటనే కాపురముండియున్నారు.

బాలకవి బాల్యము విద్యాభ్యాసము మొదలగువానిని గూర్చిన సమాచారమేమియుఁ దెలియరాకున్నది. కొట్రవారి వంశము పండితవంశమైన కారణముచేత నీతఁడు తాతదండ్రుల యొద్ద విద్యాభ్యాస మొనర్చియుండెనని మన మూహింపవచ్చును. ఈతని బిరుదనామమగు "బాలకవి" అనుదానినిబట్టి యీతఁడు పిన్ననాఁడే సరసమగు కవిత్వము చెప్పఁగలవాఁడై పెద్దలచే మెప్పువడసినవాఁడుగాఁ గనఁబడుచున్నాఁడు. ఇతఁడు పెద్దవాఁడై ప్రౌఢకవియైనపిదపఁగూడ బాలకవినామము వీనిని విడువకుండెను.

బాలకవి కాలనిర్ణయము సులభముగాఁ జేయవచ్చును. ఇతఁడు సుప్రసిద్ధాంధ్రకవిశేఖరుఁడగు నడిదము సూరకవి సమ

కాలీనుఁడును, మిత్రుఁడునై యుండెను. ఈక్రింది రెండుపద్యము లును మీఁదివిషయమునకు సాక్ష్యమగుచున్నవి.

బాలకవి:—

కం. అంతా కవులము గామా ?
అంతింతో పద్యమైన నల్లగలేమా ?
దంతివి నీతో సమమా ?
కాంతాసుమబాణ ! సూరకవి ! నెఱజాణా !

శా. భద్రాజున్నిరసించి సత్కృతులు చెప్పంబూనుచో మేటియై
చిత్రాతింబలెనున్న వానికిని నిచ్చల్ దెల్విఁ బుట్టించునే
కుత్రల్ సేయని సత్యసంధుఁడని లోకుల్మెచ్చవర్తించు నీ
కొత్రా బాలకవీందు శేఖరుఁడుమాకుంబూజ్యుఁడెల్లప్పుడున్.
(సూరకవి)

సూరకవి క్రీ. శ. 1720 సంగర ప్రాంతమున జననమొంది 1780 సంవత్సరప్రాంతమునఁ గీర్తిశేషుఁడయ్యెను. సూరకవికంటె వయస్సునఁ జిన్నవాఁడగు బాలకవి 1730-1790 మధ్యకాలమున నుండియుండవచ్చును.

బాలకవి పిత్రార్జితమగు భూవసతివలనవచ్చు నాదాయ ము చేత జీవనము గడవకకాఁబోలు కవితావృత్తిచే దేశాటనము గూడఁ జేయుచుఁ గాలక్షేపము చేయుచుండెడివాఁడు. కొలఁది మంది శిష్యులను వెంటఁబెట్టుకొని, పర్యటనము సలుపుచుండె డువాఁడనియు శిష్టుఁడై స్వయంపాకముచేసికొని భుజించునియ

మముగలవాఁడనియు మన మీాక్రిందిపద్యమువలనఁ దెలిసికొనవచ్చును.

ఉ. చేకొని యాచకత్వమునఁజేసి సమస్తదిగంతరాళికిన్
బోకయు రాకదీరదది బుద్ధికిఁగల్గిన మోసమై స్వయం
పాకపు నిష్ఠయంచుఁ బ్రతిబంధకమొక్కటిఁ దెచ్చికొంటి నే
నాఁకటికోర్వ వంట కసమర్థుఁడ శిష్యులుఁ గూడిరారు "తా
జాకల"మానుగాని కొనసాగఁడుచందము దోఁచ దీశ్వరా!

ఇతఁడు తన దేశాటనములో నాశుకవిత్వప్రదర్శనసామర్థ్యముచేఁ బొందిన విజయముగూర్చిన సమాచార మొకదాని లోక మిట్లు నుడువుచున్నది. పాలకొండదరి వీరఘట్టా మను గ్రామమునకు వర్షాశననిమిత్తమొకప్పుడు బాలకవి వెళ్లియుండెను. "అక్కడ పర్వతాలు" అనుపేరుగల కోమటికవి యొకఁడుండెను. అతఁడు తనశక్తిని నెదురశక్తిని నెఱుఁగనివాఁడై తనగాలపుఁబ్రసిద్ధకవీశ్వరులఁగూడ ధిక్కరించుచుండువాఁడు. అమాయకుఁడును వేషాడంబరములులేని శుద్ధశ్రోత్రియుఁడునునగు బాలకవి పండితమ్మన్యవైశ్యకవి ధిక్కరింపులకు లోనైయుండెను. గ్రామములోనివారు కొందఱు పర్వతాలుపక్షమునను గొందఱు బాలకవి పక్షముననుండి, యీకవీశ్వరద్వయమునకుఁ గవిత్వప్రదర్శనమునఁ బోటీపరీక్షఁబెట్టిరి. దైవయోగముచే నానాఁటికి బాలకవిమిత్రుఁడగు సూరకవి యాగ్రామమునకు రాఁదటస్థించెను. అంత నాకోమటికవి బాలకవిని జయించుటకన్న సూరకవిని

జయించుటయే తనకు నధికప్రఖ్యాతి తేఁగలదను నుద్దేశముతో నాబ్రాహ్మణకవు లిద్దరు తనకుఁ బ్రతికక్షులై యుండుట తనకోరిక యని సభ్యులతో నుడువ వా రందుల కంగీకరించిరి. గ్రామము లోని పెద్దలసమక్షమునఁ గవిత్వప్రదర్శన మారంభమాయెను. కృష్ణార్జునులవలె సూరకవి బాలకవిగార్లు తమ కవితా సామర్థ్య ము వెల్లివిరియునట్లుగా నాశుకవిలకొలఁది పద్యములు సెప్పి సభ్యు లకు మోదంబును బ్రతికక్షికి ఖేదంబును గలిగించిరి. పాపము! పర్వతాలు కించిత్తైనను ఆకవిశ్వరద్వయముతో సాటికాఁజాలక సభ్యుల పరిహాసమునకుఁ బాత్రుఁడై సంపూర్ణముగ నపజయ మొందెను. ఈకవితాయుద్ధమునుగూర్చిన సూరకవి చాటు పద్యము నిచట నుదాహరించు చున్నాఁడను.

ఆ వె. "నరుని నొగలుమీఁద హరియున్న చందాన
సూరకవి వరేణ్యుఁ జోగఁ గూడ
కొత్త బాలకవి యకుంఠవాగ్ధాటికిఁ
బర్వతాలుగాఁడు పారిపోయె.

ఈకవికి మామిడితాండ్రయనఁ జాలప్రీతియఁట. అం దుచే వ్యయప్రయాసములకు నరకుగొనక మంచి మామిడి పండ్లను సేకరించి తాండ్ర పోయించి, యింటియంగడములో నాతాండ్ర పోసిన చదరల నెండఁబెట్టఁ గాకులు దానిని జకా చకలుచేసి కవివరునకుఁ గోపమును ఖేదమును గలిగించు చుం డెను. అంత నీతఁడు పలుగాకులగు నీయేకాక్షులను నిర్జింప

సాధనముగానక తన కవితయే శరణమనుకొని వాటిపైఁ బద్య బాణములఁ బ్రయోగించు చుండువాఁడట. ఆశ్చర్యము! ఆప ద్యములు చెప్పిననాఁటనుండియుఁ గాకులు కొట్రవారి యింటి వాకిట జేరుట మానుకొనెనఁట. ఇటులనే యెలుకలరాయిడి భరింపనోపక యెలకలపైఁ బద్యముల సెప్పి యాబాధ నివారణ చేసికొనెనఁట. ఆపద్యముల నిటఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను.

ఉ. నీకుటిలత్వము న్విడువనేరవు తిట్టెదఁ, దాండ్రఁగైకొనన్
రాకు; పరాకుచేనయిన రాకు; వివేకముఁ దెచ్చుకొమ్ము; నా
వాకులు దప్ప వారయధృవంబుగనమ్ము మనంబులోన యో
కాకమ! నీకుఁ దెల్పెదఁ జికాకొనరింపకు నేఁ గవీంద్రుఁడన్.

చ. ఎలుకలు పందికొక్కులును నేపున గోడల గాదె మూలలన్
కలుఁగులు పెట్టిలోఁగొని యెఁగందులునువ్వులుఁగాయగూరలున్
బొలయఁగఁ దిట్టెదన్ బయికిఁ బోవకనిల్చిన జాములోపలన్
బలుకులుగావు బాలకవి వాక్కులు కర్కశబాణజాలముల్.

మీఁదనుడివిన గాకమూషకముల బాధానివారణవృత్తాం తము విస్రంభపాత్రమైనను గాకున్నను పద్యరచనాసమాచార రము మిథ్య కానేరదు కదా! ఇట్టి శక్తిసామర్థ్యముల కలిగి ప్ర సిద్ధిగాంచిన కవివరు లనేకులు మనకుఁ గృతపరిచయులే. కాఁబట్టి ఈకవివరుని కవితాప్రజ్ఞ యమోఘమై నుండిన నుండవచ్చును.

బాలకవి కొన్ని శతకములును, ప్రబంధములును జెప్పె నని ప్రబలమగు వాడుక కలదు, గాని యవి యేవియు నిప్పుడు గానరాకున్నవి. ఇతని కృతులలో నెల్ల 'భల్లాణచరిత్రము' అను ప్రబంధము మిక్కిలి యెన్నికయైనదని చెప్పుదురుగాని యది నామమాత్రావశిష్టమైనదిగా నున్నది. కవివంశజులుకూడ నీతని కృతులనుగూర్చి తగిన సమాచారము నీయలేనివారైయుంట యెంతయు శోచనీయము. ఈనడుమ ననఁగా రెండుసంవత్సరములక్రిందట మామిత్రులును శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ. విజయనగర మహారాజావారి యాస్థానకవులు నగు మ. రా. భోగరాజు నారాయణమూర్తిపంతులుగారు "ఓరియంటల్" లైబ్రరీలోని యముద్రితగ్రంథజాలముఁ బరిశీలించుచుండ నాకస్మికముగ నీబాలకవి విరచితమగు విమలాంగీపరిణయమను ప్రబంధము (రెండాశ్వాసములు మాత్రము గలది) చూచి దాని నంతయు నామూలాగ్రముగఁ జదివి ఆవిషయములను గ్రోడీకరించి యీ "కాలేజీ మాగ్జిను"లోఁ గృతివిమర్శనరూపమునఁ జిన్నవ్యాసమును వ్రాసి యాంధ్రలోకముయొక్క గృతజ్ఞతకుఁ బాత్రులైరి. శ్రీ నారాయణమూర్తిగారి వ్యాసములోని విషయములనే గొన్నిఁటిని గైకొని యిందు పయోగించుకొను చున్నాఁడను.

"విమలాంగీపరిణయము" శృంగార రసప్రబంధము. ఇందలికథ సాకేతపురాధీశుఁడగు మాంధాతృ చరిత్రము. ఇందుఁ బ్రథమాశ్వాసమున గ్రీష్మఋతువర్ణనము, మాంధాతృనుద్యాన

వనవిహారము, మృగయులువచ్చి ప్రభువగు నాతనికి కానుక లర్పించుట, మృగబాధ మాన్పుటకుఁ దగిన పరివారముతో నారాజు హిమగిరిప్రాంతారణ్యమునకు వేటకై సాగిపోవుట, హిమగిరి వర్ణనము మొదలగునవి చెప్పఁబడినవి. ద్వితీయాశ్వాసమునః—మాంధాత నిండు కొలువుండుట, కుంతలదేశమునుండి చిత్రకారులు వచ్చి తమ చిత్రపటములను నతనికిఁజూపుట, ఱేఁడును సభ్యులును, నా చిత్రపటములను గొనియాడుట, పిదప నతఁడు చిత్రకారులతో మంతనముండుట, వారు తమ ఱేని యానతిపై నాతని పుత్రికై వరుని నన్వేషించునిమిత్తము వచ్చి నట్టుగ రాజునకుఁ దెలుపుట, రాజకుమారికాసౌందర్యాది వర్ణనము, ఆమె చిత్రపటమును రాజు గనుఁగొని యతని చిత్రపటమును చిత్రకారుల కొసఁగుట, మాంధాత విమలాంగియందు లగ్నమనస్కుఁడై కాలము గడుపుట, చిత్రకారులు మాంధాతృచిత్రపటమును దమఱేని కొసఁగుట, దాని ఱేఁడు కూతునకుఁ బంపుట, ఆమె మాంధాతయందు వలపుగొనుట, విరహపరితాపము శీతలోపచారములు, వనవిహారము, జలక్రీడ మొదలగునవి యభివర్ణింపఁబడినవి. అనంతర కథాభాగము కొఱవడి యుండుట మిగుల విచారకరమైన సంగతి. ఈయసంపూర్ణగ్రంథమైనను దొరతనమువారు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమందు భద్రపఱచి యీకవిపేరు మాసిపోకుండఁ జేసినందులకు నెంతయు సంతోషింపవలసి యున్నది.

బాలకవికి నుభయభాషలయందుఁ జక్కని పాండిత్యము కలదు. లక్షణవిరుద్ధములగు ప్రయోగములు విరళముగాఁ గనఁబడుచున్నను, మొత్తముమీఁద నీతని కవిత్వము మృదుమధురమై కర్ణరసాయనముగా నున్నదని చెప్పవచ్చును పిన్ననాఁట నుండియుఁగవిత్వముఁ జెప్పు సామర్థ్యము గలవాఁడగుటచే ధారాశుద్ధి చక్కగ నున్నది. 18 వ శతాబ్దమునవెలువడిన పెక్కు ప్రబంధములతో "సవిమలాంగీపరిణయము" అన్నివిధములఁ దులతూఁగుచున్నదని చెప్పనగును. కవితాధోరణి తెలియుటకుఁ గొన్ని పద్యము లీక్రింద నుదాహరించుచున్నాఁడను. మీఁద నీయఁబడిన "చేకొని యాచకత్వముఁన" అను పద్యమే యీతని యనర్గళ కవితాధారను వెల్లడించు చున్నదని నాయభిప్రాయము.

క. సుందర ఘృణిచందిరమణి
కందరమణినిలయ జాతకాలలితాన
త్కందరఘురీబృందకరీ
టుందమరీ చిత్రభాసి కుధరంబెక్కెన్.

ఉ. బొమ్మలుదీర్చిన ట్లొలయు బొమ్మలఁ గ్రేవుల మూపులంబు జా
తమ్ముల మీగనొత్తు స్ఫురి తమ్ములచేఁ దలమించు కన్నులం
గమ్మనిరాకరించు రుచిఁ గమ్మిన కమ్మని మేలుజాలువా
నమ్మకచెల్ల ! వీని సొబఁ గమ్మకరాంకునకైన నున్నదే?

ఉ. అంత ననంతకాంత విపినాంతరతాంతలతాంతసంతతా
క్రాంతజనంతదంతశశికాంతనిరంతరరుజ్ని తాంతవి
భ్రాంతమిళిందకాంత కలరావనిశాంతనితాంతవాసవా
క్రాంతనికుంజపుంజనరకాంతము పొల్చెవసంత మంతటన్.

సీ. బాలానిలోచ్చాలి తైలాల తాపాళి
కాలోల సమదాళి లాలితములు
సురశాలవలసముత్కరలోల శుకశుకీ
స్ఫురితాలవన విభాసురతములును
కలితసంతానాగ తులితసత్పున్నాగ
ఫలితక్రముక పూగవిలసితములు
సారసక్రేంకార సారసప్రవిహార
సారసోదార కాసారతతులు

గీ. కేలియు......బాలికాళి డోలి
కాయమానస్ఫురత్సూనకాయమాన
మాలికాలంబ నవనవమాలికాక
దంబరంజితములఁ బొల్చెఁ దద్వనములు.

8 చాట్రాతి లక్ష్మీనరసుకవి.

(క్రీ. శ. 1740-1800. సం.)

ఇతఁడార్వేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఆపస్తంబసూత్ర కౌండిన్యగోత్రజుఁడు. తండ్రిపేరు జగ్గయవీరరాఘవుఁడు. తల్లి కనకాంబ. ఇతఁడు రచించిన "విశేషాంధ్ర"మను నిఘంటువునం దిట్లు దెలిపియున్నాఁడు.

గీ. క్షోణికౌండిన్య గోత్రజగోపజగ్గ
వీరరాఘవు కనకాంబగారి సుతుఁడు
చేటరాతి లక్ష్మీనరసింహ సుకవి
చెప్పినాఁడు విశేషాంధ్ర మొప్పమీర.

ఈతనిఁగూర్చి కీ. శే. "కార్మైకల్"దొరవారు తాము రచించిన విశాఖపట్టణము "డిస్ట్రిక్ట్‌మాన్యుఅల్" సం దీరీతిగాఁ దెల్పియున్నారు. చేట్రాతి లక్ష్మీనరసు:—

"సాంబమూర్తివారికి పార్వతికి జరిగిన వివాహమును గురించి ఈశ్వరీపరిణయమని యొకగ్రంథమును, భండనారాతి భీమకోదండరామయనే శతకమును, విశేషాంధ్రమనే నిఘంటువును చెప్పినాఁడు."

(డిస్ట్రిక్ట్‌మాన్యుఅల్‌నకుఁ దెలుఁగుతర్జుమాపుట 134.)

మీఁదఁ జేర్కొనఁబడిన గ్రంథములలో నొకటియగు "ఈశ్వరీపరిణయము" ఎచ్చటను దొరకలేదు. నామమాత్రా

వశిష్టమైనదిగాఁ గనఁబడుచున్నది. మిగిలిన రెండుగ్రంథములు ను నముద్రితములైనను జేకూరుచున్నవి. "భండనారాతి భీమ శతకము"లోని 12,13, పద్యములు కొంతకాలముక్రిందట శ్రీ. బ్రౌనుదొరగారు సంపాదించి ముద్రించియున్నారని తెలియ వచ్చుచున్నది. ఈశతకము అడిదము సూరకవి విరచితమగు రామలింగేశశతకమును, గోకులపాటి కూర్మనాథకవివిరచిత మగు శ్రీవరాహలక్ష్మీనృసింహశతకమును జాలవరకు ననుకరిం చియున్నది. రామలింగేశశతకమువలె నిదిగూడ నిందాగర్భకా వ్యము. (Satire) శతకముయొక్క కవితాశైలి మృదుమధు రమై నీతిబోధకముగా నున్నది. దీనిలోని మొదటిపద్యమును కూర్మనాథకవి నరసింహశతకములోని మొదటిపద్యమును కూర్పునం దొకే మాదిరిగానున్నవి. పాఠకమహాశయులు గమ నింతురుగాక !

సీ. శ్రీమద్ధరిత్రీ భవామాధురీమృదు
వాక్సుధాపానశ్రవణ పరాకు
కౌశికయజ్ఞ శిక్షణదక్ష ! రక్షోవి
ఘాతకార్ముక శరకరపరాకు
క్షత్రియకోటి భక్షణవిచక్షణపర
శ్వధధారి భంగధూర్వహపరాకు
దండకావన సముద్దండ చండపలాశ
ఖండనకాండ ప్రకరపరాకు

తే. పాదభక్త జనస్వాస్థ్య ! బాధపాడమి
నప్పు డూరకయుంట న్యాయంబె? నీకు
నీవుకనుపించు కోని దిక్కే విధాన
భండనారాతిభీమ ! కోదండరామ.

సీ. శ్రీమద్రమారమణీమణీ రమణీయ
సరస చిత్తాబ్జబంభర ! పరాకు
శంఖచక్రగదాసి శార్ఙ్గచాపాదిభా
సురదివ్యసాధనకర ! పరాకు
ప్రహ్లాదనారద వ్యాసశుకాదిక
భక్తసంరక్షణ ! బహుపరాకు
బహుతర బ్రహ్మాండ భాండపరంపరా
భరణలీలాధురంధర ! పరాకు

గీ. నీకుసాష్టాంగ వినతు లనేకగతులఁ
జేసి విన్నప మొనరింతుఁ జిత్తగింపు
చెనఁటి వీఁడని మదిలోని కినుకమాను
వైరిహారరంహ ! సింహాద్రి నారసింహ !

ఈరీతిగ ననుకరించుట శతకమునందు మఱికొన్నిపద్య
ములపట్లఁ గూడఁ జూపట్టుచున్నది.

సీ. మకరాక్షుగళము ద్రుంపకగాని పొదిలోకి
రానిబాణము వాడి బూనదొక్కొ?
కుంభకర్ణుశిరంబుఁ గూల్పకమల్లని
నారాచమునఁదుష్టు నాటెనొక్కొ ?

కుంభ నికుంభ విజృంభత్వమణచక
పోనిశరము మొక్కవోయెనొకో ?
సర్వరోమపలాశుఁ జంపకతిరుగని
యాశుగమణి వ్యర్థమయ్యె నొకో ?

గీ. అట్టిసాధనములు నేఁటికట్టెయున్నఁ
దమకుఁ దామె బయల్వడ ధర్మమార్గ
రోధితల డుల్చి నీతూణిలోకిరావె ?
భండనారాతి ! భీమ ! కోదండరామ.

సీ. మున్నుతాటక ప్రాణమునుఁగొన్న బాణంబు
మెఱసి సుబాహుదున్మినవిశిఖము
మించి విరాధు ఖండించిన ప్రదరంబు
ఖరదూషణాది సంహారణశరము
మాయలమారీచు మదమణంచినతూపు
ఘోరకబంధునిఁ గూల్చుసిలుఁగు
వాలిని బలశాలిఁ గూలనేసినకోల
జలధినింకించిన సాయకంబు

తే. రావణాది మహాసురరాజినణఁచు
చండకాండంబు లేమాయె ? చటులయవన
ఖండనముసేయ నయ్యంబకములఁ బఱపు
వైరిహారరంహా ! సింహాద్రినారసింహా !

ఇంక నన్యాపదేశముగాఁ జెప్పిన పద్యములందును, నీతి ప్రబోధకపద్యములయందును రామలింగేశశతకములోని పద్యములకు ఛాయగాఁ గొన్నిపద్యములిందుఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఉదాహరణమునకై 1, 2, పద్యముల నీక్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను.

సీ. పాలభాండము పిల్లిబడఁద్రోయఁగానేర్చు
నొలికినపాలెత్తనోర్వఁ గలదె ?
పూచినవృక్షంబు పురుగంటఁగానేర్చు
చీడమానిపి బాగుచేయఁ గలదె ?
పూర్ణతటాకంబు బొరియవెట్టఁగనేర్చు
నెండ్రికకలమపోయింపఁ గలదె
గోపుమూర్ధంబు ముక్కున దొల్వఁగానేర్చు
మాలకాకము పుండు మాన్పఁగలదె ?
గీ. అగ్రహారము ఘాతసేయందలంచు
పాపకర్ముఁ డది మరల్పంగఁ గలఁడె ?
దీనులను బ్రోచుటకు నీవు దిక్కుగాక
భండనారాతిభీమ ! కోదండరామ !
సీ. సారమేయం బుట్టిచేరు ద్రెంచునుగాని
పడకుండఁ బట్టునే ? పాలకుండ
కోతికొబ్బరికాయ కొనకెక్కి పడఁద్రోయుఁ
గాని లోనిజలంబు నానఁగలదె?

ముదుసలి పెండ్లాడి ముదితయౌవనము వ్య
ర్థముసేయుఁ గాకేమిదానఁ గాంచు ?
కాకి ముంగర నోటఁ గఱచి డొంకలపాలు
కావించుఁ గాకేమికాంచు ? దాన

గీ. చెడుగునరుఁ డొరు సంపద చెఱచుఁగాని
తనకునేమి ఫలింపదు తథ్యమరయ
నిందమాత్రము వానికి నిలుచుజగతి
రామలింగేశ ! రామచంద్రపురవాస !

ఇట్లు పరిశీలించిచూచినఁ బెక్కుపద్యములు చాయగా నున్నవి చిక్కఁగలవు. మఱియొకవిశేషము. సూరకవి "ఆంధ్ర నామ శేషము" తుదిపద్యమును నీలక్ష్మీనరసు "విశేషాంధ్రము" తుదిపద్యమును నొకేమాదిరిగానున్నవి. చిత్తగింపుఁడు:—

కం. తెలుఁగుంగబ్బపు మర్మము
తెలుఁగుకవీంద్రులకుఁ దేటతెల్లమి గాఁగన్
తెలియఁగనడిదము సూరన
చెలువారఁగ నాంధ్రనామశేషముఁ జెప్పెన్.

కం. వర చేట రాతిలక్ష్మీ
నరుసు విశేషాంధ్రమనెడు నామంబిడి పె
న్వేరవున నాంధ్రపదంబులు
నెరవుగసంధించి చెప్పె నిపుణులు మెచ్చన్.

ఇట్లు మీఁదఁజూపఁబడిన ననుకరణములఁబట్టి లక్ష్మీనరుసుకవికి సూరనకూర్మనాథుల కవితయెడలఁగల గౌరవము తేట

తెల్లమగుచున్నది. ఈముఫ్ఫురు కవులును నించుమించుగా నొకే కాలముననున్నవారు. 1794 సంవత్సరమున జరిగినపద్మనాభయుద్ధము తరువాతఁ గొంతకాలమీ లక్ష్మీనరుసుకవిజీవించియున్నట్లుగా జనశ్రుతిగలదు.దీనిని బట్టియాలోచింపఁగా సూరనకూర్మనాథులకంటె నీతఁడు వయస్సునఁ జిన్నవాఁడై యుండవచ్చును.

శ్రీవిజయనగర ప్రభువులచేఁ బోషింపఁ బడిన కవిపండితవంశములలో నీచే త్రాతివారి కుటుంబముకూడఁ జాలప్రసిద్ధిఁ జెందినది. ఈకుటుంబమువారు కవిత్వమునందేకాక "ఆగమశాస్త్ర"మందుఁగూడ నధికప్రజ్ఞకలవారనియు నొకవాడుకకలదు. ఈకుటుంబమువారికి "ఏడకి"అను గ్రామము (చీపురుపల్లి తాలూకాలోనున్నది) ఇనాముగా శ్రీవిజయనగర ప్రభువులు దయచేసియున్నారు. నేఁటికిని నామాన్యముల నీవంశమువారనుభవించుచున్నారు.

అడిదము సూరకవి గోకులపాటి కూర్మనాథుఁడునను నిరువురకు నీతఁడు సమకాలీనుఁడై వయస్సున వారికంటెఁ జిన్నవాఁడైన కారణమున నీతనికాలము 1740-1800. మధ్యకాలమై యుండునని యూహింపవచ్చును. కవితాధోరణి తెలియుటకు భండనారాతి భీమశతకములోని మఱికొన్నిపద్యము లీక్రిందఁ బొందుపఱుపఁ బడినవి:—

సీ. వెనువెంటఁదిరిగితే విటకానితోఁజెప్పి
సమకూర్చుఁ గార్యంబుసానిదైన

మచ్చికఁజేసితే వచ్చినదాఁకను
కూసిపోఁగొటును కుక్కయైన
నలవాటుఁజేసితే యడుగునంటినముల్లు
రక్షసేయును పాదరక్షయైన
నీవాఁడననుకొన్న నెలనెలపనిఁజేసి
మానిపోవునుడబ్బు మంగలైన

గీ. అంతకన్నను తక్కువైనట్లుదోఁచె
ననుసరించినవారిఁ గాయంగలేక
యందలంబెక్కి తిరిగితే యతిశయంబె ?
భండనారాతిభీమ ! కోదండరామ !

సీ. భాగ్యవంతునియిల్లు పాడుగాఁజేయంగఁ
బరదారగమన పాపంబెచాలు
సొమ్మున్నవానిల్లు చూరపుచ్చంగను
గొప్పవడ్డికినిచ్చు తప్పెచాలు
నుద్యోగియిల్లు సద్యోహానిసేయంగ
వినకుండ దొరసొమ్ముఁ దినుటెచాలు
కోమటియిల్లు సంకుచితంబుసేయ బ్ర
హ్మస్వముఁదిన్న ద్రోహంబెచాలు

గీ. నెంతసామంతుఁడైన వానిల్లుచెడును
పేదబ్రాహ్మణులను బాధపెట్టెనేని
కారడవియైన వహ్నిచేఁ గాలకున్నె
భండనారాతిభీమ ! కోదండరామ !

---

9 వద్దిపర్తి కోనరాట్కవి.

(క్రీ. శ. 1754—1834 సం.)

ఇతఁడార్వేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఆపస్తంభసూత్ర శ్రీవత్సగోత్రజుఁడు. రామరాజ పౌత్రుఁడు. వేంకట తమ్మయామాత్యుని పుత్రుఁడు. తల్లిపేరు రామాంబ. వీని యగ్రసోదరులు సర్వయ్య, వేంకటేశ్వరులు అనువారలు. కాపురము విశాఖపట్టణమండలములోని "సర్వసిద్ధి" యనుగ్రామము.

ఆ. ఊరు సర్వసిద్ధి పేరు కోనమరాజు
వద్దిపర్తివారు వాస్తవంబు
బ్రాహ్మణుండ నేను బ్రాబంధికుండనఁ
బరగువాఁడ ధాత్రినెఱుఁగువాఁడ.

కోనరాజుకవి బాల్యము, విద్యాభ్యాసము మొదలగు వాటినిగూర్చి, యేమియుఁ దెలియరాకున్నది. విద్యాబుద్ధులు నేర్చి పెరిఁగి పెద్దవాఁడై నపిదపఁ గులక్రమాగతముగ వచ్చు కరిణీకముఁ జేకొని, పిత్ర్యమగు మూఁడువందల యెకరముల పరిమితిగల నౌఖరీ యినాంభూములవలన వచ్చు నాదాయము చే సుఖముగ జీవయాత్ర గడిపిన ధన్యుఁడు. సాధారణముగా నాంధ్రకవీశ్వరులఁ జెట్టపట్టిన దరిద్రతాదేవతయొక్క కటాక్ష వీక్షములకుఁ గొంతదూరముగఁ దొలఁగినవాఁడగుటచేతనే కవితావృత్తి జీవనాధారముగఁ జేసికొనవలసిన నగత్యము లేనివాఁడై

కాలము గడిపెను. గ్రామాధికారిగానుండియుఁ గవిత్వకళయం దధికాదరము కలవాఁడై, కృషిచేసి, సరసకవిత్వవైభవములను జూపు ప్రబంధరత్నములఁ గావించి, కీర్తికాయుఁడయ్యెను. ఆర్వేలనియోగులగు కుందూరివారి వంశములోని యొకకవి చెప్పిన జమాబందీదండకమువంటి యొక సీసమాలికనె "కమిటీ యుత్తర"మనుపేర నీకవి స్న॥ 1209 ఫసలీలో జరిగిన యినాం భూముల పైసలాకుసంబంధించిన జమాబందీనిగూర్చియు, నాఁటికాలమున మీరాశీదారులు పడిన ప్రవాసకష్టములఁ గూర్చియుఁ జెప్పి దానిని జమాబందిసాగించు దొరవారికి వినిపించి తనతోఁబాటు తన మిత్రులగు నితర కరణముల కష్టములఁ దొలఁగించెనని చెప్పుదురు. ఆసీసమాలిక యిచటఁ బొందుపఱుపఁబడినది.

కమిటీ వుత్తరం.

సీసమాలిక:—

బారాస్నె నౌనవ ఫసలీనియాదాస్తు
పరగణో వుప్పలం పక్కినాఁడ
ఫిబిరేవరను తేది భిన్నవో రోజ్నరికి
కరణాల భోగట్ట కరుణవినుడి
యేమయా! తాతగారూ! మీకు క్షేమమా
మామయ్యగారూ నమస్కృతంబు

పదివేలు పదివేలు భావగారో! హాహో! హాహొ!
యెప్పుడయా మీరు యిప్పుడీవె
నాయనా! లెస్సనున్నారోయి మీరంత
మనవారు కుశలమా ? మఱదిగారు
బంధువు లాత్మసంబంధులు మొదలుగా
భాషింతునొక కొన్ని భాషణములు
మీబసెక్కడనయ్య! మాబసేటావల
వసతి కాకరకాయ వాటమయ్య
జిల్లుడాకుల మేత చీఁకటి చెయ్యాత
పాలుడప్పి యజ్జీరిపాలు సేత
నొకనూతస్నానంబు నొకనూతపానంబు
నొకచోట భోజనం బొంటిపూట
కాని కానీ యిట్టికబురులకేమొచ్చె
ముందరదారికి మొదలుచెప్పు
మీమధురాలెన్ని ? మీయెసభూమెంత ?
మీవూరు బీడెంత మెట్టుయెంత?
పల్లపుభూమెంత ? పదునాలుగేళ్లకు
పంటెంత ? ఖర్చెంత ? ప్రజలుయెంత ?
నాగళ్లునాఖర్దు నాడెంత ? తవులెంత ?
చెల్లెంత ? బాకెంత ? శిస్తుయెంత ?
సాలుమగ్గాలు కంసాలి దుకాణాలు
కోమటంగణములు కొండలెన్ని?

చెరువులునూతులు తరువులుగములెన్ని?
ఇళ్లవైనంబు పెరళ్లరీతి
స్వగ్రామమునకు విశ్వావసాబ్దములగా
యతుసౌమ్యవరకు ఆగతమువకటి
సాధారణాది పరీధావివరకు పం
డినపంట రాబడివెనుక రెండు
దగ్రప్రమాదీచమొదల్ కాళయుక్తి సం
వత్సరంబుకు తుదవచ్చుఘనము
మూండుముద్దత్తులు మూటికియేకట్ట
దిసకకుళుత్త్రాది దినసుమెట్టు
ఝూండాదరోబస్తు సనధిలరాబడి
పంటమిరాసీల పంటరుసుము
చాకర్ల పంటయు సకలమురాబడి
గాముగానావసూల్ కట్టుబళ్లు
పోతులుగేదెలు పొన్నూరునాగళ్లు
మొద్దులమందలు మొసగపెద్ద
నాయలవైనము పాయ కారీమొదల్
మేకలుగొఱ్ఱెల నేకమైన
పూర్వపుమాన్యముల్ తరువాతమాన్యముల్
కొన్నభూములుప్రతి గొన్నయట్టి
ఫీరస్తుకల్గిన పారమాఖీఖత్తు
యిస్తెమ్రంటుకాగిత మిచ్చినార

కరువులోఁగడికి లెఖ్కలుబోయెనూవద్ద
కరువులోలెక్కలు గానరావు
రెండేళ్ల లెఖ్కలులేవు-నాదగ్గిఱ
మూడేళ్లలెఖ్కలు బోయెమాకు
నాలుగేళ్లవిజూడ నాదగ్గఱనులేవు
కడగిఅయిదేళ్ల కాకరములేదు
పదునాలుగేళ్లకు పదపరుచున్నారు
యింకాపదేళ్లకు యిస్తునేను
ఝామున్రపొద్దెక్కెను శాలికు డాకచే
రీకివస్తున్నావలేక మాను
తున్నావొజెప్పుము తుప్పుజుల్మోనాకు
కాసుకుగతిలేదు కాపులివరు
ఇదిగొవస్తినటంచు అదిగొవస్తినటంచు
చంకలెఖ్కగదించి సరవినేఁగి
యీపంచగూర్చుండ నాపంచగూర్చుండ
నంతలోపల రవియస్తమింప
చిరచిరలేచి ముందరసాగువారల
గూడిడేరాచేరి కొంతచేపు
తాటియాకులువిప్పి తారుమారులుచేసి
దీపాలముందర తిరగవేసి

గీ. ఆరుయేఁడ్లల్లు పీరు చీకాకుపడిరి
గాన వారల రక్షించికరుణజేసి
శెలవువేగంబొసంగవె సారసాక్ష
వినుతగౌరీశ వృషమాక వేంకటేశ.

N. B:—ఈమాలిక కేవలము వినోదార్థము వ్రాసిన కారణమున కోనరాట్కవి సమర్థుఁడయ్యును ఛందోవ్యాకరణాదులను పాటింపలేదని మనమూహింపఁ దగియున్నది. ఆకారణముచేతనే దీనిని నేను యథామాతృకముగాఁ బ్రకటించితిని.

అ. రా.

కోనకవి క్రీ. శ. 1754 సంవత్సరములోఁబుట్టి 80 సంవత్సరములు జీవించి, 1834 సంవత్సరములో స్వర్గస్థుఁడయ్యెను. ఈకవివరుఁడు తనకవితాశక్తిచే నద్భుతకార్యము లొనర్చెనని యొక ప్రసిద్ధిగలదు. దానిని స్థిరపఱచు సమాచారమొకటి నీతనికృతియగు "మహాలక్ష్మి పరిణయము" పీఠికలో నీకవిమనుమలును, ఏతద్గ్రంథప్రకాశకులును నగు శ్రీయుత వీరరాఘవస్వామి పంతులుగారు నుడివియున్నారు. ఆసమాచారమునే యిచట సంగ్రహముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడను. కోనరాజుకవి యొకప్పుడు కొంతపరిజనముతో శ్రీజగన్నాథము యాత్రార్థమై వెళ్లియుండెను. అప్పుఁడవి రథోత్సవదినములు. సుంకముచెల్లించినగాని శ్రీస్వామివారి దర్శనము లభ్యముకాకుండెను. అట్టిసుంకముఁ జెల్లింపనిష్టములేనివాఁడై, యతఁ డీరీతిని స్వామివారిని స్తుతించుచుఁ బద్యములను జెప్పెను.

సీ. మాణిక్యపురపురో మార్గమందున్నాను
గుండలిశయన యటుండు; పోకు !
ఘాటాలనరసింహ ఘాటీమధ్యావనీ
మండలందున్నానటుండు; పోకు !
నరసింహలోకాధి నానాధ్వమధ్యస్థ
లోర్వియందున్నా నటుండు; పోకు!
నిజపురీంద్రద్యుమ్న నిలయభూతలమునం
దున్నాను వడియటుండుండు; పోకు !
తే. గీ. పోకుపోకు జగన్నాథ పుణ్యమూర్తి
దితిసుత విపక్ష ! త్రైలోక్య దీనరక్ష !
పతితపావనబిరుదాంక ! బహుపరాకు
సేవకునిఁ బ్రోవుదయఁజూడు చిత్తగింపు.

ఇట్లు కొన్నిపద్యములు చెప్పసరికి నట్టికవితాప్రభావము గారవించి భక్తునిపై స్వామికరుణ జూపెనో యన, రథమెంత మందిలాగి శ్రమపడుచున్నను గదలక నిలిచిపోయెను. అంతఁ గర్ణాకర్ణిక నీకవిప్రభావము మహాంతిమొదలగువారువిని, సుంకముగైకొనకయే యాతని నాతనిపరిజనమును శ్రీస్వామివారి దర్శనము చేయ ననుమతించిరి.

గీ. జగతి నాలుగువర్ణముల్ సమముచేసి
కుడువఁజేసితివౌభళీ ! కుడుచువేళ
నేహ్యమిసుమంతయును లేక సహ్యముగను
శ్రీజగన్నాథ! చేసితే చిత్రముగను.

అనిచెప్పఁగా రథము యెప్పటియట్ల కదలినడచెనని చెప్పు చున్నారు.

గ్రంథరచనావిషయము:—కోనరాట్కవి వేంకటేశ్వరోపాఖ్యానము, రేవతీపరిణయము, శ్రీమహాలక్ష్మీపరిణయము, జానకీరామశతకము మొదలగుకృతులను రచించెను. ఈవిషయము శ్రీమహాలక్ష్మీపరిణయమం దిట్లు చెప్పఁబడియున్నది.

ఉ. ఆమహితాన్వయంబున రమాధిపభక్తి జనించి జానకీ
రామకృతుల్ రచించితిని; రైవతపుత్రి వివాహకావ్యమున్
గామితమొప్ప వెంకటనగప్రభు దివ్యచరిత్ర మాసుధా
ధామదివాకరంబుగను ధన్యుఁడ నీధరణీతలంబునన్.

మీఁది మూఁడుప్రబంధములలో నొకటియగు శ్రీమహాలక్ష్మీపరిణయము, ముద్రితమై కతిపయదినములనుండి ప్రచారములోనికి వచ్చియున్నది. ఇది యైదాశ్వాసముల శృంగారరస ప్రబంధము. ఇందలికథ శ్రీలక్ష్మీనారాయణుల వివాహమహోత్సవము. ఇది పద్మపురాణప్రసిద్ధమని కవి యిట్లు మనకుఁ దెలిపియున్నాఁడు:—

"కైలాసమందు శంకరుఁడద్రికన్యకు
బోధసేయు పురాణగాధలందు
రాజించుపద్మపురాణోక్త కథలలో
నంబుజాలయ వివాహప్రబంధ

మాంధ్రభాషరచించి యస్మత్కులాభీష్ట
దైవమౌ నరసింహ దేవునకును
కృతిసమర్పింతు...............

కోనరాట్కవి నిరుపమానసాహితీపటిమయు ననర్గళకవితాధారయుఁ గలవాఁడని యీకృతియే ఘంటాపథముగఁ జెప్పుచున్నది. కవిత్వము మూఁడుపాళ్లు సంస్కృతము నొకపాలు తెలుఁగుగలిగి కర్ణపేయమై యొప్పుచుండును. వ్యాకరణవిరుద్ధములగు ప్రయోగములు విరళముగాఁ గానఁబడుచున్నను, నవి గణింపఁదగినవికావు. అట్టినెరసు లీతనిసుధామాధురీవాగ్ఝరిలో మటుమాయమగుచున్నవి. మొత్తముమీఁద నీమహాలక్ష్మీపరిణయమును 18,19 శతాబ్దములలో వెలువడిన ప్రబంధములలోఁ బ్రసిద్ధివడసియున్నవానిలోఁ జేర్చి, యున్నతస్థాన మీయనగునని చెప్పవచ్చును.

కవి యీగ్రంథమును శ్రీసింహాచలనరసింహస్వామికి నంకితమొనర్చెను. కవితాధోరణి తెలియుటకుఁ గవికృతములగు గ్రంథములనుండి కొన్నిపద్యముల నిందుఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను.

మ. క్షితి నార్వేలనియోగిపుంగవులలో శ్రీవత్సగోత్రోద్భవుల్
చతురోపాయసమర్థవైభవకళాచాతుర్యవంతుల్ జగ
ద్ధితసత్కీర్తికళానిధుల్ సుగుణసందీప్తప్రభావోన్నతుల్
మతిమంతుల్ హితకార్యవంతులుమహామంత్రీశ్వరగ్రామణుల్.

ఉ. బంగరుమేడలం జలజపాణులు వీణలఁ గేలఁబూని సా
రంగసమాఖ్యరాగ మలరంబలికించినఁ జేరనిల్చు నో
జంగొమరారె విద్రుమనిశాకరకాంతధగద్ధగప్రభా
భంగవిశాలసాల ఘనబంధురచిత్రకురంగజాలముల్.

ఈపద్యమునుబట్టి కవికి సంగీతమందుఁగూడ నభినివేశము గలదని యూహింపవచ్చును.

చ. మలదొరముద్దుపట్టిమెడమంగళసూత్రము కంపమొంద దు
ర్జ్వలసురవాహినీమణికి సాగదు చంచలజీవనంబు నె
న్నడఁదడబా టొకింతయుఁ గనంబడ దవ్వొలిగుబ్బ తేనికిన్
హాలహలమొక్కసారె గగనాంబరుఁడానెడువేళఁజూడఁగన్.

కవి యీపద్యమునందు "ల" "డ" లకుఁ బ్రాసమున మైత్రిఁ గూర్చినాఁడు.

కం. పలుకులు కపురపుమొలకలు
వలపులు క్షణభంగురములు వావులుసున్నల్
నిలుకడలు నీటిబుగ్గలు
అలివేణుల నమ్మఁజూడ రార్యులు జగతిన్. (3. ఆశ్వా.)

మ. వరుఁడన్నన్ ధనమన్న సత్యమనిన న్వాత్సల్యమన్నన్ మనో
హరుఁడన్న స్వరమార్థమన్న సుకృతంబన్నన్ తపంబన్న స
ద్గురువన్నన్ వ్రతమన్నఁ గోరికనసంతోషంబనన్ జీవితే
శ్వరుఁ డన్నన్ విభుఁడన్న నీకునబలా వైకుంఠుఁడెల్లప్పుడున్.
(5. ఆశ్వా.)

చ. సమయమెఱింగి యవ్విభుని సన్నిధికేగి తదీయదివ్య చి
త్తము తెఱఁగెల్లఁగాంచి వనితామణుల న్వెలయించువేళ, క
య్యమునకుదూఁకువేళ మృగయారతినొందెడువేళ కోపభా
వము గనువేళ మాని, మృదుభాషలవిన్నపమాచరింపుమీ.

(వేంకటేశ్వరోపాఖ్యానము)

నడిమింటి రామయోగికవి.

(క్రీ. శ. 1770—1840. సం॥)

ఈతఁడు వేఁగినాటివైదికబ్రాహ్మణుఁడు కౌండిన్యగోత్రజుఁడు. ఈశ్వరప్పశాస్త్రి పౌత్రుఁడు. లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి పుత్రుఁడు. జన్మస్థలము గోదావరీమండలములోని క్రొత్తలంక. ఈతని శైశవమునందే తలిదండ్రులు స్వర్గస్థులుకాఁగా నీతని పెదతండ్రిగారీతనిఁ జేరదీసి పెంచుచు వచ్చిరి. ఇట్లుండగాఁ గొన్ని నాళ్ళకనఁగా రామయోగి 7,8 సంవత్సరముల ప్రాయముగలవాఁడై యుండఁగా గోదావరీమండలములో దుర్భిక్షముకలిగెను. అక్షుద్బాధ సహింపలేకను, స్వగ్రామమున స్థిరమగు జీవనోపాధివేఱొండు లేకుండుటచేతను, నీతని పెదతండ్రిగారు కుటుంబముతో విజయనగరము చేరుకొని, యెట్లో జీవయాత్ర గడుపుచు వచ్చిరి. ఈకుటుంబమువారు క్రొత్తలంకనుండి యీవైపునకు వచ్చినవారగుటచేతనే వీరికి "కొత్తలంకనడిమింటివారని" పేరు వచ్చినది.

ఇట్లీకుటుంబమువారు విజయనగరమునఁ గాలక్షేపము జేయుచుండ దైవయోగముచే బాలుఁడగు రామయోగి, యాకాలమున శ్రీ విజయనగరసంస్థానమును బాలించుచున్న శ్రీ పూసపాటి చిన విజయరామరాజులుంగారి దర్శనము చేయఁ గోటలోనికిఁబోయెను. దైవానుకూల్యమునకుఁ దగినట్టుగా నానాఁడు 'పహరా'ల యాటంకములేకయే యీబాలుఁడు మహా

రాజసన్నిధికిఁ బోవగలిగెను. అంత దయాస్వరూపుఁడగు నా రాజచంద్రుఁడీ కుఱ్ఱవాని వృత్తాంతము దెలిసికొనఁ గుతూహలియై బాలుని కొన్ని ప్రశ్న లడిగెను. ఆప్రశ్నలకుఁ బ్రత్యుత్తరముగ మహాప్రభూ! "యెదురులేని యంబలిద్రాగుచున్న యీ జోగిని శ్రీవారు పోషించి రక్షింపవలె"నని వేడుకొనుటకై యేలినవారిదర్శనమునకు వచ్చితినని చెప్పెను. అంత నా మహారాజా బాలునిమాటలోని "ఎదురులేనియంబలి"యనుదాని యభిప్రాయము దెలియఁగోరి, తమసన్నిధినున్న చట్టి సత్యప్పగారి నడుగఁగా "మహాప్రభూ యీపేదబాలుఁడు తాను ద్రాగుచున్న యంబటిలోనికి నూకలనుగూడ సంపాదించుకోలేనంత రిక్తుఁడై యున్నా"ఁడని చెప్పెను.

పిదప మహారాజు రామయోగి కుటుంబసమాచారమును సావధానుఁడై విని, కరుణించి యాబాలునకు తమఖాసా ఖందాలో ముమ్మారును భోజనసదుపాయమును జేయుటయేగాక యాతని పెదతండ్రిగారి కుటుంబమునకుఁ బుష్కలముగా జీవనోపాధిగల్పించి, సంరక్షించుచు వచ్చెను. ప్రప్రథమమునఁ గవికిఁ గల'జోగి'యను పేరునకు మహారాజావారే రామశబ్దమును జేర్చి, నూతననామకరణముగావించి, శ్రీవారి జనానామందిరములోఁగూడ నీబాలుఁడు నిరాతంకముగాఁ దిరుగునంతటి చనువునిచ్చి పుత్రప్రేమతో సంరక్షించుచు వచ్చిరి. ఇట్లు మహారాజ్ఞీమహారాజులకటాక్షమునకుఁ బాత్రుఁడై వారి యాస్థాన

పండితులయొద్ద విద్యగఱచుచు నచిరకాలములోనే తనప్రతిభచే నుభయభాషలయందు నఖండపాండిత్యము సంపాదించి, రెండిఁటియందును సరసమగు కవిత్వము చెప్పఁగలవాఁడై వన్నెకెక్కెను. ఆనాఁడు శ్రీ మహారాజావారి యాస్థానములోనున్న సాహిత్యచక్రవర్తి పూజారి తమ్మన్నగారియొక్కయు, చల్లా సుబ్బరాయశాస్త్రి ప్రముఖపండితులయొక్కయు, గణనకుఁ బాత్రుఁడై నిష్ఠలరాయఁడు మొదలగు పండితకవులకు మిత్రుఁడై యశస్సు నార్జించెను.

రామయోగికవి శ్రీ విజయరామమహారాజావారి కాలమున విద్యాసంపాదనముగావించుకొని, శ్రీ నారాయణగజపతి మహారాజావారి కాలములో వన్నెకెక్కిన పండితుఁడై తన నిరుపమానప్రతిభచేతను, కవితాసామర్థ్యముచేతను, పేరుగాంచి యారాజచంద్రుని ధర్మపత్నియగు శ్రీ కొండయాంబామహారాజ్ఞికి సంస్కృతవిద్యాగురువై ప్రకాశించెను.

ఇట్లు కొంతకాలముజరుగ శ్రీ నారాయణగజపతిమహారాజులుంగారు విజయనగరమునువీడి, కాశీనివాసమేర్పఱచుకొని, సకుటుంబముగ నచ్చటికి విచ్చేసిరి. శ్రీవారి యాశ్రితుఁడగు రామయోగికవి గృహసంబంధమగు కొన్నిచిక్కులచేఁ దనపోషకులగు మహారాజావారితోఁగూడ వారణాసికిఁ బోలేకపోయెను. కాని తరువాత చాలకాలమువఱకు విజయనగరమున నుండలేదు. ఇంతలో డెంకాడవాస్తవ్యులును (ఈగ్రామము, విజయ

నగరమునకుఁ దూర్పుగా 5 మైళ్లదూరములోనున్నది) మొఖా సాదారులును శ్రీ విజయనగరమహారాజావంశమునకు జ్ఞాతివర్గములోఁ జేరినవారునునగు శ్రీ పూసపాటి కొండరాజుగారి యాశ్రయమునుబొంది, యాతఁ డావితరణశీలునకు సంస్కృత విద్యాగురుఁడై తనజీవితశేషము నాగ్రామమునందే గడపెను. ఈయంశ మీక్రిందిపద్యము స్పష్టపఱుపఁగలదు. దీనిని రామ యోగికవి తనయవసానకాలమునఁ జెప్పెనని వాడుక.

కం. సెలవా దివికేగుట కు
జ్జ్వలకీర్తి మహాప్రతాప! సౌజన్య కలా
కలన! మిముచాలకాలము
కొలిచితిఁగద పూసపాటి కొండనృపాలా!

శ్రీ విజయనగర పురాధీశులగు శ్రీ చిన విజయరామ రాజు మహారాజావారికిని, వారిపుత్రులగు శ్రీ నారాయణగజపతి మహారాజావారికిని నీకవి యాశ్రితుఁడైన కారణముచే నీతని కాలము క్రీ. శ. 1770-1840 మధ్యకాలమై యుండునను టకుఁ బ్రతిబంధకము కానరాదు. ఇంక నీరామయోగికవి పౌత్రులును బ్రకృతమున శ్రీవిజయనగరమహారాజావారి యాస్థాన పండితులును, పురోహితులును, ఈ వ్యాసమునకు వలయు తమకుటుంబచారిత్రక విషయములఁ గొన్నింటిని నాకుఁ దయతోఁ దెలిపినవారును నగు బ్రహ్మశ్రీ రామజోగి శాస్త్రులు గారు సజీవులై యున్నారు. వీరి వయస్సిప్పుడు 83 సంవత్సరములు.

ఈయన పుట్టకకు రెండుసంవత్సరములముందు రామయోగికవి స్వర్గస్థుఁడయ్యెనఁట. దీనినిబట్టి పరిశీలించినను గవి కాలము 1770 – 1840 సంవత్సరముల మధ్యకాలమునకు సరిపోవుచున్నది.

'రామయోగి' గొప్పపండితుఁడనియు, కవియనియు, మంచి ప్రసిద్ధిగలదు. కాని వానికవితాసామర్థ్యమును పాండిత్యమును వెల్లడించు నుద్గ్రంథము లేవియుఁ గానరావు. రెండు చిన్న పుస్తకములుమాత్రము ముద్రింపఁబడి ప్రచారములో నున్నవి. వానిలో నొకటి "భళ్ళాణ దండకము" రెండవది "బాణాసుర యుద్ధము" (పదము)

భళ్ళాణ దండకము :— ఇందు శివభక్తాగ్రేసరుఁడగు భళ్ళానరాయని చరిత్రము వర్ణింపఁబడినది. సింధు కటక నగరాధీశుండగు నీభళ్ళానరాయుని వితరణాది సద్గుణంబులఁ బరీక్షింప నెంచిన మాయావిటస్వరూపుఁడగు శంకరుని కీరాజు తనకాంతను వారకాంతగా సమర్పించి, తనదగు "ఇష్టదానవ్రతము"ను జయప్రదముగ నిర్వహించి శివునిమెప్పుగాంచి, భార్యలిరువురను వెంటనిడికొని బొందెతోఁ గైలాసమును జేరిన కథను గవి మిగుల రమ్యముగాఁ జెప్పినాఁడు. కవికిఁగల యుభయభాషాపాండిత్యమును వ్యక్తపఱచుటకే యీదండకము వ్రాసినట్టుగ నీక్రింది పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది :—

ఉ. రాణఁదలిర్పఁ జెప్పి రఘురామున కంకితమిచ్చినాఁడ "భ
ళ్ళాణచరిత్ర" దండక మలక్ష్యముసేయఁగఁబోక యాంధ్రగీ

ర్వాణరసజ్ఞులైన కవివల్లభులార పరీక్షసేయుఁడ
క్షీణపదార్థ గర్భరససిద్ధ మదీయకవిత్వతత్త్వమున్.

ఈకవి "యక్షీణపదార్థ గర్భరససిద్ధ కవిత్వతత్త్వము తేటపడుటకుఁగాను దండకమునుండి కొన్నిపంక్తులిందుఁ బొందుపఱుచుచున్నాఁడను.

కైలాసమందలి శివునివర్ణనము.

1. "బహుస్తంభ సోపానభిత్త్యంగణ ప్రాంగణోపత్యకా యంత్ర పాంచాలికా వేదికా కేళికాడోలికా జాలికాదర్శక స్థాపితోద్యన్మణీ మండలాఖండ తేజోమయంబై, విరాణ్మూర్తియుం బోలె శోభిల్లు భాస్వత్సభామండపక్షోణి మాణిక్యసింహాసనం బందు రాజచ్ఛరచ్చంద్రికా సుందరాంగున్, గంగాతురంగోత్తమాంగుఁ, శశంకార్ధకోటీరసంగున్, లలాటాక్షుభస్మీకృతానంగు రంగద్భుజంగేంద్రహారానుషంగున్, గరాంభోజ రాజత్కురంగున్, శివున్ శైలకన్యాధవున్ శంకరుంజూచి"

—: ప్రబంధరీతులు-సూర్యాస్తమయాది వర్ణనము :—

2. " అంభోజబంధుండు బంధూకబంధుప్రభాబంధురుండై నభోవాత నిర్ఘాత తారాపథ శ్రీ శిరోరత్నముంబోలె నస్తాద్రిపైవాలి యంతర్హితుండయ్యె. నంభోజ బాణప్రతాపానల జ్వాలలుంబోలె సంధ్యారుచుల్పర్వెఁ దత్కుంద బాణప్రయోగంబులుంబోలె నందంపు నక్షత్రబృందంబు లింపొందె నావెన్క కోకాళికి న్భీషణాకారమై జారచోర వ్రజాధారమై ఘోరగా

డాంధకారంబు శ్రీకంఠకంఠ ప్రభాకుంఠితస్ఫూర్తి బ్రహ్మాండ ముల్లిండి తండోపతండంబుగా మెండుగానుండ॥

—: తెలుఁగుపదములకూర్పు నేర్పు :—

3. "బంగారుచీడీలు వజ్రాలకంబాలు మాణిక్యపుం గోడలుం గెంపురా ద్వారబంధంబులున్ దచ్చురాతీల్పులున్ గల్వరారాతిమిన్నా తనాబీలు మాణిక్యపుం దోరణమ్ముల్ హారంగైన ముత్యాలజాలర్లు పొందాపుతాచందువాలందవూ నిల్వుటద్దాలు మేల్జీవదంతంబు కుర్చీకవాచీలు ...... గంధపు న్నీటి పాత్రంబులున్ వింతవింతల్ జగాజంపు మేల్వస్తుజాతంబు లెన్నేనియుంగల్గి మిన్నేటితోరాయు మాణిక్యపుమ్మేడలో తూగుటుయ్యాలలోనుండి"

ఇది చిన్నదండకమైన నిందలి కవిత్వము ప్రబంధరీతుల ననుకరించుచు మిగులఁ బ్రౌఢముగానున్నదని మీఁదిపంక్తులే చెప్పఁగలవు. రామయోగికవి సమకాలీనుఁడును సుప్రసిద్ధాంధ్ర కవిశేఖరుఁడగు నడిదము సూరకవీంద్రుని పౌత్రుఁడును నగు నడిదము సూరన్నగారీదండకముపై నొసఁగిన యభిప్రాయము నిందుఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను.

కం. బేబా యిప్పటికవులకు
సూబా నడిమింటి రామజోగి సుకవి రా
జాబాహద్దరు వహవా
శాబాసుర దండకంబు చక్కఁగనుడివెన్.

—: బాణాసురయుద్ధము. :—

ఇందలికథ శ్రీకృష్ణుని పుత్రుఁడగు 'అనిరుద్ధునకున్న్' బాణాసురుని పుత్రికయగు ఉషకును జరిగిన వివాహమహోత్సవసమాచారము.

ఇది సకలజనహృదయరంజకముగా వ్రాయఁబడినపదము. (కించిద్భేదముతో ద్విపదవలె నడచు పద్య విశేషము) వ్యావహారిక భాషాపదములు, వ్యాకరణసమ్మతముగానిరూపములు, పామరజనహృద్యంబగు పద్యముల గమనిక—యివన్నియుఁగూడి, ఇయ్యది పామరజనహృదయాను రంజకముగాఁ జేయఁబడిన దయ్యును, నిందుఁ బరిశీలించిచూడఁగాఁ గొన్నికొన్నిపట్లఁ గవిత్వ మనఁదగు రచనాచమత్కారము లేకపోలేదు. ఆయాఘట్టములు నిజముగాఁ బండితులనుగూడఁ దలయూచునట్లు చేయఁగలయంతటి ప్రౌఢముగానున్నవని నాయభిప్రాయము. ప్రబంధ రచనావిధానప్రాభవాతిశయమునకుఁ గైవసమైయున్న యీకవివరునికలమీపదమునందునసహితము ప్రబంధరీతులను స్వేచ్ఛగా ననుకరించి, పరిణామమును జెందినది. దీనికి నీకవివరుని పాండిత్యము మొదటికారణమును, ప్రబంధయుగప్రభావము రెండవకారణమునునై యుండవలెను. కవితాధోరణి విశదమగుటకుఁ గాను, వివిధవర్ణములుగల పంక్తులఁ గొన్నింటి నిందుఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను:—

1. కైలాసగిరివర్ణనము.

వారితోడను గూడి బాణాసురుఁడు తాను
ఆ వెండికొండ యొయ్యారంబు చూచెఁ
బాలుపైన వజ్రాలు పోగు పోసినయట్లు
చందమామలకోట్లు సరివెలిఁగినట్లు
చుక్కలన్నియుఁ గూడి యొక్కటై యున్నట్లు
పాలసంద్రము గట్టి పడవేసి నట్లు
ఘనమైన యమృతంబు కరఁగిపోసినయట్లు
పండువెన్నెలఁబట్టి బంధించి నట్లు
ఈ రేడులోకాల కెంతైన పొడవుగను
ఆకొండకనుపించె నతిసంభ్రమముగ.

2. ఉషావర్ణనము.

పలుకుముద్దులకొల్కి, పద్దెములుచదువంగఁ
జంకపాపయుజారు నింకవేయేల
ఆటపాటలవేళ తోటిచేడియలెల్ల
దివిటిముందరనున్న దివ్వెలై యుంద్రు.

... ...

బంగారుపుంబేట బచ్చవిల్తునిపేట
నవరత్నములమూట నవకంపుతేట

ఘనమైనపూరెమ్మ కల్కిముద్దులగుమ్మ
జీవరత్నపుబొమ్మ చిన్నలేఁగొమ్మ

... ...

దిద్దితీర్చినలాగు, తీర్చివ్రాసినలాగు
చెప్పినట్లుండె నాచెలియచేతీరు.

... ...

3. వసంతము.

పండుటాకులు రాలె పారుటాకులుపుట్టె
మొల్లమై యిగురించె నెల్లవృక్షములు
వనలెంతొ యొకవింత నవకంబు లుప్పొంగ
పూలతోటలు చాలఁ బొలుపొందెనంత
గండుకోయిలలెంతొ ఘనముగాఁగూయఁగను
చిలుకపలుకులు చాల కలకలంబెసఁగె

... ...

4. చంద్రోదయవర్ణనము-వెన్నెల.

తరువాతనొకవింత తళుకుప్పతిల్లంగ
బరఁగదూరుపుదిక్కు పాటుపారెనుగ
వెలలేనిముత్యాల వెల్లగొడుగునుబోలె
నెలదూరె నొకవింత చెలువుమీరగను
మంచుచల్లినలాగు మాయచేసినలాగు
పండుచీకటి పటాపంచలైపోయె

నెలరాలును గరంగె జలధు లుప్పొంగెను
చెలఁగివెన్నెలపిట్ట లలరెనంతటను
వెల్లవేసినలాగు వెండిపూసినలాగు
నన్నిభూములు తెల్లనై యుండెనపుడు.

5. చిత్రలేఖకళానైపుణ్యాదికములు.

ఎవ్వఁడోగాని నిన్నింతగా వలపించి
మాయచేసినలాగు మాకుఁ దోఁచెనుగా
కల్లగా దీమాట గట్టిగా నీమోము
వలపువాసనవేసె వనితవింతగును
కొమ్మరో! వీఁడె నాకొల్లలాడినవాఁడు
వీఁడె నాతల్లిరో! వెదకివ్రాసితివి.

... ...

6. లోకోక్తులతోఁగూడిన రచన.

ఎంతేసివారైన నెదిరించలేకుండ
కడుపులోపలచల్ల కదలకుండెనుగా
కల్లు మొగమునగాని కలుగవెవ్వరికైన
చేత కల్లున్నవే చెలియరో నీకు

... ...

ఆడినదిమాటగను పాడినదిపాటగను
తానె రాజై యుండె దనుజవల్లభుఁడు

పాముపిల్లకు నెంతపాలుపోసినగాని
విసముపెరుగునుగాని వేఱొకటియగునా ?
ముసిడిచెట్టుకు తేనెపోసిపెంచినగాని
దానిపండ్లను దీపు తా నేలకలుగు.

ఇట్లు రసభావగర్భితములగు వర్ణనాదులను బెక్కింటి నింకను జూపవచ్చునుగాని, గ్రంథవిస్తరభీతిచే నింతటితో విరమించుచున్నాను.

ఇంకఁ బైనిజెప్పియున్న ప్రకారము రామయోగికవి శ్రీపూసపాటి కొండరాజుగారి యాశ్రయమును బొంది డెంకాడలో నున్నకాలముననే యీపద్యమును దనశూద్రశిష్యులకొఱకు రచించినట్లుగ నీగ్రంథాంతమునయున్న యీక్రిందిపంక్తుల వలనఁ దెలియనగును.

"రాణించు నడిమింటి రామజోగి యనంగ
వాసికెక్కిన కవీశ్వరుఁడఁ జెప్పితిని
రక్తాక్షిసంవత్సరమునందు నాశ్వీజ
శుద్ధపాడ్యమి సరికి సొంపుగానయ్యె
సంబూరిపెద్దయ్య యదిపాఠమొనరింప
డెంకాడలోఁ బుట్టి కీవిత్తో వెలసె."

పచ్చమెట్ట పాపయకవి.

(క్రీ. శ. 1765—1840 సం.)

ఇతఁడాఱువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. హారితసగోత్రుఁడు. కాపురము విశాఖపట్టణమండలములోని విజయనగరమునకుఁ దూర్పుగా సముద్రతీరమునందున్న కోనాడ గ్రామము "గూడపువలస" యను నూరిలో నౌఖరీయినాముభూములు కలవాఁడయ్యును కులక్రమాగతముగ వచ్చుకరణికము చేయక, కవితావృత్తిచే జీవయాత్ర గడపినవాఁడుగాఁ గనఁబడుచున్నాఁడు. ఇతని బాల్యము విద్యాభ్యాసము మొదలగువాటినిఁ గూర్చి యేమియుఁ దెలియరాకున్నది. పాపయకవివరుని సరసకవితకు మెచ్చి యతనిఁ దనముఖ్యాశ్రితునిగాఁ జేసికొని, యశస్సునార్జించిన ధన్యుఁడు వైశ్యకులసంజాతుఁడగు—

మంగటపల్లి కామయ్యశ్రేష్ఠి.

ఈవణిక్శిఖామణి సూరమవెంకనలపుత్రుఁడు. బాపిసెట్టి పౌత్రుఁడు. ఐశ్వర్యగరిమచే నభినవకుబేరుఁడని చెప్పనొప్పినవాఁడు. దానరాధేయుఁడు. సప్తసంతానములు భూమిపై నిలిపి కీర్తిగన్న పుణ్యతముఁడు. సామాన్యుఁడగువర్తకుఁడుగాఁ గాలముగడుపుచుండిన యీతనితండ్రి వెంకన్నకును, పిదపనీతనికినిలభించిన ఐశ్వర్యమునకుఁ గారణము లోకమిట్లు చెప్పుచున్నది. కోనాడ గ్రామమునకు సమీపముగా సముద్రములో నొకయోడమునిఁగిపోయినందున అందులోని నల్లమందచ్చులు కొన్ని కోనాడరేవు

నకుఁ గొట్టుకొనివచ్చినవి. బేలలగుమీాలవారు వాటిని పిడకలు గా భావించి, కోమటియిండ్ల నమ్మఁ జూపిరి. వెంకన్న సెట్టిమాత్ర ము దాని నిజతత్త్వముగ్రహించి, స్వల్పధనమునకు నాయచ్చుల నన్నింటినిఁ గొని విరివిగా వర్తకముసాగించి పదిలక్షలరూపాయ లనార్జింపఁ గలిఁగెను. వానియనంతరముకుమారుఁడగు కామయ చంద్రుఁడు వర్తకము నభివృద్ధిచేసి, "శ్రీవేంకటేశ్వర," "రామలిం గేశ్వర," "ఆంజనేయా" దినామములతోఁ బదియోడలు సేకరిం చుకొని యోడబేరముసేయఁ దొడఁగెను. ఐశ్వర్యము దినదినాభి వృద్ధినొందెను. ఇట్లుండ నొకకాలమున నీతనియోడలలోఁ గొన్ని కలకత్తాకువెళ్ళి వచ్చుచుండగా మార్గమధ్యమున నోడసరంగున కు రెండుగురుతులు కానవచ్చెను. వెంటనే ఆగురుతులుగాఁగాన వచ్చినవస్తువుల నోడమీాఁదవేసికొని, కోనాడకువచ్చి వాటిని తనస్వామికి సమర్పించెను. కామయగారాపెట్టెలను విప్పిచూడఁ గా నందొకటి బంగారుకణికలతోను, రెండవది వివిధరత్నముల తోను, నిండియుండుట చూచి, తనపూర్వజన్మ సమార్జితపుణ్య ప్రభావమునకుఁ గడుంగడు నాశ్చర్యమును, సంతోషమును జెందినవాఁడై యాయోడవర్తకముతోఁబాటు రత్నవర్తకముఁ గూడ సాగించి, లక్షలకొలఁది ధనమార్జించెను. ఈరీతిగ నార్జిం చిన ధనమును జాలవఱకు ధర్మకార్యములకేవినియోగించి, విత రణఖనియని పేరుగాంచి ధన్యుఁడయ్యెను. ఈమహాదాత నూతు లు, కోనేరులు త్రవ్వించెను. తోటలు వేయించెను. దేవాలయ

ములు ప్రతిష్ఠించెను. అన్నసత్రముల నిలిపెను. దీనజనచింతామణియై యనేకములగు పేదకుటుంబముల కన్నవస్త్రములిచ్చి పోషించెను. కామయచంద్రుని వితరణాదిగుణములను పాపయకవి యిట్లు ప్రశంసించి యున్నాఁడు.

కం. ఏనాఁడును గోనాడను
దానముధర్మంబు నన్నదానముగలవా?
నీనాఁడె కాక వితరణ
కానీనా మకటపల్లి కామయచంద్రా!

కం. ఊరూరను గోనేరుల
నోరూర సుధానుకారి నూతనవారి
స్ఫారముగఁ జేయవే శుభ
కారణగుణ మగటపల్లికామయచంద్రా!

కం. జీవమణీమంటపగే
హావరణప్రభల వెలయునబ్జాక్షమహా
దేవనివాసస్థలములఁ
గావింపవె మగటపల్లి కామయచంద్రా!

కారణజన్ముఁడగు నీకామయచంద్రుఁడు డెబ్బది సంవత్సరములు జీవించి, క్రీ. శ. 1834 సంవత్సరములో స్వర్గస్థుఁడయ్యెనని, ఆయన పౌత్రులగు బుచ్చికామయకవిగారు కామయచంద్రశతకపీఠికలోఁ దెలిపియున్నారు.

కవికాశ్రయుఁడైన కామయశ్రేష్ఠికాలము క్రీ. శ. 1765-1834 మధ్యకాలమగుటచే పాపయకవీంద్రుఁడుఁ గూడ నాకాలమువాఁడే యని మనము నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. పాపయకవికి సంస్కృతాంధ్రములయందుఁ జక్కనిపాండిత్యము కలదు. కవిత్వము మృదుమధురమై యెంతయు మనోహరముగా నున్నది. ఇతనికవిత్వమునందు సంస్కృతాంధ్రపదజాలము సమముగాఁబడి రుచు లీనుచున్నది. ఈతఁడు వ్రాసిన గొప్పగ్రంథము లేవియుఁ గానరావు. ఒక్క కామయ చంద్రశతకము మాత్రము అచ్చుపడి కతిపయసంవత్సరములనుండి ప్రచారములోనికివచ్చినది. మహిషాసురమర్దినీ శతకమొండు రచించినట్టుగా జనశ్రుతి గలదుకాని అదియుఁగూడ సంపూర్ణముగా లభింపలేదు. చాల కష్టముపైని దానిలో నొకపద్యముమాత్రము లభ్యమైనది. ఇది గాక శ్రీమద్రామాయణములోని సుందరకాండకథను దండకముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. కామయచంద్రశతకములోని గొన్ని అడిదము సూరకవివిరచితమగు పొణ్ణుపాటి వేంకటమంత్రి శతకములోని పద్యముల ననుకరించియున్నవి. ఈయనుకరణము కృతికర్తకు సూరకవి కవితయందుఁగల గౌరమును సూచించుచున్నది. అట్టిపోలిక పద్యములతోఁబాటు శతకములోని మఱికొన్ని పద్యములను, గవితాధోరణి తెలియుట కీదిగువ నుదాహరించుచున్నాఁడను:—

కం. లేఁడు భువి వానిఁదడిఁయుని
వాఁడన్ నీయింట భుక్తివడయనిద్విజుఁడున్
బోఁడిమిమీఱఁగ నిన్నున్
వేఁడనికవి పొణ్ణుపాటి వెంకటమంత్రీ ! (సూరకవి)

కం. వానందడియని మనుజుని
దానము నీచేతఁగానని ధరణీసురునిన్
గానము ధరలో వితరణ
కానీనా మగటపల్లి కామయచంద్రా ! (పాపయకవి)

కం. వెన్నెలవలె కర్పూరపుఁ
దిన్నెలవలె నీసుకీర్తి దిగ్దేశములన్
మిన్నంది వన్నెకెక్కెను
విన్నావా ? పొణ్ణుపాటి వేంకటమంత్రీ ! (సూరకవి)

కం. వెన్నెలవలె వజ్రంబుల
తిన్నెలవలె నీసుకీర్తి త్రిజగములందున్
మిన్నంది వన్నెకెక్కెను
గన్నాకై మగటపల్లి కామయచంద్రా ! (పాపయకవి)

కం. మూఁడేఁబదు లెవరుండరు
మూఢుండిది గానలేఁడు ముల్లోకములన్
వాడుకపడవలె మనుజుఁడు
వేఁడుకతో బత్తులయ్య ! వినగదవయ్యా ! (సూరకవి)

కం. కలకాల మెవ్వరుండరు
ఖలులదిగానంగలేక గర్వింతురు ని
ర్మలకీర్తియొకటి నిలుచును
గలకాలము మగటపల్లి కామయచంద్రా! (పాపయకవి)

కం. లలిసంస్కృతాంధ్రభాషా
కలితకవిత్వంబు ప్రీతికరమగుద్రాక్షా
ఫలములలో విరితేనియఁ
గలిపినక్రియ మగటపల్లి కామయచంద్రా! 1

కం. దివ్యంబులు సుమనోజన
సేవ్యంబులు కృతిపతిప్రసిద్ధకుల యశో
భావ్యంబులు భవ్యంబులు
కావ్యంబులు మగటపల్లి కామయచంద్రా! 2

కం. తొయ్యలులు వీథులం జన
నియ్యకొనరు నీసుకీర్తి హేలావతి తా
నెయ్యేల రచ్చకెక్కెను
గయ్యాళా? మగటపల్లి కామయచంద్రా! 3

కం. హారమునకు దారము, వ్యవ
హారమునకు నీతి, భూమికధిపతి తరికిఁ
మేరయగు మారుతంబును
గారణములు మగటపల్లి కామయచంద్రా! 4

కం. తన్నాశ్రయించు మనుజుని
మన్నించని ప్రభువుకన్న మహిషము మేలౌ
దున్నిఫలంబిచ్చును ద్విజ
గన్నుత ! శ్రీ మగటపల్లికామయచంద్రా! 5

ఉ. ఏ నినునమ్మి యన్యులను నేమని వేఁడఁగఁబోదునమ్మ! నా
హీనతఁ బాపి ప్రోవుమిట నేనుఁగునెక్కియు దిడ్డిదూరఁగా
లేనుగదమ్మ! కోర్కెలు ఫలింపఁగఁ జేయఁగదమ్మ! వేగమీ
శానకళత్ర హైమ గిరిజా! మహిషాసురమర్దనీ శివా! 6

(మహిషాసురమర్దనీశతకము)

ఈకవిప్రవరుని సంస్కృతాంధ్రపాండితీవిభవము తెలుపుటకుఁగా నీతనికృతమగు "హనుమద్దండకము"లోని కొంత భాగము నిచట మాదిరికినై యుదాహరించుచున్నాఁడను:—

"కాలారిపుత్రా ! స్ఫురద్దివ్యసౌందర్యహేమాభగాత్రా ! లసద్భీకరోదార ఘోరార్ణవోల్లంఘనోపాయ సూత్రా! లసత్ఫుల్లకంజాతనేత్రా! భుజాటోపవిస్ఫూర్జితానేకనక్తంచరాభీల గాఢాంధకారప్రభా కోటికంజాతమిత్రా! సురాధీశకుంభీంద్ర గౌరీంద్ర తారేంద్ర నీహారడిండీర కర్పూరమందారకుందప్రభాశారదోద్యద్యశస్సార!'' అనియు, వేఱొకచోట:—

ఓవానరాకార నేమానవాకారుఁడన్ క్రూరుఁడ న్నిన్నుఁ బూజించి ప్రార్థించి, సేవించగా నాకభూలోకనాగేశులుం జాల రే నెంతవాఁడన్" అనియు-

మారుతి సీతఁగూర్చి వెదకు స్థలముల నిట్లు చెప్పి యున్నాఁడు.

చిత్రగంభీరరత్నాంచిత స్తంభ కాంతి స్ఫురత్తోరణానీకసం శోభితాపారలావణ్య భృచ్ఛాలికావర్గమా, యిందిరాధామకై లాసభూమీధరేంద్రోపమోద్దార శృంగారసౌవర్ణ దుర్గంబులా గేహవర్గంబులా బంధువర్గంబులా, రాజమార్గంబులా, సందులా గొందులా వాడలా నీడలా మేడలా పేటలా తోటలా బాట లేర్పాటుగా, తేటతెల్లంబుగా నీటుగావచ్చి శోధింపవా ?"

మీఁదిపంక్తులఁబట్టిచూడగా నీపాపయకవి తనకాలము నకుముందు ప్రసిద్ధములై ప్రచారములోనున్న అడిదము సూర కవికృత శ్రీరామదండకమును, నడిమింటి రామయోగికవి "భల్లాణ"దండకమును ననుకరించెనని చెప్పకతప్పదు.

12 కాళ్ళకూరి గౌరీకాంతకవి.

(సుమారు క్రీ. శ. 1780-1830 సం॥)

ఇతఁ డాఱువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. భారద్వాజగోత్రాపస్తంబసూత్రుఁడు. సూరయామాత్యపుత్రుఁడు. కాపురము విశాఖపట్టణమండలములోని చీపురుపల్లి తాలూకాయందలి గోప్పేటగ్రామము. ఈతని తాతతండ్రుల నాఁటినుండియు నీ కుటుంబమువారు గోప్పేటగ్రామమునే నివసించుచు, నాయూరి కరిణికమును జేయుచున్నారు. గౌరీకాంతునిబాల్యము విద్యాభ్యాసము మొదలగు విశేషాంశములను గూర్చిన సమాచారము దొరకకుండుటయెంతయుఁ జింతాకరము. ఈకవి తన ప్రబంధమగు "ధర్మనందనవిలాసము" యొక్కకృత్యాదినిఁ దనపూర్వుల కవితాసామర్థ్యాదుల నిట్లు ప్రశంసించియున్నాఁడు:—

సీ. శ్రీగోత్రపతిభక్తి మాగోత్రపతులెల్లఁ
    గవుల యిరమర భార్గవులఁబోలి
మావంశకర్త లక్ష్మీపతి భద్రాప
    రిణయ ప్రముఖలసత్కృతులుచెప్పె
మాపెదతండ్రి నిర్మించెను రసవినో
    దాదికావ్యములు పేరయమనీషి
మాతండ్రి రచియించెఁ బ్రీతిసీతారామ
    చారిత్రముఖకృతుల్ సూరసుకవి

తే. గాన వాణీకటాక్షవీక్షణము చేతఁ
గవనమెప్పుడు విరాయింటఁ గలిఁగియుంటఁ
జేసి తత్త్రప్రసాదసంసిద్ధివలనఁ
బొందియున్నది రచనావిభూతి నిన్ను.

దీనినిబట్టి యూహింపఁగా నీకాళ్ళకూరివారికుటుంబము కవితావృత్తిచే విఖ్యాతిగాంచిన కుటుంబముగాఁగనఁబడుచున్నది. తాతతండ్రులు ప్రజ్ఞాసంపత్తిగల కవులైన కారణమున నీగౌరీ కాంతకవి విద్యాసంపాదనము వారియొద్దనేగావించి,యుండవచ్చు నని మనము దలఁపవచ్చును. ఈతఁడు తనకృతినాయకునివంశాభి వర్ణన సందర్భమున నతనిప్రభువగు శ్రీ విజయనగరపురాధీశుని శ్రీ పూసపాటి నారాయణగజపతి మహారాజుని నిట్లు వర్ణించి యున్నాఁడు.

సీ. నిత్యగంగాస్నాన నిఖిలదేశాస్థాన
పూజితకీర్తి యేపుణ్యమూర్తి
శ్రీరంగనాథ పదారాధనోన్మేష
పరమపవిత్ర మేప్రభుచరిత్ర
మురుసువర్ణంబు వర్షోదయాకారి మా
ధవవర్మ యేకులోత్తముని పూర్వుఁ
డశనిఖండన పటిష్ఠాఖండ దోర్దండ
పాండిత్యుఁ డేగోత్రపతికి లేశుఁ

తే. గీ. డట్టి శ్రీ పూసపాటి వంశాబ్ధిచంద్ర
విజయరామ సర్వంసహా విభుతనూజుఁ
డరుణ నిభ తేజుఁ డలరు నారాయణగజ
పతిమహారాజు భోగసుపర్వరాజు.

దీనినిబట్టి కృతిపతి కృతికర్త లిరువురును క్రీ. శ. 1780-1860 మధ్యకాలమున శ్రీవిజయనగరసంస్థానమును బరిపాలించిన శ్రీ నారాయణగజపతిమహారాజుగారి రాజ్యకాలమున నున్నవారని నిశ్చయింపవచ్చును. కాఁబట్టి గౌరీకాంతకవి 19 శతాబ్దపూర్వ భాగమునకుఁ జెందియున్నవాఁడు.

కృతినాయకుఁడగు వెలిచేటి గురురాయఁడు కమ్మకుల జుఁడు. కందాళగోత్రోద్భవుఁడు. విశాఖపట్టణ మండలమందు భోగాపురపుసీమలో రణస్థలము చెంతనున్న "బంటుపల్లి"గ్రామ మీతనినివాసస్థలము. ఈతఁడు శ్రీవిజయనగరపురాధీశ్వరుని దయ కుఁ బాత్రుఁడై యానృపవరునిపాలనములో దండనాయకాధి కారము కలిగియున్నవాఁడుగాఁ గనఁబడుచున్నాఁడు. ఈతనిపూ ర్వులు పరాక్రమశాలురై సంగ్రామభీములై గళింగదేశరాజుల వలన నమితసన్మానముగాంచి విశేషప్రఖ్యాతిగడించిన వారలని కృతికర్తకృత్యాదిని విపులముగ నభివర్ణించియున్నాఁడు. ఆసంద ర్భమునఁ జెప్పఁబడిన పద్యముల నొకటిరెండింటిని క్రిందఁబొందు పఱచుచున్నాఁడను.—

తే. మేలునకుఁ దల్లి కీర్తికిఁ బాలవెల్లి
తల్లితల్లికి మేలు ముత్యాలఝల్లి
వెండిబంగారముల కెల్ల నిండుఘల్లి
ప్రాభవపుఢిల్లి యతఁ డేలు "బంటుపల్లి"

ఉ. కమ్మనివిల్తునయ్యకు ముఖమ్మున బాహుల నూరుపాదప
ద్మమ్ముల బ్రాహ్మణాదులు క్రమమ్మునఁ బుట్టిరి భేదధర్ములై
కమ్మలనంగ బ్రాహ్మణులు క్షత్రియులార్యులు శూద్రులాంధ్రదే
శమ్మననుంట శూద్రులు ప్రశంసకు నెక్కిరి యందుఁగమ్మలై.

గౌరీకాంతకవి రచించిన గ్రంథమొకటి "ధర్మనందనవిలాస"మను పేరుకలది మామిత్రులు శ్రీయుత కొవ్వలి జగన్నాథముపంతులు బి. ఏ. గారి యౌదార్యమున నాకు లభించినది. ఇదిగాక యితఁడు మఱియేయితరగ్రంథములు వ్రాసియుండెనో తెలియరాకున్నది. తనతాతతండ్రుల కవితాప్రజ్ఞాదులను గృతినాయకుఁడు ప్రశంసించునట్లుగా గ్రంథారంభమున నొక సీసపద్యములోఁ జెప్పియున్నాఁడు. అంతియేగాని తన్నుఁగూర్చి గాని తనవంశముఁగూర్చిగాని విశేషములేవియుఁ జెప్పలేదు.

ఇంక గ్రంథవిషయము.

"ధర్మనందనవిలాసము" మూఁడాశ్వాసముల ప్రబంధము. ఇందలికథ పాండుపుత్రుఁడగు ధర్మరాజునకును, విదేహరాజపుత్రికయగు కళావతికిని జరిగిన వివాహమహోత్సవసమాచారము. ఇందుఁ బ్రథమాశ్వాసమున అవతారికపద్యములు, కృతినాయ

కునివంశవర్ణనము, కథానాయకుఁడగు ధర్మరాజుగుణవర్ణనము, పురవర్ణనాదులు, జనకునిగుణవర్ణనము, సంతానముఁగూర్చి యతఁడు శివుని నారాధించుట, ఈశ్వరసాక్షాత్కారము, వరప్రదానము మొదలగునవి యభివర్ణింపఁబడినవి.

ద్వితీయాశ్వాసమున :—విదేహరాజగు జనకునిభార్య గర్భవతియగుట, కతిపయమాసములకుఁ బుత్రికాసంతానము, రాజపుత్రి కళావతీనామముతోఁ బెరిగి వర్ధిల్లుట, ఆమెరూపయౌవనాదులవర్ణనము, కళావతీవివాహప్రసంగము, కళావతీపాండుపుత్రులపరస్పరప్రేమ, భూసురసందేశము, నాయకీనాయకుల విరహము, చంద్రాద్యుపాలంభనముఁ కళావతీస్వయంవరమహోత్సవము, దానికై వచ్చినరాజన్యుల గుణాభివర్ణనము, స్వయంవరమునఁ గళావతి ధర్మజుని వరించుట, మున్నగునవి యిందు జెప్పఁబడియెను.

తృతీయాశ్వాసమున:—వివాహసన్నాహము, ధర్మజుని కల్యాణయాత్ర, పెండ్లిపెద్దయగు కృష్ణస్వామివర్ణనము, వివాహమహోత్సవము, నయవిరచనము, నూతనవధూగృహప్రవేశముం శోభనము, పుత్రోదయము మొదలగునవి వర్ణింపఁబడినవి.

18 వ శతాబ్దోత్తరభాగమునను 19 శతాబ్దిప్రారంభమునను—అనఁగాఁ బ్రబంధరచనావిధానము అగతికమగు ననుకరణమునకులోనై పరిణామమొందినకాలమున వ్రాయఁబడినపెక్కు-

ప్రబంధములతో నీధర్మనందనవిలాసము దీటురాకపోదు. ఈ గ్రంథమునందుఁ గవి పలుతావులఁ జర్వితచర్వణముగఁ జెప్పిన దానినే మరలఁ జెప్పుచుఁ పద్యములసంఖ్య హెచ్చించియున్నాఁడు. స్వయంవరవర్ణనసందర్భమున రాజులవర్ణించి చెప్పిన పద్యములసంఖ్య విసువుపుట్టించునంతటి హెచ్చుగానున్నది. పరిణయోత్సవకాలమున జరిగిన బ్రాహ్మణసమారాధనవర్ణనము హాస్యరసపూరితముగఁజేయఁ గవియుద్దేశించినను, మొత్తము మీఁద నదిపరిహాసాస్పదముగనున్నదేమో యని నాసందియము. ఈక్రిందిపద్యమును దిలకింపుఁడు.

సీ. కూరలతృప్తి చేకూరెమాకును నింకఁ
బచ్చళ్లు దెమ్మని బలుకువారు
పచ్చళ్ళరుచిగానఁబడియెను మా కింకఁ
బులుసుచారెడటంచుఁ బలుకువారు
పులుసుచారులఁ దృప్తిపొందితి మిఁకమీఁద
భక్ష్యముల్ దెమ్మని బలుకువారు
భక్ష్యముల్గొంటి మీపాటి పాయసము తి
మ్మనములు దెమ్మని యనెడివారు
గీ. పాయసము తిమ్మనములుండె ఫలరసములు
పెరుగుపాల్చల్ల దెమ్మని పిలుచువారు
నగుచు బ్రాహ్మణముఖ్యు లాద్యంతయుక్త
భుక్తిఁ గెవ్వున నార్చి రప్పుడు నృపుండు.

ఇట్టివింకనుఁ గొన్ని పద్యములు గలవు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వ్రాయమానితిని. ఈకవి పూర్వకవిపద్యములను బాహాటముగా ననుకరించియున్నాఁడని మీఁదవ్రాసియుంటిని. అందు ముఖ్యముగా వసుచరిత్రము, మనుచరిత్రము, నైషధము, విజయవిలాసము మున్నగు ప్రసిద్ధగ్రంథములలోని పద్యములను బోలినవి పెక్కులు వ్రాసియున్నాఁడు. కథానాయకి యగు కలావతి ధర్మరాజునొద్దకుఁ బంపిన భూసురసందేశసందర్భమున వ్రాయఁబడిన పద్యములు భాగవతములోని రుక్మిణీకళ్యాణఘట్టమునందలి పద్యములకుఁ బుత్రికలుగానున్నవి. ఏదియెట్లున్న నీయనుకరణమర్యాద మనతెనుఁగు ప్రబంధకవులకుఁ బరిపాటియేగాని దాని నొకలోపముగా నెన్నుట సమంజసముకాదు గదా !

గౌరీకాంతకవికి నుభయభాషలయందును జక్కని వైదుష్యము కలదని యీగ్రంథమే ఘంటాపథముగఁ జాటుచున్నది. ఈతని కవితాధార యనర్గళము. చిత్రబంధకవిత్వములయందుఁ గూడ నితఁడు సమర్థుఁడు. కవిత్వము మృదుమధురమై జాతీయముగా నున్నది. ప్రక్రమోచితముగ సంస్కృతాంధ్రములను బ్రయోగించు కౌశలమంతయు నితనికిఁ గలదు. ఇట్టి గుణసంపదగలకవిత చెప్పఁగలవాఁడయ్యును నీతని రచనయందు నసాధువులును వ్యాకరణవిరుద్ధములు నగు ప్రయోగములు విరళముగఁ గనఁబడుచున్నవి. దాన నీతఁడు లక్షణగ్రంథములను విమర్శనపూర్వకముగాఁ జదివి వ్యాకరణపరిజ్ఞానము నలవఱచుకొనిన

వాఁడుగాఁడని చెప్పవలసివచ్చుచున్నది. తత్సమములపై నత్వ సంధులు దుష్టములగు నిత్వసంధులు పెద్దలంగీకరింపని మిశ్ర సమాసరచన గ్రంథస్థములై యుండుట కర్మ్మముగాని వ్యావహారికపదప్రయోగము మొదలుగాఁగలదోషము లచ్చటచ్చటఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఇట్టిదోషములు కవియొక్క ప్రతిభకుఁగాని యాతని కవితకుఁగాని కళంక మాపాదింపఁజాలవు. ఇంక నీగౌరీ కాంతకవి కవితాధోరణి తేటపడుటకుఁగాను గొన్నిపద్యముల నీదిగువఁ బొందుపఱచి, యింతటితో నీవ్యాసమును ముగించుచున్నాను.

చ. దరివిరిఁ దోటమ్రాకుల మొదళ్లను గట్టుడుపడ్డయేనుఁగుల్
గరుజుకుఁ బక్కిముక్కులను గ్రక్కనగింజలు రాలి వీపునన్
గరముల నేలగ్రుచ్చి పయిఁ గప్పినమట్టిమదోదకాప్తినం
కురములుగట్టి చెట్లగుటఁ గొండలపోలికనుండు నందులన్.

సీ. ఆరాజధానికి నాధిపత్యముచేయు
సకలధాత్రీజనజనకుఁడగుచు
జనకుండు విజ్ఞానసనకుండు కలనైన
వినకుండుఁ బిశునినివిన్నపంబు
కనకుండుఁ బరకాంతలనుఁ గడచూపుల
ననకుండుఁ గడనాల్క ననృతములను
గొనకుండుఁ దనకునుఁ గొఱగానిధనమును
జనకుండు నన్యాయసరణి నెపుడు

గీ. తాను ముం దినకుండు మిత్రతతివిడచి
యగ్రమునకుండు సంగ్రామ మావహిలిన
వెనువెనుకనుండు కోలదొర కొనెడిచోటఁ
దనివి సనకుండు హరిపదధ్యాననిరతి.

ఉ. పీట్పదకేతనేశ భువనేశ మహర్షిగణేశ దేవతా
రాట్పవమానమిత్ర యమరాడనుజాబ్ధిపవాయుయక్షులున్
ద్విట్పరిపాటు కోపకధృతిం బెడఁ బాసిరి మార! యింక నీ
షట్పదశింజినీకుసుమసాయకపంక్తుల కింతు లోర్తురే.

సీ. శరదబ్జవదన నేచఁగఁదలంతురె సమ
యమ్మంచు నీలకంఠమ్ములార!
కన్నులెఱ్ఱఁగఁ జేయఁగారాదు రామపైఁ
గేరుచు సారె కోకిలములార!
పలుకాదరింపక చిలుకలకోలికిపైఁ
గనలుటమేలా శుకమ్ములార!
తలదాల్చు మిమ్ముల నళికచ ఝుంఝుమ్మ
రనరాదువినుఁడు షడంఘ్రులార!

గీ. తరుణిపైఁ గోపపడి కూయఁదగదు మీకు
మైనగోరింకలార యేమైనగాని
హంసగామిని నులికింప ననువుగాదు
చాలు నికఁబోందు రాజహంసమ్ములార!

(2. అశ్వా.)

ఉ. చందనగంధికన్నులను జల్లఁగఁజూపఁగదమ్మ పెండ్లివా
రందఱికన్న ముందర నొయారముమీఱఁగ గోపసుందరీ
సుందరుఁ డిందిరాహృదయచోరుఁడు వారలలోనఁ బూర్ణిమా
చందురుఁడోయనంగ సరసత్వముజూపెనుఁ బెండ్లి పెద్దయై.

మ. క్షితిదేవుల్ శుభమాచరింపనృపతుల్ సేవింప విట్శూద్రసం
తతిమోదింపమహాకవీంద్రులుప్రబంధంబుల్ రచింపన్ సదా
శ్రితులై గాయన సూతమాగధులు వర్ణింప న్నటింపన్మనో
చ్ఛ్రత నేలెన్ సుఖముండి ధర్మజుఁ డిలాచక్రం బవక్రంబుగన్.

పుండపాక కామకవి.

(క్రీ. శ. 1810-1870 సం.)

ఇతఁడు వేఁగినాటివైదికబ్రాహ్మణుఁడు. పారాశరగోత్రజుఁడు. కోనమ పేరయలకుఁ బుత్రుఁడు. లచ్చనార్యుని పౌత్రుఁడు. జన్మస్థలము విశాఖపట్టణమండలములోని బొబ్బిలిపుర సమీపములోనున్న "కామనవలసాగ్రహారము" ఈతఁడు క్రీ. శ. 1810 సంవత్సరప్రాంతమున జననమొంది 1872 సం॥రమునఁ గీర్తిశేషుఁడయ్యెనని యీకవివరుని ప్రపౌత్రులగు శ్రీరామశాస్త్రిగారు చెప్పుచున్నారు. కామనవలస పూర్వ మీకవివంశజులకు శ్రీబొబ్బిలిపురాధీశులు అగ్రహారముగ దయచేసిరని వినుచున్నాము. ఇక్కడఁ గవిగారి కనిష్ఠపితామహుఁడు సోమనార్యుఁడు సోమేశ్వరాలయము బ్రతిష్ఠించి, దేవుని భోగరాగాదులకుఁ గొంతభూవసతి నేర్పాటుచేసి ధన్యుఁడయ్యెను. ఆశివాలయము నేఁటికిని మంచిస్థితిలోనుండి యథాక్రమముగ రాగభోగాదులందుచున్నదని తెలియవచ్చెడిని.

కామకవికి సంతానము నలుగురు. ముగ్వురుకుమారులు నొక కూతురు. పెద్దకుమారుఁడు రామస్వామిశాస్త్రి. అవధూతానుభూతి, గీతాశాస్త్రము మొదలగు గ్రంథములు రచించి పేరుగాంచెను. రెండవవానిపేరు పార్వతీశ్వరశాస్త్రి. రాధాకృష్ణసంవాదము మున్నగు ననేకగ్రంథములు రచించి విద్వత్కవిబిరుదము నన్వర్థముచేసి శ్రీబొబ్బిలి సంస్థానాస్థానకవిపదము

నలంకరించిన కవితల్లజుఁడు. మూఁడవకుమారుఁడు పేరయశాస్త్రి గొప్పమంత్రశాస్త్రవేత్త. కామకవి సజీవుఁడై యున్నపుడే పుత్రు లందఱు గొప్పవిద్వాంసులై యశస్సు నార్జించి యాతని కత్యంతామోదముం గూర్చుచువచ్చిరి.

ఈకవివరుఁడు బాలుఁడై యుండుతఱిఁ దండ్రియగు పేరయకవి నానాఁటికి వృద్ధియగుచువచ్చిన కుటుంబమును లెస్సగా సంరక్షింపఁజాలక యప్పులపాలై యగ్రహారపుభూముల రాఁబడిని అప్పుపైఁ బెరుఁగువడ్డీక్రింద విడిచిపెట్టి బొబ్బిలికి నాతిదూరమునందున్న పాత్తేరను గ్రామమునకు సకుటుంబముగ వెడలివచ్చి, శ్రీ బొబ్బిలిమహారాజవంశమునకు సన్నిహితబంధువర్గములోఁ జేరిన శ్రీదామెరవారి యాశ్రయమును బొంది, జీవయాత్ర సాగించుచుండెను. పాత్తేరునకు వచ్చుసరికిఁ గామకవి 15,16 సం॥రముల ప్రాయమువాఁడు. అప్పటికే యాతఁడు సంస్కృతమునఁ గావ్యపంచకము ముగించి, నాటకాలంకారగ్రంథములఁ జదువుచుండెను. తండ్రిగారిశిక్షక్రింద శ్రద్ధాళువై విద్యఁగఱచుచుఁ దననిరుపమాన ప్రతిభచే నచిరకాలములో గొప్పసాహితీపరుండయ్యెను. తనతండ్రిగారికి కష్టములేకుండఁ దానే తమకాశ్రయులైన వెలమవారికి విద్యాగురువై పాఠములఁ జెప్పుచువచ్చినందున శిష్యులగు వెలమవారును, నింక గ్రామములోనివారును నీతనియెడ భక్తిగౌరవములు సూపుచువచ్చిరి. ఈతనికి నిరువదియైదేండ్లు వచ్చుసరికిఁ దండ్రిగారగు పేరయకవి స్వర్గస్థుఁ

డయ్యెను. సిరోప్ప్యదాశరథిశతకము, కుముద్వతీపరిణయము, ఇందుమతీపరిణయము అనునవి వేరయకవిరచించిన గ్రంథములని చెప్పుచున్నారు. ఒకానొకప్పుడు మండపాకవారియిల్లు అగ్ని ప్రమాదమునకు లోనుగాఁగా నింతకుమున్ను సంగ్రహింపఁబడిన యనేకములగు తాళపత్రగ్రంథములతోఁబాటు వేరయ కవికృతగ్రంథములుఁగూడ వీతిహోత్రున కాహుతియయ్యెనఁట. అయిన నాగ్రంథములలోని గొన్నిపద్యములనుమాత్ర మీవంశములోనివారు సేకరించియున్నారు.

కామకవి తనప్రతిభావిశేషముచే నానాఁటికి నుభయభాషలయందును గొప్పసాహిత్యము నలవఱచుకొని, రెంటియందును సరసమగు కవిత్వముచెప్పుచుఁ దనకాశ్రయులైన వెలమవారి గౌరవమునకుఁ బాత్రుఁడై, తనజీవితకాలమునం తయుఁ"బాలుతేరు"నందే గడపెను. ఇతనికిఁగల సంస్కృతసాహిత్య మపారము. ఈతనికవిత్వమునందు మూఁడుపాళ్లు సంస్కృతము, ఒకపాలు తెనుఁగు. ఇతఁడు పెక్కుగ్రంథములు రచియించిమించెను. అయ్యవి:-బలరామక్షేత్రమాహాత్మ్యము, బ్రహ్మోత్తరఖండము, కార్తికవ్రతమాహాత్మ్యము, రామచంద్రప్రభుశతకము, శ్రీసూర్యనారాయణశతకము, జానకీరామశతకము, అష్టకములు, దండకములు. ప్రకృతమున నీకవివరుని కవితావిశేషముల వివరించిచెప్పుటకు నాకులభ్యమైన గ్రంథము—

"బలరామక్షేత్రమాహాత్మ్యము— ఇదియొక స్థలపురాణము. ఇందు నాగావళీతీరమున విరాజిల్లు * నైదుశైవక్షేత్రముల మాహాత్మ్య మభివర్ణింపఁబడినది. ఈశైవక్షేత్రములన్నియుఁ గృష్ణాగ్రజుఁడగు బలరామునిచేఁ బ్రతిష్ఠితములు. లాంగలీనదినిఁ గూడ హాలియే నిర్మించెనని చెప్పఁబడెను.

శా. హాలితీర్థాటనకాలమందు నొక దివ్యక్షేత్రమున్ నిత్యని
ర్మలతోయాపగయున్ రచించె బలరామక్షేత్రమున్ నాఁగలాం
గలినా" అని గ్రంథారంభమునఁ జెప్పఁబడియున్నది.

మహాభారతయుద్ధకాలమున బలరాముఁడు కౌరవపాండవులలో నేరికిని సాహాయ్యముసేయనొల్లక, తీర్థాటనమిషను నిజదేశమును బాసి చనెను. ఈవిషయమే యీగ్రంథమునందు "శా. దూరాలోచనసేయఁ గౌరవులకున్ దోడైతినాకృష్ణుతో వైరంబిప్పుడెవచ్చుఁ బాండవులఁగావంబోవగా శిష్యసం । హార క్రూరతసంఘటిల్లు"ననియుఁ గావున "చ. ఇప్పుడె తీర్థయాత్రమిష నేగెదవేగమె" యనియుఁ జెప్పఁబడినది. ఇట్లు బలరామమూర్తి సముచితపరివార పురోహితామాత్యభూసురవరసమేతుఁడై శ్రీకృష్ణాదులను వీడ్కొని, ద్వారకాపురము వెడలునపుడు శ్రీకృష్ణుఁ డగ్రజునకు నమస్కరించి "అన్నా కళింగదేశమునఁ గచ్ఛపేశ్వరునిక్షేత్రములోపలఁ బశ్చిమప్రదేశమున లోకోపకా

* 1. పాయకపాడు. 2. గుంప. 3. సంగాం. 4. శ్రీకాకుళం. 5. మఫజ్ బందరు.

రకముగఁ గార్యమొకటి నీచే నిర్వహింపఁబడును" అనిచెప్పెను. (ఇది ప్రథమాశ్వాసము.)

ఇట్లుకదలిపోయి బలరాముఁడు పరమపావనియగు గంగానదిం దర్శించి, యందుఁ గ్రుంకులిడి, వారాణసీప్రముఖ దివ్యక్షేత్రములసేవించి, కతిపయప్రయాణంబుల భువనేశ్వరక్షేత్రముం జేరుకొనెను. అచ్చట నంబికాభువనేశ్వరులఁ బూజించి, పదపడి పురుషోత్తమక్షేత్రమున శ్రీజగన్నాథుని సందర్శించి ధన్యుఁడయ్యెను. అటుతరువాత ఋషికుల్యానదీతీర్థస్థిత తుంబీశ్వరుని వంశధారానదీతీరజయంతక్షేత్రమందలి మధుకేశ్వరస్వామిని, (ఇప్పటిముఖలింగక్షేత్రము) రత్నాచలనివాసుఁడగు పద్మనాభస్వామిని సంసేవించి, యాదివ్యక్షేత్రములందలి దర్శనీయవస్తువులఁ దిలకించి, ప్రహర్షితాత్ముఁడై యాచోటు వెడలి చనియెను. ఇది (ద్వితీయాశ్వాసము.)

ఇట్లు కళింగదేశభూములఁ బర్యటనంబు సలుపు హాలాయుధుని ప్రలంబసూతియగు నాలంబనాసాగ్రుఁడు పూర్వవైరమును మదిలోఁ బాటించి పంతముమీఱ నాతనిఁ దాఁకి కయ్యమునకుఁ గాలుద్రవ్వఁ, దనపుణ్యతీర్థాటనమున కాటంకము కలిగించిన యా యసురునిపై హలి కళింగమునఁ దలఁగి, యాతని నాసంగరమునఁ బరిమార్చెను. అంత నాసాగ్రునిపుత్రులగు రాక్షసులంతతోఁ బోనీయక బలరామునితోఁ బోర సమకట్టిరి. కాని వారలనందఱి నశ్రమంబునఁ దెగటార్చి, సుపర్వసంతతుల

బొగడ్తలతోడ వారి యాశీర్వాదముబొంది, మగుడఁ దీర్ఘాట నము సేయుచుండెను. అంతఁగళింగదేశజులు బలభద్రుని సం దర్శించి, యుపాయనములను సమర్పించి, కృతజ్ఞతాపూర్వక ప్రణామంబు లాచరించి యిట్లువిన్నవించిరి:—"దేవా నీనిరుపమ పరాక్రమాతిశయమున మాకాళింగసీమ నిష్కంటక మయ్యెను. రాక్షసులవలని యలజడి మాకుఁ దప్పెను. మా కోరు వరమును ప్రసాదింపుము" అన హలి "దీనరక్షణా నిశ్చలమగు వ్రతము కావున వరంబుఁగోరుడనిన" వార లిట్లనిరి:—"దేవా నిబిడ ప్రబలాటవి దాటి యిచ్చటి నుండి కాశి కేఁగఁ జాలము. కాఁబట్టి మాకు ముదము కలుగులాగున గంగను తేవలయును. ఇంక నానదీతీరరమునందు శైవలింగములను నిలుపవలయును" అను నాకాలింగులపలుకు లాలించి, రౌహిణేయుండు శివుం బ్రార్థించి, యామహాదేవుఁ బ్రసన్నుఁజేసికొని తత్కృపచేఁ దక్షిణము వింధ్యశైలమునకుఁబోయి, యచ్చట నిశ్చలభక్తిని దివ్యగంగ ననేకరీతుల స్తవమొనరించి, యమునాసరస్వతుల తోఁగూడ నాగంగను రాఁబ్రార్థించుచు దనహలమున వింధ్యా ద్రినాటించి మీటఁగా నాదివ్యనదీత్రయ ముద్భవించెను. లాంగలీ (నాగావళి) నామముతో నొప్పునదియేగంగ "వేగవతి" యనుపేరఁబరఁగునదియే యమున. ఝంఝూవతీనామమున విరాజిల్లునదియే సరస్వతి. ఇట్లుద్భవమొందిన నదీత్రయమును దన నాగటితో దక్షిణాభిముఖముగఁ గళింగదేశభూములకుఁ దీసికొ

నివచ్చుచుండఁ *బాయకపాడనుచోట నయ్యది యుత్తరవాహిని కాఁగా నాస్థలము క్షేత్రరాజమై యొప్పారునని యచ్చటి కింతరు కులకుఁజెప్పి, యాతావున శివలింగం బొకదానిఁ బ్రతిష్ఠించి దానికి "సిద్దేశ్వరలింగము" (పాటలేశ్వరలింగము) అని పేరిడెను. ఇట్లు దక్షిణదిక్కుగా లాంగలీనది సహితుఁడై వచ్చు, "గుంప" యను గ్రామమునొద్ద సోమేశ్వరలింగమును బ్రతిష్ఠించెను. పిమ్మట నీరి తిగ గంగాగ్రగామియై యతిదూరముచని యొకచోట "లాంగలి యు," "వేగవతి" "ఝంఝావతి"యుఁ గలియుటజూచి ప్రహర్షి తాత్ముఁడై యాదివ్యస్థలము రెండవప్రయాగ యగునని యెంచి యక్కడ నింనుధరుని నిలిపెదఁగాక యని ద్విజప్రవరులసహాయ మున లింగప్రతిష్ఠగావించెను. నదీత్రయము సంగమమగుచోట ప్రతిష్ఠింపఁబడినకారణమున నాదేవునకు సంగమేశ్వరుఁడని పేరు వచ్చెను. (ఇది తృతీయాశ్వాసము.)

పిదపఁ గృష్ణాగ్రజుఁడు తాఁదెచ్చినగంగతోఁగూడ (లాంగ లీనది) కొంతదవ్వేగి కళింగదేశమున శ్రీకాకుళమను గ్రామము

---

* *Payakapadu.* An Agraharam of 431 people on the bank of the Nagavali which contains the upper most of the five shrines built along that river and is the chief place in a Mokhasa granted by a farmer Maharajah of Jayapore to Bhuvaneswara Prahrazu, an Uria Brahman.

Vizagapatam Gazetter. Chapter XV. P. P. 301.
(Rayagada Taluk.)

చెంతవిశ్రమించి, నిశ్చలుఁడై తీవ్రసమాధినుండ, గురూపదిష్ట మగు నాత్మధ్యానలక్ష్యంబు తార్కాణమై లభింప శివుని లక్ష్మీశ్వరనామమునఁ బ్రతిష్ఠించెను. పిమ్మట బలదేవుఁ డచటనుండి కొంతవరకు సాగిపోవ నతనికిఁ గోటిరుద్రనివహాన్వితుఁడై శివుఁడు పొడసూప నతఁడు శా. "శ్రీరంజిల్లగ రుద్రకోటిగణముల్ సేవింప లింగాకృతిన్" నీవెల్లప్పుడు నివాసముగావించి యనుగ్రహమునఁ గాళింగులకుఁ బావనమగు నీదర్శన మీయవలయును. అని యా దేవుని వేఁడుకొనెను. భక్తవత్సలుఁ డగునీశ్వరుఁడు వరము ననుగ్రహింప నక్కడ లింగప్రతిష్ఠంగావించి యాదేవునకు కోటీశ్వరుఁ డని పేరిడెను. ఈకథాసందర్భమునందే కవి, శ్రీహర్షవల్లీక్షేత్రమున నమరగణనాథుఁడగు నింద్రుఁడు శ్రీసూర్యభగవానుని బ్రతిష్ఠించెనని చెప్పియున్నాఁడు. (ఇది చతుర్థాశ్వాసము.)

అట్లు రోహిణేయుఁడు లాంగలీనదితోడ ప్రాక్సముద్రతీరముదాఁకఁ జని, యయ్యాపగజలధింగలియుచోట మణిమస్తకులగు నాగులవేడికోలుననుసరించి శివలింగమునుం బ్రతిష్ఠించి యావేల్పునకు మణినాగేశ్వరుఁడను నామముంచెను. పైనివర్ణించిన రీతినిఁ గాళింగులమనోభీష్టమును నెరవేర్చి, కృష్ణాగ్రజుఁడు కళింగదేశమునదాటి దక్షిణదేశమందలి దివ్యక్షేత్రములను సేవించి, సుఖప్రయాణముల నిజపరివారముతోఁ గూడ ద్వారకానగరముం జేరుకొనెను. గ్రంథమింతటితో సంపూర్ణముగావింపఁ బడెను. (ఇది పంచమాశ్వాసము.)

కామకవి యీపుణ్యకథాప్రబంధమునందు క్షేత్రమహాత్మ్యాభివర్ణనము బహురమ్యముగాఁ జేసి, తనకుఁగల యాస్తికత్వము, సదాచారసంపత్తి, దైవారాధనతత్పరత మొదలగు నుత్తమగుణములను జక్కఁగా వెల్లడించియున్నాఁడు. కవితాధోరణి తెలియుటకుఁ గొన్ని పద్యముల నీక్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను.

చ. సకలసురాసురప్రకరసంహతిచే జలధు న్మథింపఁ జే
యక జనియించి, ప్రాణవిభునక్కఁన నెక్కక పొల్చికొల్చు వా
నికి సిరులిచ్చుఁ బ్రోచు నెడనిల్కడగల్గి వాగద్తవెల్గు జా
నకియను నూత్నలక్ష్మి కరుణాశరణంబయి మమ్ముఁ గావుతన్.

ఉ. అందలి చంద్రశాలలవిహారము సల్పెడు కాంచనాంగులా
క్రిందన కేళికాసరసిరేఁ జెలఁగు నభోనదిం బ్రియం
బందుచువంగి చూడఁగఁద దాస్యములందునఁదోఁప వానిసు
మ్మందఱుఁ గాంచనాంబుజములం చురులోహము మొల్చిపూయునే

(1. ఆశ్వా.)

శా. బోధానందమయస్వరూప! శ్రుతిసంపూజ్య ప్రియాలాప! దు
ర్మేధాధ్యానదురాప! పాపజనదుష్పృత్తిక్షయస్ఫూరద్రూప! వి
ద్యాధౌరేయమనోనురూప! కుసుమాస్త్రాశ్చర్యకృద్రూప, నా
నాధర్మోపచయోపకారక జగన్నాథా! జనాధారకా.

(2. ఆశ్వా.)

ఉ. నాగలిరోకలింగొని యనాథవిధంబున నున్న నిన్ను నే
లాగునఁ జంపినం దురముల న్సురలం దెరలించు మీకుఁ జే
రా? గణుతింపనంచు విడనాడిన నూరక యుండలేక యి
ట్లాగడమున్ రచించెదవహా! కనుమా, ఘనమార్గణోద్ధతుల్.

ఉ వామనమూర్తివై యమరవాహిని నిచ్చిన నీమతమ్ముల
శ్రీమః ఖలిచ్చి సంతసిలఁజేసితి నీ మహనీయలాంగలీ
కోమలి దివ్యవాహినినిగూర్చిన నీకిఁక నేమియిచ్చెదన్
మామవుగాన నే నిదె నమస్కృతిజేసెదఁ కన్యకాప్రదా.

శా. ద్యోవీథింజనుమూర్తివేడిమిమనుష్యుల్కన్నులంజూచుచున్
సేవింపంగ నశక్యమంచు నెదలం జింతింపఁ దన్మానవా
ళీవాంఛల్ ఫలియింప నీ"వరసవల్లిన్" సౌమ్యరూపంబుతో
నావిర్భావమునొంది వెల్గెదవుగాదా? సూర్యనారాయణా.

(శ్రీసూర్యనారాయణశతకము.)

14. అడిదము బాలభాస్కరకవి.

(క్రీ. శ. 1808-1874 సం.)

ఈతఁడారువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఆపస్తంబ సూత్ర వశిష్ఠగోత్రజుఁడు. భాస్కరామాత్యపౌత్రుఁడు. సూరన మంత్రి పుత్రుఁడు. కాపురము విజయనగరముతాలూకాలోని రెల్లివలసగ్రామము. ఈతఁడు 1808 వ సంవత్సరములో జనన మొంది 1874 సంవత్సరములోఁ గీర్తిశేషుఁ డయ్యెను. కవితా వృత్తిచేఁ బ్రఖ్యాతిఁగాంచిన యడిదము వంశమునందు జన్మిం చిన కారణముచేత సాహిత్యోపాసకుఁడైన తన తాతదండ్రుల యొద్ద విద్యాసంపాదనమునందు శిక్షితుఁ డయ్యెను. బాలభా స్కరకవికి సంస్కృతాంధ్రములయందుఁ జక్కనివైదుష్యము కలదు. మనోహరమగు కవిత్వము చెప్పి, ప్రాజ్ఞుల మెప్పుఁగాం చినశక్తి యీతనికిఁ జిన్ననాఁడే యేలవడినకారణమునఁ బ్రసిద్ధ కవిపుంగవుఁడును, తన పితామహుఁడునునగు సూరకవివలెఁ గవితావృత్తిచే దేశాటనము చేయుచు, జీవితమును వెళ్ళఁ బుచ్చెను. 19 వ శతాబ్దమధ్యభాగమున నీ విశాఖపట్టణమండ లములోని మాడుగుల సంస్థానమును బరిపాలించిన శ్రీకృష్ణ భూపతిమహారాజుచే సమ్మానితుఁడు. ఈవిషయము తదాస్థాన కవివరుఁడగు మంత్రిప్రగడ ప్రకాశకవిచేఁ జెప్పబడిన చాటు పద్యము వలనఁ దెలియవచ్చుచున్నవి.

క. పాగా గల కవులిద్దఱు
బాగొందిరి కృష్ణమూర్తి భాస్కరులు మహా
భోగులు గవ్యనురాగులు
గోగణపాలకులు మాడుగులసభలోనన్.

భాస్కరకవి నాదరించి వర్షాశన మొసఁగుచు గౌరవించిన శ్రీకృష్ణభూపతిమహారాజు 19 వ శతాబ్దములో నాతఁడు చూపిన విద్యాభిమానముచే "అభినవకృష్ణరాయ"లని కీర్తి నార్జించిన ధన్యుఁడు. ఆ శతాబ్దపు నాంధ్రకవులలోఁ బ్రసిద్ధిఁగన్న మంత్రిప్రగడ ప్రకాశకవియు, ఇంద్రగంటి గోపాలశాస్త్రి ప్రముఖపండితప్రవరు లనేకు లీనృపునాస్థానము నలంకరించి యుండిరి. పండితకవిప్రకాండుఁడగు శిష్టు కృష్ణమూర్తిశాస్త్రియు, అల్లమురాజు సుబ్రహ్మణ్యకవియు నీబాలభాస్కరకవియు నాభూపాలుని సమ్మానముఁబొంది, వర్షాశనము లనుభవించుచుండెడివారు. కృష్ణభూపతిమహారాజు మెఱమెచ్చులదాతయని సుబ్రహ్మణ్యకవి యిట్లు వర్ణించియున్నాఁడు.

సీ. బొండుమల్లెలకు సద్భూరిసౌగంధ్యంబు
చెఱకుఁగోలకు సమంచితమధురిమ
కంఠీరవమున కుగ్రప్రభావసమృద్ధి
యంచకుఁ బాలునీరెంచునేర్పు
గండుఁగోయిలకుఁ జక్కనికలధ్వనిలీల
ప్రహ్లాదునకు హరిభక్తిగరిమ
మలయానిలమునకు లలితశీతలవృత్తి
వాణికిఁ బ్రాచుర్యవర్ణనంబు

గీ. నీకు వితరణ శీలంబు లోకమెల్లఁ
బొగడుచుండఁగఁ దోడనెప్పుడైనార !
మత్స్యకులభూప ! దివ్యమన్మథసురూప
పరమగుణధామ ! కృష్ణభూపతిలలామ !

కారణజన్ముఁడగు నీరాజచంద్రుఁడు 1875 వ సంవత్సరం డిశంబరు 25 వ తేదిని దివంగతుఁడయ్యెను.

బాలభాస్కరకవిరచించిన యుద్గ్రంథములేవియుఁ గానరావు. శ్రీవేంకటేశ్వరశతకము, జానకీరామశతకము, భోగలింగశతకము, సింహాశైలనృసింహశతకము, శ్రీకృష్ణభూపతి తారావళి, పదములు, పద్యములు మొదలుగాఁగలవి కొన్నిచాటు కృతులుమాత్రము నిల్చియున్నవి. చిత్రబంధకవిత్వములయందుఁ గూడ నీతనికి మంచిసామర్థ్యముకలదు. ప్రకృతమున నీతని కవితాధోరణి తెలియుటకుఁగా "తారావళి"నుండి కొన్ని పద్యముల నీక్రింద నుదాహరించుచున్నాఁడను.

కం. శ్రీమన్నృగరా "జాశ్వని"
సోమకళాభరణగౌరి శుంభద్విభవ
స్తోమ మిడునీకు శ్రితసుర
భూమిజమత్స్యకుల కృష్ణభూపలలామా !

కం. సిరియును నాయువు తేజను
నిరుపమరథమదగజాశ్వ నిచయము లెలమిన్
గరు"డాశ్వినీ" కునీవృత
సరసాగ్రణి ! కృష్ణభూప ! స్మరనిభరూపా !

కం. వరరత్నాంచితవలయా
"భరణి"తకరుఁడవగునిన్నుఁ బ్రస్తుతిసేయన్
దరమా? సత్కవివరులకు
సరసాగ్రణి! కృష్ణభూప! స్మరనిభరూపా!

కం. ధరణీ "శ్రోత్తరభాద్రా"
కర! రక్షింపుమను శత్రుగణములనెల్లన్
గరుణించి బ్రోచుచుందువు
సరసాగ్రణి! కృష్ణభూప! స్మరనిభరూపా!

కం. "రేవతి"యను కామినితను
సేవింపఁగఁదలఁచు సుగుణశీలికి ననుజుం
డై విలసిల్లెడువానిం
భావించెదఁ గృష్ణభూప! భావజరూపా!

కం. తారావళియనుకావ్యము
తారావళికరణిఁగూర్చి తనరఁగ నీకున్
బేరుగనొసఁగితి నిదిగొని
భూరికృపం బ్రోవు కృష్ణభూపతివర్యా!

---

15. కళ్లేపల్లి వేంకటనరసింహమూర్తి.

(క్రీ శ. 1864—1911 సం॥)

ఇతఁడు సృష్టికరణకులజుఁడు. (ఉత్కళదేశ గౌడనియోగి బ్రాహ్మణుఁడు) నాగేశ్వరగోత్రజుఁడు. నీలాచలపౌత్రుఁడు. వేంకటమాంబా వరాహనారసింహుల పుత్రుఁడు. నివాసస్థలము గంజాంమండలములో "కళ్లేపల్లి" గ్రామము. ఈయూరు శ్రీమణి నాగేశ్వరక్షేత్రమని కవి విచిత్రరామాయణము కృత్యాది నిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

మ. తపనోదంచిత తేజుఁ డాదిబలభద్రస్థాపితుండు స్సరీ
సృపరాడ్భూషుఁడుమత్పురీనిలయుఁడున్,చింతాజగన్నాథ వి
ప్రపునస్సృష్టమహాలయుండు ఫణిరూపవ్యాపకుం డిద్ధస
త్యపరుండౌ మణినాగశంభుఁడు సిరుల్ దానిచ్చునెట్టన్నకున్.

ఉ. ఆసరిదగ్రపూర్వతటమందు వెలింగెడు నొక్కప్రోలు ధా
త్రీసురసేవితుం డవితదేవలుఁడౌ మణినాగనామకై
లాసగిరీశుఁ డుండుటఁ గళానిధిభాసము సర్వమంగళా
వాసమునై బుధుల్వొగడ భాసిలుఁ గళ్లెపలీసమాఖ్యచేన్.

ఈ నరసింహమూర్తికవి వైష్ణవమతావలంబకుఁడని యీతఁడు గావించిన గురుస్తుతివలనఁ దెలియనగును.

క. లలిమద్దేశికవరులకుఁ
గలుషేభమృగేంద్రులకు జగన్నుతచారి
త్రులకున్ శ్రీభాష్యం తిరు
మలగురుల కొనర్తు నే నమస్కృతు లెలమిన్.

అంతియెగాక "ఇది శ్రీలక్ష్మీహయగ్రీవ దేవతాదివ్యచరణారవిందసేవాసమాసాదిత కవితావిచిత్ర" అను నీతని కృతియందలి గద్యవలన నీతఁడు హయగ్రీవోపాసకుండై తద్దేవతా కటాక్షముచేతఁ బొందఁబడిన కవితాప్రభావము గలవాఁడుగాఁ గనఁబడుచున్నాఁడు.

వేంకటనరసింహమూర్తి క్రీ. వె. 1864 సంవత్సరము జనవరినెలలో గంజాంమండలమునందలి శ్రీకాకుళపట్టణమున జననమయ్యెను. ఇతనితండ్రిగారగు వరహానరసింహపట్నాయకుఁడుగారు గొప్ప సాహిత్యపరులు. ఉభయభాషలయందు నెన్నఁదగు సాహితీపటిమ గలవారు. విశేషించి యాంధ్రవ్యాకరణమునందు గొప్ప ప్రజ్ఞావంతులు. నరసింహవ్యాకరణమను పేరఁ బరఁగు నాంధ్రవ్యాకరణమే దానికిఁ బ్రబలనిదర్శనము. పెరటియందుఁగల కల్పశాఖవలె విద్యాశాలియగు దండ్రి కలుగ నరసింహకవి వేరొండుచోటునకు విద్యాసంపాదననిమిత్తమేగవలసిన నగత్యము లేనివాఁడై జనకునియొద్దనే యక్షరస్వీకారము మొదలు సాహిత్యము తుదిదాఁకను విద్య నభ్యసించి శోభిల్లెను. తండ్రిగారికివలె నీనరసింహకవికిఁ గూడ నుభయభాషలయందును నఖండ పాండిత్య మలవడెను. గంగాప్రవాహమువలెఁ గవితాధార పిన్ననాఁడే కలిగెను. విద్యాభ్యాసకాలమం దొకనాఁడు భోజనసమయమునఁ గవిగారితండ్రి తమకుమారుని కవితాసామర్థ్యము పరీక్షింపనెంచి యాశువుగా,

1. "పృథుకదరక్షా యాదవ" అను కందపద్యపాద మీఁద దక్కిన మూఁడుపాదములను 5 నిమిషములలోఁ గవి యిట్లు పూరించెను.

2. పృథుకదరగ్రీవగోత్ర భిత్సమయశ స
3. త్పృధికాధి పరధికారా
4. డధికా విధికాస్థిర్పున్న తా రఘుశౌరి.

ఇట్లు తండ్రిగారు సజీవులుగ నుండఁగ ననేక సాహిత్య గ్రంథములను జదివి, కవితావిధానములందుఁ గ్రమశిక్షితుఁడై వర్ధిల్లుచుండెను. అటుపిమ్మట "ఉంగరాడ" ప్రొప్రయిటరుగారి యాశ్రయమునుబొంది, వారి దాబేదారుల పిల్లలకు విద్యగఱపుచు నాకాలముననే ప్రొప్రయిటరుగారి యాస్థానమున నున్న యొక పండితప్రవరునియొద్ద నలంకారశాస్త్రమును జదివి కోవిదుఁడయ్యెను. మఱికొన్నిదినములు గడచినపిమ్మట ననఁగా 1883 సంవత్సరములో శ్రీకాకుళమునకు ననతిదూరములోనున్న "పాత్రునివలస" గ్రామము "కంబైండుస్కూలునకుఁ" బ్రధానోపాధ్యాయుఁడై పనిచేసెను. 1889 సంవత్సరములో దొరతనమువా రేర్పఱచిన పండితపరీక్షలో నుత్తీర్ణుఁడై యోగ్యతాపత్రికను బడసెను. పిదపఁ గొన్నినాళ్లు మ. రా. రా. శ్రీ బాబూ శశిభూషణపాలితునకు (గంజాంజిల్లా స్కూళ్ల యిన్‌స్పెక్టరు)ఆంధ్రభాషయం దభినివేశము కలిగించి, వారిని F.A. పరీక్షయందు త్తీర్ణులగునటులఁ జేసెను. మొత్తముమీఁద వెంకటనరసింహా

మూర్తి కవిప్రవరుఁడు తన జీవితకాలములోఁ జాలవఱకు నధ్యాపకత్వమునందే గడపినవాఁడుగాఁ గనఁబడుచున్నాఁడు.

వెంకటనరసింహమూర్తి కవి పాండిత్యప్రభావము, వినయ సౌశీల్యాదిగుణగణంబులను విని, యిట్టివానిని దమ పోష్యజను నిగఁ జేకొనునెడల నుభయతారకముగ నుండునని తలఁచి, దేవబ్రాహ్మణభక్తియుక్తులును వితరణౌదార్యాదిగుణసంప న్నులును శ్రీ తిలారుహుండా ప్రొప్రయిటరులునగు శ్రీ మాడు గుల వెఱ్ఱన్నగారు నరసింహకవిని దమయాస్థానకవిగా నియ మించిరి. ఆ కారణముచేత నితఁడు తన జీవితకాలమందలి తుది దశను దనయాశ్రయుల నివాసస్థలమగు బొంతలకోడూరులోఁ గడుపుచు, గ్రంథరచనచేయుచు వచ్చెను. ఇతఁడు 1890 సంవ త్సరప్రాంతమున "విచిత్రరామాయణము" అను పద్యకావ్య మును రచించి, దానిని తన పోషకుఁడగు శ్రీ మాడుగుల వె ఱ్ఱన్నప్రభునకంకితము చేసెను. మఱియు నితఁడు శ్రీరంగశతక ము, భీమేశశతకము, నారసింహశతకము మున్నగుశతకముల రచించెను. ఇంతియేగాక యుదారశీలుఁడగు నీకవిగ్రామణి యి తరుల కృతులను సవరణయనుమిషను నూటికిఁదొంబదిపాళ్లు పద్యములను దానే రచించి, వానిని వెలయఁజేసెను. అట్టివాని లోఁ జెప్పఁదగినవి "సిద్ధివినాయకచరిత్రము, వరాహచరిత్రము" అని లోకము చెప్పుచున్నది.

వేంకటనరసింహమూర్తి తన కడపటిదినములలో వాత రోగపీడితుఁడై క్రీ శ. 1911 వ సంవత్సరము నవంబరు 11 వ తేదిని స్వర్గస్థుఁడయ్యెను.

విచిత్రరామాయణము:— ఇది పావనకథోపేతమగు యుత్తమకావ్యము. అనేకములగు గాథలతో నొప్పి, సార్థకనామమున విరాజిల్లుచున్నది. గ్రంథము సీతావనవాసముతో నారంభమయి, శ్రీ రామచంద్రుని వైకుంఠపురప్రవేశముతో ముగియుచున్నది. సందర్భానుసారముగ రామాయణకథాప్రణాళికయంతయుఁ గాండవిభాగముగ నిందుఁ జేర్పఁబడినది. సందర్భశుద్ధిగ నిందుఁ బ్రసిద్ధములగు హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము మదాలసాఋతుధ్వజులవృత్తాంతము మొదలగు రసవత్తరములగు గాథలు కూర్పఁబడినవి. వెంకటనరసింహకవికి నుభయభాషలయందును జక్కని వైదుష్యము కలదు. బంగారమునకుఁ దావియబ్బినట్లుగఁ బాండిత్యమునకుఁదోడు నిరాఘాటమగు కవితాధారయు నలవడినకారణముచే నీ విచిత్రరామాయణమునందలి కవిత్వము మృదుమధురపదగుంభితమై, సలక్షణమై యెంతయు మనోహరముగా నున్నది. ఆంధ్రభారతికి నమూల్యాలంకారముల నర్పించి, నూతనాంధ్రవాఙ్మయమునఁ దన గ్రంథనిర్మాణకౌశలముచే నున్నతస్థాన మలంకరించిన కీర్తిశేషులగు శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగంపంతులుగారు విచిత్రరామాయణముపై నిట్లు తమ యభిప్రాయము నొసఁగియున్నారు. "విచిత్రరామా

యణమును సాంతముగఁ జదివినాఁడను. కవి యనర్గళకవితా ధారగలవాఁడుగాఁగనఁబడుచున్నాఁడు. కవిత్వమున్మృదుపదఘటితమయి రసవంతమయి హృదయాహ్లాదకముగా నున్నది. గ్రంథము మొత్తముమీఁద సలక్షణముగా నున్నది. సందర్భశుద్ధి చక్కగా నున్నది" (కందుకూరి వీరేశలింగము.)

కవిధోరణి తెలియుటకునై యేతద్గ్రంథమునుండి కొన్ని పద్యము లిందుఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను.

మ. అన వాల్మీకి తదుక్తులన్విని ప్రచింతాక్రాంతుఁడై భీతినొం
　　ది నిజాగారమునుండివచ్చి మునులన్ దీప్తాగ్ని తేజస్కులన్
　　గని భక్తిం బ్రణమిల్లి యే నతులదుష్కర్మండ నజ్ఞుండఁబా
　　పిని రక్షింపుఁడు నన్నటంచుఁ బలికె న్విజ్ఞానసంయుక్తుఁడై.
　　　　　　　　　　　　　　　　　　(బాలకాండము)

చ. తనభటవర్గమిట్టులు కృతాంతకుఁ బోలికినేఁగ దుఃఖసం
　　జనితమహాగ్రహుండగుచుఁ జయ్యనవాకృతవీర్యరాజనం
　　దనుఁడు మునీంద్రుఁడై నజమదగ్ని శిరంబుఁ గృపాణపాణియై
　　తునిమిచనెంబురంబునకుధూర్తజచుండు కృతఘ్నుఁడౌఁగదా!
　　　　　　　　　　　　　　　　　　(బాలకాండము)

మ. సమదాటోపనిశాటరుద్ధపథముచ్చగ్రావసందోహదు
　　ర్గమమాశీవిషసంకులంబునగుటన్గాంతార మత్యుగ్రమా
　　ప్రమదారత్నమకాసలో వెతలకోపంజాల వో బాల! యా
　　ద్రుమమూలంబులఁ గందమూలములఁ బ్రొద్దుంబుచ్చఁగా
　　నయ్యెడున్.　　　　　　　　　　(అయోధ్యాకాండము.)

మ. సాంద్రయశస్కుఁడర్కకుల సత్తముఁడుత్తముఁడాత్రిశంకురా
జేంద్రజుఁ డాశ్రితామరమహీజుఁడు తథ్యవచోనురక్తుఁడా
చంద్రమతీకళత్రుఁడు భుజాబలనిర్జితశత్రుఁడౌ హరి
శ్చంద్రమహీశుఁడెల్లపుడుసత్యమెపల్కుచునుండుధాత్రిలోఁ.
(అరణ్యకాండము.)

శా. వాలాగ్రంబునఁ జుట్టియుఁ నినుఁజతుర్వారాసులన్ముంచు న
వ్వాలిం బ్రాభవశాలిఁగీలి నిభశుంభత్తీవ్రబాణంబునఁ
నేలంగూలిచె నమ్మహారథుని యింతిం తెచ్చితీ వింకఁ ద
త్కాలాగ్నిప్రతిమానబాణములమ్రగ్గంబోదుమా కేమనఁ.

మ. అజహల్లక్షణతన్వెలుంగుచు సదాయన్విష్ణునందుండి త
న్నిజలీలార్థముగా వెలిన్వెలసి తండ్రీ! చేతనాచేతన
వ్రజమొప్పం జిదచిత్తదీశ్వరులనఁ భాసిల్లె బ్రహ్మంబు న
య్యజరుద్రాదులెఱుంగరీయెఱుకబ్రహ్మజ్ఞానమూలంబగుఁ.
(ఉత్తరకాండము 117)

ఇది ప్రథమభాగము.

ఆంధ్రవిజ్ఞాన సమితి,

విజయనగరము.

అధ్యక్షులు, కోశాధిపతులు :

రావుసాహేబు వేపకొమ్మ జి. సుబ్బయ్యపంతులుగారు,

బి. ఇ. యం. ఐ. ఇ,

చీఫ్ ఇంజనీయరు శ్రీ విజయనగరం ఎస్టేటు.

ఉపాధ్యక్షులు :

అడిదము రామారావు పంతులుగారు,

రిటైర్డు సీనియరు తెలుఁగు పండిట్, శ్రీ మహారాజావారి కాలేజి.

కార్యదర్శి :

గంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రి,

కృత్య సమాలోచన సమితి :

మహా మహోపాధ్యాయ, కళాప్రపూర్ణ,

తాతా సుబ్బారాయశాస్త్రిగారు,

శ్రీమాన్ పరవస్తు రామానుజస్వామిగారు, యం. ఏ.,

ప్రిన్సిపాల్ శ్రీ మహారాజావారి సంస్కృతకళాశాల.

శ్రీమాన్ టి. నరసింహాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ. యల్. టి.,

లెక్చరర్ భాషాశాఖ శ్రీ మహారాజావారి కాలేజి.

డాక్టరు, బుర్రా శేషగిరిరావు పంతులుగారు,

యం. ఏ. పి హెచ్. డి.,

ఆకుండి వేంకట శాస్త్రిగారు,

పండితులు, శ్రీ మహారాజావారి సంస్కృతకళాశాల,

ఆంధ్రయూనివర్సిటి సెనెటు, ఎకడిమిక్కౌన్సిలు, బోర్డాఫ్ స్టడీసు సభ్యులు.

సమితియుద్దేశములు.

ఆంధ్రవాఙ్మయ ప్రపంచమున నింతవరకెన్నియో యుద్గ్రంథములు వెలువడియున్నవి. వెలువడుచున్నవి. అవి యన్నియు ఆంధ్రవిజ్ఞానాభివృద్ధికి సహకారములగుచున్నను, ఆంధ్రవిజ్ఞానస్రవంతిని ఆంధ్రావనిలో సర్వతో ముఖముగ ప్రవహింపజేయదలంచి, మేమీ "ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి" ని నెల కొల్పినారము.

ఇందు ప్రాచీనాధునిక సారస్వత, చారిత్రిక, నైతికాది సంబంధ బంధురములగు హృద్య గద్య పద్యగ్రంథములు, సంవత్సరమునకు నాలుగింటికి తక్కువగాకుండగ బ్రచురించ నిశ్చయించితిమి.

శాస్త్ర సబంధములగు ప్రాచీనగ్రంథములను, రసభరితములగు ప్రాచీన ప్రబంధరాజములను, అధునాతన కవిపుంగవులు, విద్వాంసులు, కళాభిజ్ఞులున్నగువారిచే రచియింపబడిన ప్రకృతోపయోగములై గ్రంథరాజములను మాసమితికి పంపిన, వాటిని సవిమర్శముగ పరిశీలించి, ముద్రణార్హములగునేని వాటిని ముద్రించుటకు ప్రయత్నించెదము. ఇంతియెగాక, ముద్రితగ్రంథములవలన లభించినలాభములో కొంతపాలు తద్గ్రంథాధికారికి కోరినచో లభించగలదు.

సమితి యాదాయమంతయు, గ్రంథప్రచురణకు, గ్రంథకర్తలకు ప్రాచీన గ్రంథసంపాదనకు వినియోగింపబడగలదు, గాన ఆంధ్ర భాషాభిమానులు, ఆంధ్రభాషోద్ధారకులు, ఆంధ్ర విజ్ఞాన సంవర్ధకులగు ఆంధ్రమహాశయులు మాయీ సమితిలో పోషకులుగను, చందాదారులుగను, జేరి, మా యుద్యమమునకు చేయూత నొసంగి, మాకుతోడ్పడి భాషాభివృద్ధిని చేయుదురుగాక యని యాశించుచున్నారము.

నిబంధనలు.

పోషకులు:-సంవత్సరమునకు 10. రూపాయిలు తక్కువగాకుండగ నిచ్చువారు యీసమితికి పోషకులుగ పరిగణింపబడుదురు. సమితినుండి వెలువడిన గ్రంథములన్నియు వినామూల్యముగ పొందగలరు.

చందాదారులు:-సంవత్సరమునకు 4- రూపాయిలు ముందుగా నిచ్చువారు చందాదారులుగ నుండగలరు. సమితివారే తపాలాఖర్చులను భరించి గ్రంథముల నందింపజేయుదురు.

చందా నిచ్చువారు తప్పక రశీదును పొందవలెను. చందాసొమ్ము అధ్యక్షునిపేరిట పంపవలెను. గ్రంథములు వి. పి. గా పంపఁబడవు.

చందాదారులుగా జేరని యితరులకు తపాలాఖర్చులుగాక గ్రంథము 1 రూపాయికి లభించగలదు.

ఆంధ్రవిజ్ఞాన సమితి ప్రథమ గ్రంథరాజము.

రాధామాధవసంవాదము

వెలిదిండ్ల వేంకటపతి మహాకవి ప్రణీతము. శృంగార రసభరితము.

(1700 సంవత్సరపు కృతి)

విక్రమ సంవత్సరారంభమున వెలువడినది.

ఆంధ్రవిజ్ఞాన సమితి - ద్వితీయగ్రంథరాజము.

విస్మృతకళింగాంధ్రకవులు

ప్రతికర్త: అడిదము రామారావు పంతులు గారు.

ఆ ధరిసారస్వతాభ్యుదయ కారకులగు మహాకవుల జీవితచారిత్రాదికములను శ్రీ శే. శం. వీరేశలింగం గు. శ్రీరామమూర్తి పంతులువారలు తమకు లభ్యమైనంతవరకు స్వీకరించి, ముద్రించిరి. వారలకు లభ్యము కానట్టి యాకింకదనుదాహరించిన కవిపుంగవుల జీవితవృత్తాంతములను, వారలగ్రంథములను సంపాదించి, సవిమర్శముగ వారివారి చరిత్రములనువ్రాసి యీసమితి ద్వితీయ గ్రంథముగ ప్రచురించు చున్నారము. ఈగ్రంథము గద్యపద్యాత్మకమై సకల జనానందకరమై వెలయుచున్నది.

1700 మొదలు 1900 వరకు.

కృతికర్త - కృతులు.

1. శ్రీ పూసపాటి తమ్మభూపాలుడు - శ్రీకృష్ణవిజయము.
2. వెనుమళ్ళ సోమమంత్రి - సీమంతినీ కల్యాణము.
3. శ్రీ పూసపాటి వేంకటపతిమహీపాలుడు - ఉషాభ్యుదయము.
4. ఇడిదము బాలభాస్కరకవి - శుద్ధాంధ్రరామాయణము, లక్షణసారము (సూరకవి జనకుడు)
5. గోకులపాటి కూర్మనాథకవి - వరాహలక్ష్మీనరసింహశతకము, మృత్యుంజయ విలాసము, (యక్షగానము) చోరసంవాదము.

మున్నగు కవులజీవితచరిత్రాదికము ప్రథమసంపుటముగ వెలువడినది.

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి తృతీయగ్రంథము.

వాల్మీకిచరిత్రము

తంజావూరు-రఘునాథరాయ ప్రణీతము.

ఇందు, మహాఋషుల తపఃప్రభావములు, నారదసమాగమము, వివిధ క్షేత్రమహిమాభివర్ణనము, వాల్మీకివృత్తాంతము, ఆదికవిపుంగవుని యైహికాముష్మిక జ్ఞానసమాలోచనము, రంభోర్వశుల గర్వభంగము, బోయలచర్యలు, మున్నగు విషయములు స్వభావోక్తిగ వర్ణింపఁబడినవి. రఘునాథభూపాలుని కవిత్వము చమత్కారపదభూయిష్ఠమై, పండితపామర కర్ణరసాయనమై మృదుమధురశైలితోనొప్పి, యౌచిత్యపోషకమై యెంతయో మనోహరముగ నున్నది.

అధ్యక్షులు,

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి

విజయనగరము.

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి నాల్గవగ్రంథము.

ధర్మజ్ఞచరిత్ర

కృతికర్తలు:—శ్రీ వేపకొమ్మ గురువేంకటసుబ్బయ్యగారు.
శ్రీమతి వేపకొమ్మ ఆదిలక్ష్మమ్మగారు.

ఇది మహామహోపాధ్యాయ, కళాప్రపూర్ణ, తాతా సుబ్బారాయశాస్త్రులవారి యుపోద్ఘాతయుక్తము భక్తిరస భరితము.

ఇందు, కైలాసగిరి శిఖరమున, నుమామహేశ్వరులు కొలువుదీరియుండ, శ్రీమహావిష్ణువు శివభక్తుఁడగు ధర్మజ్ఞుని యుదంతమును పార్వతికి చెప్పుట, ఆశ్రమంబులలో గృహస్థాశ్రమమే యుత్తమమైనదనియును, గార్హస్థ్యమునుండి ముక్తిని బొందవచ్చుననియును, పంచాక్షరిమంత్ర ప్రభావము, ప్రాణాయామక్రమము, యోగపద్ధతి శివస్తుతి, మున్నగునవి, భక్తిరసముట్టిపడునట్లు వివరింపఁబడినవి.

కండచక్కెర ముక్కలవంటి పద్యపరంపర
మృదుమధుర పదకలితమగు వచనరచన
భక్తిరస సంభరితమగు కథాసంవిధానము
సచ్ఛీలురకు, సద్గృహస్థులకు సర్వథా సదాశివప్రదము.

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి,
విజయనగరము.

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి మైదవగ్రంథము (అచ్చగుచున్నది)

రుక్మవతీపరిణయము

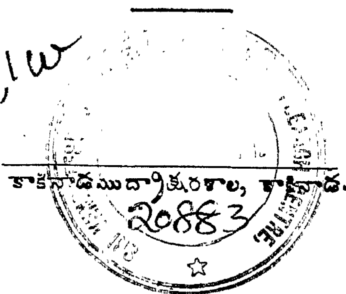
(ప్రౌఢప్రబంధము.)

రేకపల్లి సోమప్పకవి ప్రణీతము. (1750 సం॥ ప్రాంతము)

ఈప్రబంధరాజ మింతవఱకు ముద్రణభాగ్యము బొందలేదు.

పాండితీప్రకర్షకు,
పాఠక హృదయాకర్షణమునకు,
వివిధవిషయ సమీకరణమునకు
ఈకృతి సాహితీరత్నాకరమని చెప్పవచ్చును.

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి,
విజయనగరము.

కాకినాడముద్రాక్షరశాల, కాకినాడ.